

**T.C.
BATMAN ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ
BEDEN EĞİTİMİ VE SPOR ANA BİLİM DALI**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

**SPOR LİSESİ ÖĞRENCİLERİNİN ÇOK YÖNLÜ LİDERLİK
YÖNETİMİ VE SALDIRGANLIK DÜZEYLERİNİN
İNCELENMESİ**

Ganime ÖZTÜRK ÇELİK

**Ağustos-2024
BATMAN**

**T.C.
BATMAN ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ
BEDEN EĞİTİMİ VE SPOR ANA BİLİM DALI**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

**SPOR LİSESİ ÖĞRENCİLERİNİN ÇOK YÖNLÜ LİDERLİK
YÖNETİMİ VE SALDIRGANLIK DÜZEYLERİNİN
İNCELENMESİ**

Ganime ÖZTÜRK ÇELİK

**Danışman
Dr. Öğr. Üyesi Mihraç KÖROĞLU**

**Ağustos-2024
BATMAN**

TEZ KABUL VE ONAYI

Ganime ÖZTÜRK ÇELİK tarafından hazırlanan “Spor Lisesi Öğrencilerinin Çok Yönlü Liderlik Yönetimi ve Saldırganlık Düzeylerinin İncelenmesi” adlı tez çalışması 28.08.2024 tarihinde aşağıdaki jüri tarafından oy birliği ile Batman Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Beden Eğitimi ve Spor Ana Bilim Dalı’nda YÜKSEK LİSANS TEZİ olarak kabul edilmiştir.

Jüri Üyeleri

İmza

Başkan

Doç. Dr. Mehmet SOYAL

.....

Danışman

Dr. Öğr. Üyesi Mihraç KÖROĞLU

.....

Üye

Dr. Öğr. Üyesi Erdal ÇETİN

.....

Yukarıdaki sonucu onaylarım.

Dr. Öğr. Üyesi Ömer Murat ÖTER
Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Müdürü

TEZ BİLDİRİMİ

Bu tezdeki bütün bilgilerin etik davranış ve akademik kurallar çerçevesinde elde edildiğini ve tez yazım kurallarına uygun olarak hazırlanan bu çalışmada bana ait olmayan her türlü ifade ve bilginin kaynağına eksiksiz atıf yapıldığını bildiririm.

DECLARATION PAGE

I hereby declare that all information in this document has been obtained and presented in accordance with academic rules and ethical conduct. I also declare that, as required by these rules and conduct, I have fully cited and referenced all material and results that are not original to this work.

Ganime ÖZTÜRK ÇELİK

Tarih:28.08.2024

ÖZET

YÜKSEK LİSANS TEZİ

SPOR LİSESİ ÖĞRENCİLERİNİN ÇOK YÖNLÜ LİDERLİK YÖNETİMİ VE SALDIRGANLIK DÜZEYLERİNİN İNCELENMESİ

Ganime ÖZTÜRK ÇELİK

BATMAN ÜNİVERSİTESİ LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ
BEDEN EĞİTİMİ VE SPOR ANA BİLİM DALI

Danışman: Dr. Öğr. Üyesi Mihraç KÖROĞLU

Yıl, 2024 Sayfa 86

Jüri

Doç. Dr. Mehmet SOYAL

Dr. Öğr. Üyesi Erdal ÇETİN

Dr. Öğr. Üyesi Mihraç KÖROĞLU

Bu çalışmanın amacı, spor lisesi öğrencileri ile diğer lise öğrencilerinin duygusal istismar ve benlik algılarını karşılaştırmaktır. Araştırmanın evrenini 2023-2024 eğitim-öğretim yılında Batman ilinde okuyan spor lisesi öğrencileri oluşturmaktadır. Araştırmanın örneklemini araştırmaya gönüllü olarak katılan toplam 179 öğrenci oluşturmaktadır. Öğrencilerin demografik özelliklerine ilişkin veri toplamak amacıyla “Kişisel Bilgi Formu” kullanılmıştır. Öğrencilerin Liderlik ve Saldırganlığa olan verilerinin toplanması amacıyla “Çok Yönlü Liderlik Yönelimi Ölçeği” ve “Buss Perry Saldırganlık Ölçeği” kullanılmıştır. Anketler uygulandıktan sonra istatistiksel analizleri kolaylaştırmak amacıyla SPSS 22.0 yazılım paketinden faydalanılmıştır. Verileri analiz etmek için frekans analizi, yüzde analizi, aritmetik ortalama, bağımsız değişken testi, varyans analizi (ANOVA) ve post hoc testi gibi çeşitli istatistiksel teknikler kullanılmıştır. Bu çalışmada spor lisesi öğrencilerinin çok yönlü liderlik yönetimi ölçeği ve Buss-Perry saldırganlık ölçeği alt boyutlarının çeşitli demografik ve sportif değişkenlere göre farklılaşıp farklılaşmadığı incelenmiştir. Yapılan analizler sonucunda, cinsiyet, yaş, sınıf, spor branşı, spor yaşı, spor uzmanından yardım alma durumu ve takımda oynayıp oynamama gibi değişkenler açısından hem çok yönlü liderlik ölçeği hem de Buss-Perry saldırganlık ölçeği alt boyutlarında anlamlı bir farklılık tespit edilmemiştir. Özellikle Pearson korelasyon analizi sonuçlarına göre, çok yönlü liderlik ölçeği alt boyutları ile saldırganlık ölçeği alt boyutları arasında negatif yönde anlamlı ilişkiler bulunmuştur. Politik liderlik ve insan kaynaklı liderlik alt boyutları ile fiziksel saldırı, öfke, düşmanlık ve sözel saldırı alt boyutları arasında negatif yönde anlamlı ilişkiler saptanmıştır. Ayrıca, karizmatik liderlik alt boyutu ile fiziksel saldırı ve sözel saldırı arasında negatif yönde anlamlı ilişkiler bulunurken, öfke ve düşmanlık alt boyutlarında anlamlı bir ilişki bulunamamıştır. Yapışan liderlik alt boyutu ile fiziksel saldırı arasında negatif yönde anlamlı bir ilişki bulunurken, öfke, düşmanlık ve sözel saldırı alt boyutlarında anlamlı bir ilişki tespit edilmemiştir.

Anahtar Kelimeler: Liderlik, öğrenci, saldırganlık, spor.

ABSTRACT

MS THESIS

INVESTIGATION OF VERSATILE LEADERSHIP MANAGEMENT AND AGGRESSION LEVELS OF SPORTS HIGH SCHOOL STUDENTS

Ganime ÖZTÜRK ÇELİK

**THE INSTITUTE OF GRADUATE EDUCATION OF BATMAN
UNIVERSITY**

**THE DEGREE OF MASTER OF SCIENCE IN PHYSICAL EDUCATION
AND SPORTS**

Advisor: Asst. Prof. Dr. Mihraç KÖROĞLU

Year, 2024 Pages 86

Jury

Assoc. Prof. Mehmet SOYAL

Asst. Prof. Dr. Erdal ÇETİN

Asst. Prof. Dr. Mihraç KÖROĞLU

The purpose of this study is to compare the emotional abuse and self-perceptions of sports high school students and other high school students. The population of the research consists of sports high school students studying in Batman province in the 2023-2024 academic year. The sample of the research consists of a total of 179 students who participated in the research voluntarily. "Personal Information Form" was used to collect data on the demographic characteristics of the students. "Multifaceted Leadership Orientation Scale" and "Buss Perry Aggression Scale" were used to collect students' data on Leadership and Aggression. After the surveys were administered, the SPSS 22.0 software package was used to facilitate statistical analysis. Various statistical techniques such as frequency analysis, percentage analysis, arithmetic mean, independent variable test, analysis of variance (ANOVA) and post hoc test were used to analyze the data. In this research, it was examined whether the multifaceted leadership management scale and Buss-Perry aggression scale sub-dimensions of sports high school students differ according to various demographic and sports variables. As a result of the analyses, no significant difference was detected in both the multifaceted leadership scale and the Buss-Perry aggression scale sub-dimensions in terms of variables such as gender, age, class, sports branch, sports age, receiving help from a sports expert and whether or not playing in a team. Particularly, according to the Pearson correlation analysis results, negative significant relationships were found between the multifaceted leadership scale sub-dimensions and the aggression scale sub-dimensions. Negatively significant relationships were determined between the political leadership and human-based leadership sub-dimensions and the physical attack, anger, hostility and verbal attack sub-dimensions. Additionally, while there were negative significant relationships between the charismatic leadership sub-dimension and physical attack and verbal attack, no significant relationship was found in the anger and hostility sub-dimensions. While there was a negative significant relationship between the clingy leadership sub-dimension and physical attack, no significant relationship was found in the anger, hostility and verbal attack sub-dimensions.

Key Words: Leadership, student, aggression, sports.

ÖNSÖZ

Bu çalışma araştırılması gerekli olduğunu düşündüğüm sporda Saldırganlık ve Liderlik konusunda yaptığım araştırmalar sonunda ortaya koyduğum bir üründür. Temel amacım Türkiye de spor da saldırganlık ve liderlik hakkında olan çalışmalara da kendi bilgi birikimimle destek olmak ve saldırıya uğrayan bireylerin bir nebze de olsa sesi olabilmek adına bir çalışma bırakmaktır.

Beni bu amaçta motive eden araştırma ve çalışma sürecinde her türlü yol ve kaynakları bulmamda bana yardımcı olan, bilgi birikimi ve olumlu bakış açısı ile bana bütün desteklerini veren, her zaman öğrencisi olmaktan gurur duyduğum saygıdeğer danışmanım Dr. Öğr. Mihraç KÖROĞLU hocama ve sevgili eşim Nuri Muhammet ÇELİK 'e ona ayıracağım zamanı buralarda çalışma yapmak için harcayarak değerli zamanından çaldığım biricik oğlum Hüsametdin Doruk'a teşekkür ediyorum. Tezimi doğacak olan kızıma atfediyorum.

Araştırmanın alana katkı sağlamasını dilerim.

Ganime ÖZTÜRK ÇELİK
BATMAN-2024

İÇİNDEKİLER

ÖZET	iv
ABSTRACT.....	v
ÖNSÖZ	vi
İÇİNDEKİLER	vii
SİMGELER VE KISALTMALAR	ix
1. GİRİŞ	1
1.1. Problem Durumu.....	3
1.2. Araştırmanın Problem Cümlesi	3
1.3. Araştırmanın Amacı.....	4
1.4. Araştırmanın Önemi	4
1.5. Araştırmanın Sınırlılıkları.....	4
1.6. Araştırmanın Sayıtları.....	4
2. KAYNAK ARAŞTIRMASI	5
2.1. Saldırganlık.....	5
2.1.1. Saldırganlık çeşitleri	5
2.1.2. Sporda saldırganlık	7
2.1.3. Sporda saldırganlığın ortaya çıkma nedenleri	9
2.1.4. Saldırganlık kuramları	9
2.2. Sportmenlik Tutumu	14
2.3. Lider ve Liderlik Kavramları.....	15
2.3.1. Lider kavramı.....	15
2.3.2. Liderlik kavramı	16
2.3.3. Liderlik davranış modelleri.....	16
2.3.4. Liderlikte kullanılan güç kaynakları	23
2.3.5. Liderde bulunması gereken özellikler.....	25
2.3.6. Liderlik teorisi.....	27
2.3.7. Liderlik yönelimleri	29
3. MATERYAL VE YÖNTEM.....	32
3.1. Araştırma Modeli	32
3.2. Araştırmanın Evren ve Örneklemi	32
3.3. Veri Toplama Araçları	32
3.3.1. Demografik bilgi formu	32
3.3.2. Çok yönlü liderlik yönelimi ölçeği (ÇYLYÖ).....	32
3.3.3. Buss-perry saldırganlık ölçeği (BPSÖ).....	33
3.4. Verilerin Analizi	33
4. ARAŞTIRMA SONUÇLARI VE TARTIŞMA.....	34
4.1. Araştırma Sonuçları	34
4.2. Tartışma	42
4.2.1. Spor lisesinde okuyan öğrencilerin çok yönlü liderlik ölçeğinin cinsiyet değişkeni ile ilgili tartışma.....	43
4.2.2. Spor lisesinde okuyan öğrencilerin buss-perry saldırganlık ölçeğinin cinsiyet değişkeni ile ilgili tartışma.....	43

4.2.3. Spor lisesinde okuyan öğrencilerin çok yönlü liderlik düzeyinin yaş değişkeni ile ilgili tartışma.....	44
4.2.4. Spor lisesinde okuyan öğrencilerin buss-perry saldırganlık ölçeğinin yaş değişkeni ile ilgili tartışma.....	45
4.2.5. Spor lisesinde okuyan öğrencilerin çok yönlü liderlik düzeyinin yaş değişkeni ile ilgili tartışma.....	45
4.2.6. Spor lisesinde okuyan öğrencilerin buss-perry saldırganlık ölçeğinin sınıf değişkeni ile ilgili tartışma.....	46
4.2.7. Spor lisesinde okuyan öğrencilerin çok yönlü liderlik düzeyinin spor branşı değişkeni ile ilgili tartışma.....	47
4.2.8. Spor lisesinde okuyan öğrencilerin buss-perry saldırganlık ölçeğinin spor branşı değişkeni ile ilgili tartışma.....	48
4.2.9. Spor lisesinde okuyan öğrencilerin çok yönlü liderlik düzeyinin spor yaşı değişkeni ile ilgili tartışma.....	48
4.2.10. Spor lisesinde okuyan öğrencilerin buss-perry saldırganlık ölçeğinin spor yaşı değişkeni ile ilgili tartışma.....	49
4.2.11. Spor lisesinde okuyan öğrencilerin çok yönlü liderlik düzeyinin bir takımda oynama değişkeni ile ilgili tartışma.....	50
4.2.12. Spor lisesinde okuyan öğrencilerin buss-perry saldırganlık ölçeğinin bir takımda oynama değişkeni ile ilgili tartışma.....	50
5. SONUÇLAR VE ÖNERİLER	52
5.1 Sonuçlar	52
5.2 Öneriler	52
KAYNAKLAR	54
EKLER	71
EK-1 Kişisel Bilgi Formu	71
EK-2 Çok Yönlü Liderlik Yönelimi Ölçeği	72
EK-3 Buss-Perry Saldırganlık Ölçeği.....	73
EK-4 Etik Kurul İzni.....	75
ÖZGEÇMİŞ	76

SİMGELER VE KISALTMALAR

Simgeler

n	:Katılımcı Sayısı
f	:Frekans
ort.	:Ortalama
ss	:Standart Sapma
p	:Anlamlılık
Min	:Minimum
Max	:Maksimum
ANOVA	:Tek yönlü varyans analizi
t-testi	:Ortalamalar arası fark testi
f-testi	:İki popülasyonun varyanslarını karşılaştırmak için kullanılan test

Kısaltmalar

SPSS	:İstatistiksel Analiz Programı
vd	:Ve diğerleri
ark	:Arkadaşları
ÇYLYÖ	:Çok Yönlü Liderlik Yönelimi Ölçeği
BPSÖ	: Buss-Perry Saldırganlık Ölçeği

1. GİRİŞ

Ergenlik, 12 ile 25 yaşları arasını kapsayan ve biyolojik, bilişsel, sosyal ve duygusal açılardan önemli değişimlerin yaşandığı bir gelişim dönemidir (Budak, 2017). Bu süreçte gençler, kimlik gelişimi, toplum içinde yer edinme, sosyal ilişkiler kurma ve özerklik kazanma gibi konularda çeşitli değişiklikler yaşar ve bu değişimlere uyum sağlamaya çalışırlar (Haşimoğlu ve Aslandoğan, 2018). Bu uyum sürecinde yetersizlikler yaşandığında, madde kullanımı, riskli cinsel davranışlar, zararlı beslenme alışkanlıkları ve başkalarına zarar verme gibi olumsuz davranışlar ortaya çıkabilir (Anderson ve Bushman, 2002; Centers of Disease Control, 2011; Siyez ve Soylu, 2018; Nair ve Ercan, 2019). Günümüzde yapılan araştırmalar, çocukluk döneminin yetişkinlikteki davranışlar üzerindeki etkisini vurgulamaktadır. Özellikle çocuğun ilk sosyalleşme ortamı olan aile ve ebeveynlerin çocuğa yönelik tutumları, çocuğun yetişkinlikte nasıl bir davranış modeli geliştireceğinin en önemli belirleyicilerindendir (Tarhan, 2017). Anne ve babaların çocukları ile kurdukları ilişki, çocuğun hayatı boyunca kuracağı ilişki modellerini şekillendirir. Bu nedenle, bireyin bugünkü davranışlarını anlayabilmek için çocuklukta yaşadığı olumlu ve olumsuz deneyimlerin bilinmesi önemlidir.

Saldırganlık, sosyal bilimlerin yoğun olarak incelediği bir konudur. Bu alanda nedenleri ve önlenmesi üzerine pek çok araştırma yapılmasına rağmen, saldırganlık geçmişten günümüze tüm toplumlarda varlığını sürdürmektedir. Anaokulu çağındaki çocukların bile akranlarına yönelik zorbalık davranışları sergilediği bilinmektedir (Uysal ve Dinçer, 2012; Aslan ve Tuğrul, 2013). Toplumlarda her yaş grubundan bireylerin uyguladığı şiddet ve saldırganlık, giderek daha büyük bir sorun haline gelmektedir. Saldırganlığın nedenleri ve önlenmesine dair araştırmalar, çocukluk dönemi yaşantılarının etkisini vurgulamaktadır. Bu çalışmalarda, çocuklukta yaşanan istismar, ihmal, şiddet ve travmatik deneyimlerin, yetişkinlikte saldırgan davranışlara yol açabileceği öne sürülmektedir (Demir ve Kumcağız, 2015; Ayan, 2007; Altınbaş ve ark., 2016; Başbakanlık Aile Araştırması, 1998).

Saldırganlık, "Başkalarına zarar vermek amacıyla yapılan her türlü davranış" veya "Başka bireylere zarar veren davranışlar" şeklinde tanımlanabilir (Bushman ve Huesmann, 2010; Krahé, 2013). Buss (1961) saldırganlığı zararlı bir davranış olarak değerlendirirken, aynı zamanda saldırganlığın fiziksel ve sözel boyutlarını açıklayan ilk kişi olmuştur. Daha sonra Buss ve Warren (2000) bu boyutlara dolaylı saldırganlığı da

eklemişlerdir. Araştırmacılar, saldırganlığın kapsamlı bir olgu olduğunu ve bir bireyi dışlamaktan dedikodu yapmaya kadar psikolojik eylemler, vurma ve tekmeleme gibi fiziksel eylemler ile öfke ve düşmanlık besleme gibi ilişkisel eylemler içerdiğini belirtmişlerdir (Zhang ve ark., 2016; Allen ve Anderson, 2017; Lansford, 2018).

Saldırganlık davranışını sergileyen ve buna maruz kalan ergenler, psikososyal uyumsuzluk, düşük akademik başarı, okula devamsızlık, suç işleme, madde kullanımı ve depresyon gibi çeşitli psikolojik ve sosyal olumsuz etkilerle karşı karşıya kalabilirler (Rieffe ve ark., 2016; García-Sancho ve ark., 2017; Garofalo ve ark., 2020). Saldırganlığın karmaşık yapısını incelediğimizde, bu davranışın ailevi faktörler, kişisel özellikler, stres, yalnızlık, benlik saygısı, yaşam memnuniyeti ve empati gibi davranışsal ve duygusal faktörlerle ilişkili olabileceği görülmektedir (Gillespie ve ark., 2012; Lansford, 2018; Bayraktar ve ark., 2010; Kocaman ve ark., 2017; Estévez ve ark., 2018; Önder ve Ayazseven, 2020).

Lider, belirli hedefler doğrultusunda bir grup insanı bir araya getiren ve yönlendirebilen kişi olarak tanımlanır. Liderlik ise, bireyleri belirli amaçlara yönlendirme veya ikna etme yeteneği olarak tanımlanır (Doğan, 2007). Başka bir ifadeyle, liderlik, takipçilerini hedeflere ulaşma doğrultusunda çaba göstermeye ikna edebilme becerisidir (Davis, 1988).

Bass ve Bass (2008), lider ile takipçileri arasındaki ilişkiye dikkat çekerek, liderin takipçilerini etkilediği kadar, takipçilerin de liderlik potansiyeline sahip olabileceğini ve bazen liderlik rolünü üstlenebileceğini vurgulamaktadır. Liderin başarısında, takipçileri üzerindeki etkisi önemli bir rol oynamaktadır (Rubin, Dierdorff, Bommer ve Baldwin, 2009).

Hoy ve Miskel'e göre liderlik, örgütün tüm üyelerinin iç veya dış etkenlerden kaynaklanan olayları yorumlaması, amaçların belirlenmesi, faaliyetlerin organize edilmesi, bireysel motivasyon ve yeteneklerin yanı sıra güç ilişkilerini etkileyen sosyal süreçler olarak tanımlanır (Aktaran Can, 2013).

Liderlik sürecinde en önemli ve vurgulanması gereken konulardan biri, farklılıkları yönetebilme yeteneği, yani sanatsallığıdır. Diğer bir deyişle, liderlik, diğer insanlardan farklı olma ve bu farklılığı gösterme yeteneğidir. Liderlik, bu farklılık durumunu sergilemeyi içeren bir süreç olarak tanımlanabilir. Liderin sorumluluklarından biri, kişisel gelişim sürecini belirlemek ve yönetmektir. Bu

bağlamda, zihinsel gelişimin ardından kişilik, ruhsal, sosyal ve duygusal özelliklerin geliştirilmesi gerekmektedir (Fındıkçı, 2009).

(Eren, 2001) örgütlerde liderlik veya liderlerin davranışlarını analiz ederken özellikler teorisi, davranışsal teori ve durumsallık teorisinden faydalanmıştır. Liderlik teorilerinin amacı, liderliğin belirli yönlerini tanımlamaktır. Bu teoriler, liderliğin başarısını açıklamak, anlamak, tahminde bulunmak ve kontrol edebilmek için pratik bir değer sunar. Bu bağlamda, teorilerin temel hedefi, uygulama hakkında bilgi sağlamaktır (Lussier ve Achua, 2010).

Liderlik davranış modelleri, liderin takipçileri veya yönettiği grupla ilişkilerinde sergilediği tutumlar olarak tanımlanabilir. Liderin benimsediği davranış tarzına bağlı olarak, astların örgütün amaçlarına ulaşmak için gerekli çabayı göstermeleri ve örgütte kalma isteği, liderin davranışları ile doğrudan ilişkilidir. Bunun dışında, birçok araştırmacı liderlik davranış modelleri üzerine çalışmalar yapmış ve literatürde liderin sergilediği davranış modelleri ile ilgili çeşitli sınıflamalar bulunmaktadır (Taş ve Önder, 2010). Liderler, bulundukları konum gereği, belirledikleri hedeflere ulaşmak için bireyleri daha iyi yönetmek ve organize etmek adına farklı güç kaynaklarına ihtiyaç duyabilirler. Liderin güç kaynakları, konum ve kişi kaynaklı olarak sınıflandırılabilir (Yukl, 2002). Beş faktörlü model olarak bilinen anlayışa göre, zorlayıcı, ödüllendirme ve yasal güç kaynakları mevki gücü olarak, uzmanlık ve karizmatik güç kaynakları ise kişisel güç olarak tanımlanmaktadır (Cogliser ve Schriesheim, 2000).

1.1. Problem Durumu

Spor lisesi öğrencilerinin çok yönlü liderliği ve saldırganlıklarının nasıl etkilendiği çeşitli demografik bilgilerle karşılaştırmalı bir şekilde incelenmiştir.

1.2. Araştırmanın Problem Cümlesi

“Spor lisesinde okuyan öğrencilerin saldırganlık ve çok yönlü liderlikleri arasında anlamlı bir ilişki var mıdır?” Sonuç çalışmanın problem cümlesini oluşturmaktadır.

Bu çalışmada, araştırmanın ana problem cümlesinin yanı sıra aşağıdaki sorulara da yanıt aranmıştır:

a- Saldırganlık ile liderlik arasında anlamlı bir ilişki var mıdır?

- b- Saldırganlık ile liderlik arasındaki ilişkide okuduğu sınıf ile bağlantılı olan demografik özellikler belirleyici midir?
- c- Saldırganlık ile liderlik arasındaki ilişkide okuduğu cinsiyet ile bağlantılı olan demografik özellikler belirleyici midir?

1.3. Araştırmanın Amacı

Bu çalışmanın amacı spor lisesinde okuyan öğrencilerin çok yönlü liderlik ve saldırganlıkları arasında bir ilişki olup olmadığı araştırılacaktır.

1.4. Araştırmanın Önemi

Özellikle spor ile uğraşan ve spor arka planına sahip ergenlerde bu durumun farklılaşıp farklılaşmadığını ortaya çıkarmak tez çalışması açısından önemli olmaktadır. Ergenlik döneminde bulunan spor lisesi öğrencileri üzerinde sporun saldırganlık ve liderlik üzerinde etkili olup olmadığı ve saldırganlıklarının, liderliklerini nasıl etkiledikleri incelemek çalışmanın en önemli hedefidir.

1.5. Araştırmanın Sınırlılıkları

- Lise öğrencisi olmak.
- Devlet lisesinde okuyor olmak.
- Gönüllü katılım sağlamak.

1.6. Araştırmanın Sayıtları

- Araştırmaya katılanların bu çalışmada yapılan anket sorularına içtenlikle yanıt verdikleri varsayılmıştır.
- Araştırmada kullanılan anket sorularının araştırmanın amacına hizmet ettiği varsayılmıştır.

2. KAYNAK ARAŞTIRMASI

2.1. Saldırganlık

Saldırgan davranış, tüm canlıların yaşamında kendini savunma dürtüsünü ortaya çıkaran bir tepkidir. Saldırganlık, beslenme, kendini koruma ve cinsel dürtüler gibi temel içgüdülerin içinde yer alan ve bunları bir araya getiren bir alt dürtü olarak tanımlanabilir (Özerkan, 2004). Saldırganlık, kötü niyetle bir başkasına zarar vermek amacıyla, aletli veya aletsiz, kişinin davranış ve düşüncelerini başka birisinden gelen dirence karşı fiziksel zor kullanarak veya başka bir nedenle incitmek amacıyla yapılan planlı eylemler olarak tanımlanabilir (Öztürk, 1993). Saldırganlık ayrıca, başarılı olma, üstün gelme, güç kazanma, saygınlık ve hâkimiyet kurma gibi güdülerin önüne geçmek için ortaya çıktığı düşünülmektedir (Roadburg, 1980).

2.1.1. Saldırganlık çeşitleri

Saldırganlığın tek bir tanımı bulunmaması, bu kavramın çok boyutlu olduğunu gösterir. Saldırganlık denildiğinde genellikle bir kişinin başka bir kişiye fiziksel zarar vermesi ya da zarar vermekle tehdit etmesi akla gelir (Loeber ve Hay, 1997). Saldırganlık üzerine yapılan araştırmalar, bu kavramın birçok farklı türe ayrıldığını göstermektedir. Araştırmacılar genellikle saldırganlığı aktif saldırganlık ve pasif saldırganlık olmak üzere iki ana kategoriye ayırırlar. Aktif saldırganlık, zarar verme niyetinin bir eylemle takip edilmesi durumudur; pasif saldırganlık ise zarar verme niyetinin herhangi bir eylemle desteklenmediği durumdur. Aktif saldırganlıkta, kişi karşısındakine somut bir şekilde zarar vermeye çalışır. Pasif saldırganlıkta ise birey, yardım edebilecek durumda olmasına rağmen, muhtaç kişilere karşı kayıtsız kalır. Bu durumda birey, saldırganlığı korku faktörü olarak göstermez (Şenyüzlü, 2013).

Davranışçı yaklaşıma göre, bir davranışın altında yatan niyet önemli değildir; başka bir kişiye fiziksel veya psikolojik zarar veren her türlü davranış saldırganlık olarak kabul edilir (Yavuzer ve Karataş, 2012). Saldırgan davranışlar karmaşık bir yapıya sahip olduğundan, bunları tek bir sınıflandırma ile tanımlamak zordur. Saldırganlık denildiğinde genellikle fiziksel ve sözlü saldırganlık akla gelir, ancak zarar vermenin birçok farklı yolu ve türü vardır (South Richardson, 2014). Fiziksel saldırganlık, mağdura fiziksel acı ve yaralanma veren davranışlar olarak tanımlanır (Berna, 2021). İtme, kakma, itişme, vurma, ısırma, tekmeleme, bıçaklama, ateşli silahla yaralama, sert bir cisim fırlatma, cam kırma ve ateş yakma gibi eylemler fiziksel

saldırganlık örnekleridir (Çelik ve Otrar, 2013). Sözlü saldırganlık ise tehdit, bağırma, dedikodu yapma, küfür etme ve mağduru alaya alma gibi davranışları içerir (Erşan ve ark., 2009). Sözel saldırganlık, kasıtlı olarak başka bir kişiye zarar verme amacıyla hakaret etme, küfür etme veya kötü muamelede bulunma gibi eylemleri kapsar (Berna, 2021).

Bu bölümde, saldırganlık türlerinden araçsal (edilgen) saldırganlık, düşmanlık içeren (yıkıcı) saldırganlık ve atılganlık türleri incelenecektir.

2.1.1.1. Araçsal (edilgen) saldırganlık

Araçsal (edilgen) saldırganlık, belirli bir hedefe ulaşmak amacıyla planlı bir şekilde gerçekleştirilen saldırganlık türüdür. Örneğin, bir sporcunun hedefine ulaşmak amacıyla rakibini durdurmaya çalışması bu tür saldırganlığa örnek teşkil eder. Bu tür davranış, sporun kuralları çerçevesinde gerçekleştirildiği için araçsal saldırganlık olarak değerlendirilir. Burada amaç rakibe zarar vermek değil, rakibin kazanmaya yönelik hedefine ulaşmasını engelleyerek kendi hedefine ulaşmaktır (Ergül, 2009). Araçsal saldırganlık, hedeflere ulaşmak için bir araç olarak kullanılır. Bu tür saldırganlık, kurallara uygun veya uygun olmayan nitelikte olabilir. Sporcular, ün kazanma veya maddi kazanç elde etme gibi arzularını gerçekleştirmek için bu tür saldırganlığı bir araç olarak görebilirler. Örneğin, bir futbolcunun maçın son dakikalarında mevcut skoru korumak amacıyla, cezalı duruma düşmeyi göze alarak rakip takımın oyuncusunu çekmesi araçsal saldırganlık örneğidir. Bu davranış sonucunda hedefine ulaşan oyuncu, saldırgan davranışını pekiştirir ve bu davranışı tekrar tekrar hedefine ulaşmak amacıyla kullanabilir (Yorulmaz, 2019).

2.1.1.2. Düşmanlık içeren (yıkıcı) saldırganlık

Düşmanlık içeren saldırganlık, öfke, zarar verme ve yıkıcılık gibi duyguların hakim olduğu bir saldırganlık türüdür (Rascle, Coulomb-Cabagno ve Delsarte, 2005). Bu tür saldırganlık genellikle öfke ve engellenme duygularıyla birlikte ortaya çıkar ve amacı karşı tarafa acı ve ıstırap vermektir. Düşmanlık içeren saldırganlıkta ana hedef, rakibe zarar vererek onu oyundan uzaklaştırmaktır (Mintah, vd., 1999; akt., Asma, 2008). Bu saldırganlık türü, bireyin karşısındaki canlıya veya nesneye yönelik zarar verme amacını taşır. Yıkıcı saldırganlık davranışları, öfke, kızgınlık ve nefret gibi olumsuz duygularla tetiklenir. Araçsal saldırganlıktan farklı olarak, yıkıcı saldırganlıkta hedef kazanmak veya galip gelmek değil, zarar vermektir. Örneğin, judo

müسابakalarında rakibe tekme atmak ya da tekvando müسابakalarında belden aşağıya yapılan ve diskalifiye olmaya neden olan vuruşlar, yıkıcı saldırganlığa örnek olarak verilebilir (Açak, 2011). Yıkıcı saldırganlıkta, bireyler tamamen muhataplarına zarar verme niyetiyle hareket eder ve bu amaç doğrultusunda eylemlerde bulunurlar.

2.1.1.3. Atılganlık

Atılganlık, bireyin özgüven içinde kendi haklarını korurken diğer bireylerin haklarına zarar vermeden ve onları küçümsemeden davranış sergilemesidir. Bu durum, bireyin kendi taleplerini ve doğrularını ifade ederken başkalarının haklarına müdahale etmemesi anlamına gelir. Atılganlığı yüksek olan bir kişi, çevresindekilerin hoşuna gitmese bile kendi düşüncelerini rahatça ifade edebilir (Esentürk, 2014). Atılgan davranış, bireyin sosyal statüsünü güçlendirmeye ve başkaları üzerinde daha etkili olmaya yardımcı olur. Bu tür davranış, bireyin kendine duyduğu güveni artırır, başkalarında saygı uyandırır, güvene dayalı ilişkiler kurma fırsatını artırır ve bireye hayatındaki olayları kontrol etme hissini sağlar.

2.1.2. Sporda saldırganlık

Saldırganlık, çeşitli spor branşlarında farklı şekillerde değerlendirilir. Örneğin, güreş müsabakasında uygulanan teknik bir hareketin hentbol müsabakasında yapılması oyunun kurallarına aykırı olabilir. Benzer şekilde, bir boks maçında yapılan bir hareket, başka bir spor branşında ceza gerektirebilir. Fiziksel temasın artması, saldırganlık davranışlarının ortaya çıkma olasılığını artırır. Bu nedenle, sporlar fiziksel temasa göre çeşitli gruplara ayrılabilir. İlk grup, bireysel mücadele sporlarını içerir; bu spor dallarında (boks, tekvando, judo, güreş vb.) yakın fiziksel temas olduğu için saldırgan hareketler sıkça görülür. İkinci grup, fiziksel temasa sınırlı ölçülerde izin verilen ve topla oynanan takım sporlarıdır, örneğin futbol, basketbol, hentbol ve salon futbolu. Üçüncü grup ise, fiziksel temasın olmadığı spor branşlarını kapsar; bu branşlar golf, voleybol, tenis, atletizm ve bisiklet gibi sporları içerir. Ancak, bu branşlarda da saldırgan davranışlar görülebilir. Örneğin, bir atletin rakibinin önüne geçmek için formasından çekmesi, bisiklet yarışında rakibinin bisikletine müdahale etmesi veya kros yarışında rakip sporcuya çelme takarak düşürmesi, bu spor branşlarında karşılaşılabilecek saldırganca davranışlara örnek teşkil eder (Bilir, 2018).

Rakibine üstün gelme isteğiyle saldırgan davranış sergileyen sporcu, bu davranışını gerçekleştirdiğinde bir tatmin duygusu yaşar. Spor yapma veya izleme

yoluyla toplumsal değerlere aykırı bu davranışlar ortadan kaldırılabilir. Spor faaliyetleri sırasında saldırganlık davranışları sergilemek, bireylerin zihinsel ve bedensel olarak rakibine üstün gelme arzusunu tatmin edebilir. Ancak bazı durumlarda bu arzuların saldırganlığı artırabileceği düşünülmektedir (Mercy ve ark., 2002). Spor etkinliklerinde saldırgan davranışların belirlenmesinde iki önemli faktör vardır: Birincisi, saldırının amacı ve niyeti; ikincisi ise saldırının hedefidir. Spor müsabakaları ve yarışmalarında rekabetin yüksek olduğu koşullarda ve seyircinin taraf olarak yer aldığı etkinliklerde, saldırgan davranışlar için uygun ortamlar oluşur. Ancak, rakip takıma zarar verebilecek her hareket saldırganlık olarak değerlendirilmemelidir. Spor müsabakalarında saldırgan davranışın sınırlarını, spor branşının kuralları ve davranışın niyeti belirler (Bilir, 2018).

Saldırganlığın temel nedenlerinden biri engellenmedir. Bu nedenle saldırganlık hem kişisel hem de eylemsel olarak nitelendirilebilir, ancak spor bağlamında bu tanımlama yaygın değildir. Çünkü sporda rakip takımdaki sporcuya engel olma durumu, hem doğrudan engel olma hem de rakibin kazanma arzusunun önüne geçme şeklinde ortaya çıkabilir. Kurallara uygun davranılmayan durumlarda, saldırganlık davranışlarına ceza uygulanabilir. Spor karşılaşmalarında, aşırı güdülenme nedeniyle fiziki gerginlik artabilir ve bu da sakatlanma riskini yükseltebilir. Ayrıca, yüksek rekabetin olduğu önemli spor karşılaşmalarında kasten yapılan hareketler veya kazara yapılan sert hareketler saldırganlığa neden olabilir. Kondisyon seviyesi düşük sporcularda, müsabaka sırasında erken yorgunluk ortaya çıkabilir ve bu durum, saldırgan ve agresif davranış dürtüleri şeklinde kendini gösterebilir (Şanlı, 2014).

Seven (2010) saldırganlığı fiziksel, sözel veya dolaylı olarak başkalarına zarar verme amacı güden eylemler olarak tanımlar. Saldırganlığı etkileyen etkenler tek başına ya da birden fazla etken bir arada bulunarak saldırgan davranışı oluşturabilir (Güngör, 1989). Araştırmalar, saldırganlığın sadece doğuştan gelen etkenlerle değil, öğrenmeyle de ilişkili olduğunu göstermiştir (Yavuzer, 2011). Ayrıca, saldırganlığın oluşmasında ketleme ve öfke gibi duygusal faktörler de önemli rol oynar (Gökbüzoğlu, 2008). Sears ve arkadaşları (2016), rahatsızlık, engellilik, intikam ve rekabeti saldırgan davranışları etkileyen faktörler arasında sıralarken; Flannery (1997) kişilik, dürtü ve kalıtımı bu davranışların nedenleri olarak belirtmiştir. Ayrıca, bireyin isteklerinin engellenmesi de saldırganlığın bir nedeni olabilir (Cüceloğlu, 2016). Aşırı otoriter ve baskıcı ebeveyn tutumları ile kararsız ve tutarsız ebeveyn davranışları, saldırgan davranışların daha yaygın görülmesine yol açabilir (Yıldız ve Erci, 2011).

2.1.3. Sporda saldırganlığın ortaya çıkma nedenleri

Spor müsabakaları ve yarışmalarında sporcuların sergilediği saldırgan davranışların çeşitli nedenleri olabilir. Sporcular mağlup olduklarında, hakemlerin maçı yetersiz yönettiğini düşündüklerinde, şaşkınlık yaşadıklarında, fiziksel temas veya sakatlanma riski taşıdıklarında, bedensel acı çektiklerinde veya yeteneklerini göstermekten uzak kaldıklarında saldırgan davranışlar sergileyebilirler (Shokoufeh, 2014). Bu tür durumlar, saldırganlık davranışlarını etkileyebilir. Örneğin, hava sıcaklığı, maç sonucu, saha veya spor salonu koşulları, takımın ligdeki veya yarışmadaki sıralaması ve müsabakanın aşamaları bu faktörler arasında yer alır (Shokoufeh, 2014). Spor açısından dikkate alınması gereken iki önemli faktör bulunmaktadır: Birincisi, saldırının nedeni ve niyeti; ikincisi ise saldırının hedefidir. Rekabetin yaşandığı ve taraftarların izleyici olarak bulunduğu spor karşılaşmalarında, saldırganlık ve şiddet davranışları için uygun bir ortam oluşur. Ancak her davranış veya zarar verme potansiyeli olan hareket, rakip oyunculara yönelik saldırganlık olarak nitelendirilemez. Spor müsabakalarında saldırgan davranışın sınırlarını, spor branşının kuralları çerçevesinde yapılan hareketlerin niyeti belirler (Roadburg, 1980). Futbolda, gol atmaya çalışan bir oyuncunun rakip oyuncudan topu almak için yaptığı hareketler, kurallar dahilinde yapılan davranışlara örnek teşkil eder (Sala, 1997). Spor, bazı bireyler için saldırganlık duygularını boşaltma aracı olarak görülebilir. Yani spor, saldırganlık güdülerini azaltabilir. Ancak bazı araştırmacılar, sporun bu tür dürtüleri ortadan kaldırmaktan çok, aksine bu isteklerin daha da artmasına yol açabileceğini belirtmektedir (Sala, 1997).

2.1.4. Saldırganlık kuramları

Saldırganlık, insanların günlük yaşantılarında çeşitli nedenlerle sergilediği bir davranış biçimidir ve şiddetin artmasıyla günümüzde önemli bir kavram haline gelmiştir. Son yıllarda, bilim insanları bu konuyu daha derinlemesine incelemeye başlamış ve sosyal bir sorun olarak ele almıştır (Çobanoğlu, 1993).

Saldırganlık bir sorun olarak değerlendirildiğinde, temel nedenlerinin anlaşılması çözüm yollarını belirlemekte yardımcı olabilir. Bu bağlamda, saldırganlığın kökenlerine ve temel kaynaklarına ulaşmaya yönelik çeşitli teoriler geliştirilmiştir. Bu teoriler, saldırganlığı farklı şekillerde açıklamaktadır. Bazı teoriler, saldırganlığı insan doğasının doğal bir parçası ve doğuştan gelen bir içgüdü olarak görürken, diğer teoriler

bu davranışın dış çevre tarafından öğrenilen bir özellik olduğunu savunmaktadır (Aydın, 2022).

2.1.4.1. İçgüdü kuramı

İçgüdü kuramına göre, saldırganlık insanın doğasında bulunan ve doğuştan gelen bir davranış olarak değerlendirilir; bu davranış sonradan öğrenilmemiştir (Dervent, 2007). İçgüdü kuramı, saldırganlığı doğumda edinilmiş bir program olarak kabul eder ve bu programı çalıştıran içgüdüsel bir yazılım olarak tanımlar (Güner, 2007). İçgüdü kuramının en tanınmış temsilcileri arasında Freud ve Lorenz bulunmaktadır (Güner, 2007). Freud, bu kuramı psikanalitik bir perspektifle ele alırken, Lorenz ise hayvanlarda gözlemlediği saldırgan davranışları insanlara da genelleyerek saldırganlığın doğuştan gelen ve hayatta kalmayı artıran içgüdüsel bir davranış olduğunu ileri sürmüştür (Dervent, 2007). Freud, başlangıçta saldırganlığın psişik süreçlerden bağımsız olduğunu ve cinselliğin insan davranışlarını belirleyici olduğunu savunmuştur (Brenner, 1998; akt., Atay, 2015). Ancak, savaş sonrası Freud bu görüşünü geliştirerek insan davranışlarının iki temel içgüdü olan yaşam içgüdüsü (eros) ve ölüm içgüdüsü (tanatos) tarafından şekillendiğini belirtmiştir. Freud'a göre, yaşam içgüdüsünün görüngüsü cinsellik, ölüm içgüdüsünün görüngüsü ise saldırganlıktır (Geçtan, 1993; akt., Atay, 2015). Lorenz, saldırganlığın insanların doğasında var olduğunu ve bu davranışın hangi şartlar ve çevresel etkenlerle oluşacağını kişinin enerjisi ve içgüdüleri belirlediğini öne sürmüştür. Lorenz'e göre, bu enerji ve içgüdü kişiden kişiye farklılık gösterir ve saldırganlık davranışları, ortaya çıkacak uygun zamanı kollayan bir enerjiyle dışa vurulur. Lorenz, "Saldırganlık Üzerine" adlı kitabında, hayvanların depo durumundaki enerjiyle saldırgan tutumlarını açıklamıştır ve bu durumun hayvanlara özgü olduğunu, ancak insanlarda içgüdüsel bir enerji bulunduğunu ve saldırganlığın dışa vurumu için belirli bir olguya ihtiyaç duyulmadığını ifade etmiştir (Ustabaş, 2011).

2.1.4.2. Etiyolojik kuram

Etiyolojik kuramda, saldırganlığın biyolojik temelleri üzerinde durulmuştur. Bu kuram, hayvan davranışları üzerine yapılan gözlemlerden yola çıkarak, saldırganlığın evrimsel süreçte önemli bir rolü olduğunu belirtir. Freud'un görüşlerine benzer şekilde, Lorenz de saldırganlığı doğuştan gelen bir içgüdü olarak tanımlamıştır. Lorenz'e göre, saldırganlık içgüdüsü uygun zaman ve koşulları bekleyerek gelişir. Freud'dan farklı olarak, Lorenz bu içgüdüün ortaya çıkabilmesi için çevresel uyarıcılara ihtiyaç

duyulduğunu öne sürmüştür. Hem Freud hem de Lorenz, saldırganlığın tamamen ortadan kaldırılamayacağı, ancak süblimasyon yoluyla toplumsal olarak kabul edilebilir bir hale getirilebileceği konusunda hemfikirdir (Atay, 2015).

2.1.4.3. Biyolojik kuram

Biyolojik kuram, saldırganlığın organizmadaki belirli yapılarla ilişkili olup olmadığını incelemektedir. Bu yaklaşım, bireylerin psikolojik durumlarından ziyade biyolojik yapılarının açıklanmasına ve varsayımlarına odaklanır (Fromm, 1993). Biyolojik kuram, bireylerin gelişimsel sorunlarını ve atipik gelişimlerini biyolojik süreçler çerçevesinde değerlendirir. Bu kurama göre, psikolojik sorunların temelinde bireyin biyolojik yapısındaki ve işleyişindeki bozukluklar yatar. İnsan hayatının başlangıcında anne ve babadan alınan nitelikler, çocuğun gelecekteki gelişimini belirleyen önemli faktörlerdir. Bazı nitelikler, davranışlar ve durumlar, genetik faktörlerle doğrudan açıklanabilir. Biyolojik kuram, insan organizmasındaki yapı, hormon ve kromozomların saldırganlık davranışları üzerindeki etkilerini araştırır. Bu kuram, doğumla birlikte bireye yüklenen davranış modellerinin beyin işleyişi tarafından uygulandığını vurgular. Beyinle birlikte merkezi sinir sistemi ve endokrin sisteminin de bu döngüde rol oynadığı düşünülür. Saldırganlık davranışlarını anlamak için kalıtsal yapının bilimsel verilerle incelenmesi gerektiği sonucuna varılmıştır. Biyolojik kuramcılar, sinir sistemi üzerine yaptıkları çalışmalarda serotonin seviyelerine odaklanmış ve düşük serotonin düzeyinin saldırganlığı artırdığını belirlemiştir (Kılınç, 2012). Ayrıca, biyolojik kuram, hormon yapısının saldırganlıkla ilişkili olduğunu da savunur. Hayvanlar üzerinde yapılan araştırmalarda hormon etkisinin yüksek olduğu görülse de, insanlarda da testosteron hormonunun saldırganlık üzerinde önemli bir etkisi olduğu bilinmektedir (Dabbs, vd., 1996; akt., Toksöz, 2022). Topuz (2008) tarafından yapılan bir çalışmada, testosteron hormonunun yüksek seviyelerinin saldırganlık davranışını artırdığı gözlemlenmiştir. Bu nedenle, erkeklerin kadınlara göre daha saldırgan olduğu iddia edilmektedir. Örneğin, erkeklerde 23 çift kromozomdan birinin XYY şeklinde olması, fazla Y kromozomunun saldırganlığı artırdığı düşünülmektedir (Topuz, 2008). Ayrıca, testosteron hormonu kadınlarda da saldırganlık üzerinde etkili olabilir ve bu etki rekabet içgüdüğü ile açıklanabilir (Cashdan, 2003; akt., Toksöz, 2022). Liu (2004), beyin fonksiyonlarındaki yetersizliklerin her zaman saldırganlık artışına yol açacağını ve bireyi saldırganlığa yönlendireceğini belirtmiştir. Beyin fonksiyonları, sinir sisteminin etkisiyle davranışların neden ve nasıl gerçekleştiğini

araştıran bir konu olmuştur. Biyolojik kuramcılar, beynin tüm alanlarını incelediklerinde, hipotalamusun saldırgan davranışların ortaya çıkmasında etkili olduğunu saptamışlardır. Ayrıca, beyin ve etkilenen diğer alanlarda fonksiyonel bozukluklar ortaya çıktığında, çeşitli psikolojik sorunların da geliştiği gözlemlenmiştir (Perdeci, vd., 2010). Sonuç olarak, biyolojik kurama göre birey, doğuştan sahip olduğu nitelikler ile kalıtım yoluyla gelir ve gelişim sürecinde çevresiyle etkileşimde bulunarak bu potansiyelini ortaya çıkarır (Ay, 2021).

2.1.4.4. Sosyal öğrenme kuramı

Çevresel şartların bireylerin davranışlarını etkilemesi oldukça yaygındır. Çevresel etkiler, bireylerin tutum ve davranışlarını şekillendirir ve bu değişimlere yol açabilir (Bandura, 1977; akt., Aydın, 2022). Sosyal öğrenme kuramının kurucusu olan Bandura'ya (1973) göre, yaşça büyük bireylerin davranışlarını gözlemleyen kişiler, eğer bu davranışlara herhangi bir yaptırım uygulanmadığını fark ederlerse, bu tutum ve davranışları kolayca benimseyebilirler. Bu gözlemler sonucunda bu tutumları içselleştiren bireyler, benzer davranışları sergilemekten çekinmeyeceklerdir. Özellikle çocuklar, gözlem yoluyla veya sosyal kanallar aracılığıyla bu davranışları öğrenebilirler (Bandura, 1973a; Bandura, 1973b; akt., Önel, 2021).

Bandura'ya (1978) göre, saldırgan tutum ve davranışlar bireyin sosyal çevresinin etkisiyle gelişir. Bu davranışlar, gözlemleme, bir kişiyi model alma veya aile, öğretmen ve arkadaş gibi diğer kişilerin davranışlarını taklit etme yoluyla öğrenilir ve pekiştirme veya ödüllendirme ile sürdürülür. Bandura, sosyal öğrenme kuramı aracılığıyla, saldırganlığın doğuştan gelen bir özellik değil, sonradan öğrenilen davranışlar olduğunu vurgular (Toksöz, 2022). Sosyal öğrenme kuramına göre, insanlar sosyal ortamlarda diğer kişileri gözlemleyerek öğrenirler ve bu öğrenme pekiştirmeye veya tekrar yapmaya ihtiyaç duymadan gözlem yoluyla gerçekleşir (Corey, 2005; Gerrig, 2012). Sosyal öğrenme, çevreyi gözlemleyerek edinme olarak tanımlanabilir. Bu bağlamda, sosyal öğrenme kuramının önemli bir unsuru modeldir. Bireylerin bir davranışı öğrenebilmeleri için, bu davranışın diğer bireyler tarafından nasıl yapıldığını gözlemlemeleri gerekmektedir. Model ile gözlemleyici arasındaki benzerlikler ve nitelikler, davranışın taklit edilme olasılığını artırır. Sosyal öğrenme kuramında etkili faktörler arasında yaş, cinsiyet, karakter ve statü gibi bireysel nitelikler bulunur. Araştırmalar, saldırganlık ile cinsiyet arasında anlamlı farklılıklar olduğunu göstermektedir. Bu farklılıklar çocukluk döneminde genellikle belirgin olmasa da,

ergenlik döneminde daha belirgin hale gelebilir (Shokoufeh, 2018). Kadınların genellikle dolaylı saldırganlık sergilemesi ve erkeklerin fiziksel saldırganlık eğilimlerinin daha yüksek olması, genetik nedenlerden ziyade sosyal öğrenme ile açıklanır (Demirtaş-Madran, 2020). Sosyal öğrenme kuramı, saldırganlığı düşmanlık veya zarar verme olarak değil, bir amaca ulaşmak için kullanılan bir araç olarak değerlendirir. Bu kurama göre, birey davranışlarının oluşumunda aktif bir rol oynar ve çevresel etkiler doğrultusunda kontrol edilebilir veya pekiştirilebilir. Öğrenilmiş veya içgüdüsel tüm tutum ve davranışlar, çevresel etkileşimlerin sonuçları olarak ortaya çıkar (Tiryaki, 1996; Çetinkaya, 1991; akt., Aydın, 2022).

2.1.4.5. Engellenme kuramı

Saldırganlığın önemli nedenlerinden biri, engellenme durumudur. Engellenme, bireyin amacına yönelik eylemlerinin dışsal bir güç tarafından durdurulmasıdır. Bu konu üzerine kuramlar 1930'larda geliştirilmeye başlanmıştır (Kayaoğlu, 2014). Engellenme kuramı ilk olarak Dollard ve arkadaşları (1939) tarafından tanımlanmış ve sonrasında çeşitli eklemeler yapılmış olsa da, temel ilkeleri günümüzde de geçerliliğini korumaktadır. Bu kurama göre, insanların doğuştan sahip olduğu saldırgan dürtüler, herhangi bir engelleme ile tetiklenir ve böylelikle dürtülerin azalmasına neden olur (Baron, 1977; akt., Önel, 2021). Engellenme kuramı, saldırgan davranışların sebepleri arasında önemli bir yer tutar. Bu kurama göre, saldırganlık her zaman bir engellenmenin sonucudur ve engellenmiş her davranış saldırganlığa yol açar (Burger, 2006). Eğer bir birey saldırgan bir davranış sergiliyorsa, bu davranışın arkasında bir engellenme durumu olduğu belirtilir (Dollard, vd., 1939; akt., Önel, 2021).

Engellenme kuramı, "saldırganlık, hazzın engellenmesinin sonucudur" düşüncesine dayanır. Engellenme, her zaman saldırganlık yaratır ve saldırganlık, engellenmenin bir sonucudur. Engellenme nedeniyle oluşan gerginlik, saldırganlıkla azalabilir (Novaco, 1986; Spielberger Reheiser, vd., 1995; akt., Atay, 2015). Engellenme, bireyde öfke gibi duygusal bir uyarılma yaratır ve bu durum, saldırganlık için içsel bir hazırlık durumu oluşturur (Cüceloğlu, 2016). Engellemelerin artması, dürtülerin yoğunlaşmasına ve dolayısıyla saldırgan davranışların ortaya çıkmasına neden olur. Kurama göre, engellemeler sürekli olarak saldırganlığa yol açar ve bu durum, engellenmenin sonucunda gelişir (Ay, 2021). Sonuç olarak, engellenme kuramı, saldırganlığı içgüdü kuramından farklı olarak değerlendirir ve bunu bir uyarım olarak ele alır. İçgüdüsel bir enerji kaynağı olmaktan ziyade, engellenme saldırganlık

dürtüsünü ortaya çıkaran bir faktördür. Yetersiz beslenme açlık dürtüsünü nasıl tetikliyorsa, engellenme de saldırganlık dürtüsünü ortaya çıkarır (Kayaoğlu, 2014).

2.1.4.6. Bilişsel yeni çağrışım kuramı

Bilişsel yeni çağrışım kuramı, engellenme kuramının eksik kaldığı noktaları tamamlamak amacıyla Berkowitz (1990, 1993) tarafından geliştirilmiştir. Berkowitz, Dollard ve arkadaşlarının (1939) engellenme ile saldırganlık arasındaki ilişki üzerine yaptığı çalışmalara çevresel faktörleri de dahil etmiştir. Berkowitz'in kuramında, engellenmenin her zaman saldırganlığa yol açmadığı belirtilir. Bunun yerine, uygun nitelikte olmayan çevresel koşullar, fiziksel veya fizyolojik rahatsızlıklar olumsuz duyguların oluşumuna zemin hazırlar ve bu durum, saldırganlık eğilimini tetikler. Bu kuram, engellenme kuramını kapsamakla birlikte, itici olayların saldırganlık eğilimini nasıl artırdığını ve reaktif saldırganlığın nasıl ortaya çıktığını da açıklar. Kurama göre, olumsuz yaşantılarla ilgili düşünceler, anılar ve duygular bir ağ oluşturur; bu ağdaki herhangi bir unsur, önceden yaşanan olumsuz bir olayla benzerlik taşıyan bir durum tarafından uyarıldığında, tüm ağ aktif hale gelir (Wilkowski, vd., 2008; Anderson, vd., 2002; akt., Atay, 2015).

2.2. Sportmenlik Tutumu

Spor, barış, hoşgörü, mutluluk, sevgi, haz ve eşitlik gibi sosyal değerlerle iç içe olan, insanlığa yakışan bir aktivitedir ve insanın tüm varlığına etki eden bir kavram olarak kalmaktadır (Pehlivan, 2004). Spor, çeşitli sosyal değerlerin oluşumuna katkıda bulunur ve sporcuların belirlenen normlara uyum sağlamayı öğrenmelerine yardımcı olur. Ayrıca, müsabakalarda kurallara uygun davranarak kişilik ve benlik gelişimine katkıda bulunur (Aksoy, Bakış ve Ünveren, 2018).

Sportmenlik, sporcuların müsabakalar sırasında kurallara bağlı kalma, sabırlı ve bilinçli davranma, haksız kazançları reddetme ve rakipleri düşman olarak değil, oyunun bir parçası olarak görme anlamına gelir (Zor, 2021). Sportmenlik, etik davranış ve prensiplere dayalı evrensel kuralları dikkate alan bir davranış modelidir ve bu davranışları sergilemeyen bireyler için bir örnek teşkil edebilir (Gencheva, vd., 2017).

Sportmenliği üç açıdan değerlendirebiliriz: "iyi oyun," "iyi oyunu destekleyen ruh hali ve davranış biçimi," ve "iyi oyunun gerçekleşmesi için gerekli tutum ve davranışlar." Sportmenlik, formel ve enformel olarak iki biçimde ele alınabilir. Formel sportmenlik, sportif aktivitenin veya müsabakanın kurallarına uyma ve bu kurallara göre

hareket etmeyi ifade ederken, enformel sportmenlik, eşit yarışma koşulları, hakemin kararlarına saygı ve sportif davranışları kapsar (Erdemli, 1992; Erdemli, 1996; Yıldırım, 2004; akt., Zor, 2021).

Sportmenlik, şikayet etmeden mağlubiyeti kabul edebilen ve kurallara aykırı davranışlarla kazanılmayan, rakibine karşı iyilik ve nezaket gösteren bir sporcu davranışı olarak tanımlanabilir. Sportmenlik, sabır, öz kontrol, cesaret, samimiyet ve başkalarına saygı gibi olumlu tutum ve davranışları içerir. Müsabakalarda gerilimi artırmaktan ziyade azaltmayı hedefler (Sakallı, 2001).

Sportmenlik davranışını benimsemiş bir kişi, diğerlerinin varlığına saygı duyan ve sporun gerektirdiği niteliklere uyum sağlamış bir kişidir. Bu kişiler, sosyal bütünlüğü sağlama konusunda gerekli bireysel niteliklere sahip olanlardır. Bu nitelikler arasında cesaret, başkalarının haklarına saygı, nezaket ve akılcı davranışlar bulunur (Mengütay, 1999; akt. Kotan, 2004).

Sportmenlik, spor yarışlarında "fair play" ruhunu yansıtır ve sporcuların adil bir oyun ortamında davranışlarını doğru bir şekilde sergilemelerini ifade eder. Sportmence davranışlar, etik ya da ahlaki değerlerle ilişkili olup, bireylerin fikirlerini ve düşüncelerini de yansıtır (Elendu ve Dennis, 2017; Kağıtçıbaşı, 2005).

Sportmenlik, rakiplere uygun bir şekilde davranmayı ve haksızlıklar karşısında onurlu bir şekilde tepki vermeyi gerektirir. Müsabakalarda kazanmak önemli olsa da, etik davranışların tercih edilmesi daha büyük önem taşır (Felicity, 2002; Açıkada, 1993).

2.3. Lider ve Liderlik Kavramları

2.3.1. Lider kavramı

Lider kavramının kökeni 1300'lü yıllara dayansa da, liderlik terimi 19. yüzyılın başlarında İngiltere'deki siyasi ve meclis araştırmalarında kullanılmaya başlanmıştır. "Lider" kelimesi, Latince "lodestar" teriminden türetilmiştir ve bu terim, öncülük eden, yönetme yeteneğine sahip ve ilham veren kişi anlamına gelir (Van de Vliert, 2008).

Bir grubun belirli bir amaca yönelik yönlendirilmesi ve hedeflerinin gerçekleştirilmesi için liderin etkili bir şekilde yönlendirme, beceri ve ikna yeteneğine sahip olması gerekmektedir. Bu bağlamda lider, grubun hedeflerini belirleyen ve bu hedefler doğrultusunda doğru yönlendirme yapabilen, etkili bir yönetim sergileyen kişi olarak tanımlanabilir (Tekarslan, 1989).

Bir organizasyonun başarılı olmasında ve gelişmesinde önemli bir rol oynayan ana unsur, organizasyonun ruhudur. Mekanik bir yapı içinde bu ruhu canlandıran ve organizasyonu başarıya ulaştıran kişi liderdir (Hicks, 1978). Liderler, bir organizasyonun başarısından veya başarısızlığından sorumlu olan kişilerdir (Tekin ve Zorba, 2001).

2.3.2. Liderlik kavramı

Liderlik, uzun yıllardır farklı araştırmaların merkezinde yer alan bir konudur (Akbaba ve Erenler, 2008). Özellikle son yüzyıldır liderlik üzerine yoğun çalışmalar yapılmış olsa da, bu konuda hâlâ kapsamlı bilgi eksiklikleri bulunmaktadır (Bennis ve Nannus, 1985). Liderlik, ortak bir hedef doğrultusunda kişileri etkileme yeteneği olarak tanımlanır (Stogdil, 1974). Diğer bir tanıma göre ise liderlik, bir amacı gerçekleştirmek için grubu yönlendirme ve onları hedefe ulaştırma yeteneğine sahip olma ve yetkisinde bulunan kişiyi ifade eder. Bu nedenle liderlik, karar alma sürecinde etik unsurların öne çıktığı ve liderin etkisinin belirgin olduğu bir süreçtir. Liderler, hem grubu motive etme hem de organizasyonun kurallarına ve politikalarına uyumu sağlama yetkisine sahip kişilerdir (Ferrell ve Fraedrich, 1994). Organizasyonların giderek daha ekip odaklı hale gelmesi, daha basit organizasyon yapılarının ortaya çıkmasına neden olmuştur (Jogulu ve Wood, 2008). Genel olarak liderlik, grup dinamiklerinin olduğu yerlerde bir kişinin öne çıkması veya gruba yön vermesi olarak açıklanabilir (İbicioğlu vd., 2009).

2.3.3. Liderlik davranış modelleri

Liderlik davranışları, liderlerin karakteristik bir davranış modeli olarak tanımlanır. Çeşitli liderlik davranışları, örgütlerin etkinliğini ve performansını etkileyebilir. Modern örgütler, hızla değişen küresel ortamın getirdiği karmaşıklığı anlayabilen ve bu karmaşıklıkla başa çıkabilen liderlere ihtiyaç duymaktadır (Chung-Wen, 2008). Liderlik türleri konusunda çeşitli görüşler mevcuttur. Bu çalışmada, literatür taramasında en sık karşılaşılan liderlik davranış tipleri ele alınacaktır. Liderlik davranış tipleri aşağıda sıralandığı gibi özetlenebilir;

2.3.3.1. Hümanist liderlik

Hümanist liderlik, liderlerin astlarıyla doğal yetenekleri sayesinde yakın ve anlamlı ilişkiler kurmasını ifade eder. Bu liderlik tarzında, astların mutlu ve uyumlu bir şekilde çalışabilmesi öncelikli hedef olarak görülür. Lider ile astları arasındaki samimi

ilişkiler, genellikle sadakat odaklı bir yönetim modelini beraberinde getirir (Çalışal ve Yücel, 2019).

Hümanist liderler, astlarına karşı koruyucu bir tutum sergilerler. Bu tür liderlikte, astlara yönelik korumacı yaklaşım her zaman ön plandadır. Orta düzeydeki astların görüşlerine nadiren başvurulsa da, nihai kararı genellikle lider kendisi alır. Hümanist liderler, astlarını genellikle ödüllendirme yoluyla motive eder ve ceza uygulamaktan genellikle kaçınırlar (Canbolat, 2016).

2.3.3.2. Otokratik liderlik

Otokratik liderlik, örgüt içinde planlama, politika oluşturma ve denetim süreçlerinden uzak kalmayı, bilgi paylaşımını reddetmeyi, grup üyelerinin duygu ve düşüncelerine önem vermemeyi, iletişim eksikliğini en yüksek seviyede tutmayı ifade eder. İletişim söz konusu olduğunda, lider yalnızca kendi belirlediği sınırlar içinde iletişime izin verir. Bu liderlik tarzında, liderin sahip olduğu güç ve yetki çerçevesinde, tüm yönetim ve karar alma süreçlerini tek başına yürütmesi ve uygulamaya koyması söz konusudur (Yetim, 1996).

Bu liderlik tarzında başarılı olmak için, liderin güçlü bir kişilik ve saygınlık sahibi olması, ayrıca bağlılık ve zeka gerektiren niteliklere sahip olması gerektiği vurgulanır (Newstrom ve Davis, 1993).

2.3.3.3. Otoriter liderlik

Otoriter lider, katı bir liderlik tarzı benimser ve sürekli olarak üretim süreçlerini denetler, emirler verir ve bunların derhal yerine getirilmesini bekler. Bu tür liderler, sert ve sıkı bir düzen kurar. Merhamet göstermenin insanları şımarıklığa yol açacağına inanır ve statüye sahip kişilerle çalışma pozisyonundakilerin inisiyatifine güvenmezler. Otoriter liderler, genellikle örgütün sorumluluğunu başkalarına atar, gıybet ve iftira yaygın olabilir. Örgütte güvensizlik hakimdir, gerilim yüksektir, saldırgan davranışlar sergilenir ve içe kapanık bir ortam söz konusudur (Ergun, 1981).

Başka bir deyişle, otoriter liderler örgütü motive etmek için yasal, ödül verme ve zorlayıcı güç kullanırlar. Bu liderler, çalışanların ne yapmaları gerektiğini önceden planlar ve ekibe bu bilgileri ileterek ne yapacaklarını önceden bilmelerini sağlarlar (Yörük ve Dünder, 2011).

2.3.3.4. Demokratik-katılımcı liderlik

Literatürdeki araştırmalarda katılımcı liderlik olarak geçen bu liderlik tarzının olduğu gruplarda demokrasi ve insanın merkezini oluşturduğu yönetim şekli vardır. Yönetim yetkisini otoriter liderlikteki durumun tam aksine izleyicilerle paylaşılmaktadır. Hedef belirleme, planlama yapma, politikalar oluşturma gibi durumları lider astlarına danışarak almaktadır. Bu liderlik davranışın olduğu gruplarda astlar tüm kararların alınış sürecine dahil edilirler ve etkin konumdadırlar. Bu gruplarda lider ve astları arasında uyumlu bir ilişki süreci ve de iletişim en üst düzeydedir. Liderler astların fikir, duygu, gereksinimlerine ve isteklerine önem vermekte, karşılığında ise astların çalışmaya olan arzularını artırmaktadır (Eren, 2001; Lunenburg ve Ornstein, 2013; Akt. Çelik, 2000, Serinkan, 2008).

2.3.3.5. Karizmatik liderlik

Bu liderlik davranışı kitleler karşısında aşırı saygı duyulan ve karşındakileri olağanüstü bir şekilde etkileyen, kendisini aşmakla beraber kendinde bir kutsallığı canlandıran kişi olarak tanımlanmaktadır (Akşit, 2008).

Karizmatik liderler, takipçilerine bir vizyon sunan, bağlılığın gelişimi için yardımcı olan, kolektif hedefler doğrultusunda hareket edebilen ve öngörülen hedeflere ulaşınca kendini başarılı addeden ve bir hedef göstermeyi gerçekleştiren kişileridir. Bu liderlik davranışında liderler takipçilerinin farklı istek, tercih ve değerlerini değiştirme yeteneğine sahiptirler. Kısaca, karizmatik liderler kendilerinde fazlasıyla olduğu öz güvenleri sayesinde farklı yeteneklerini de devreye sokarak gerek konuşma, ikna, vizyon ve değerleriyle diğer kişileri etkileyebilen kişiler olarak açıklanabilir (Gül, 2003).

2.3.3.6. Vizyoner liderlik

Vizyoner liderlik tarzı, vizyon, iletişim ve güçlendirmenin birleşmesinden doğan bir süreç olarak açıklanabilmektedir (Westley ve Mintzberg, 1989). Vizyoner liderlik, kişileri etkileyebilen ve harekete geçirebilme kabiliyetine sahip vizyon oluşturabilen ve iletebilme kabiliyetidir (Erçetin, 2000).

Bir başka tanımlamada ise, Snyder'e (1999) vizyoner liderliği olayları diğer kişilerden farklı olarak algılayan ve yorumlama kabiliyeti olan, diğer kişilere nazaran farklı özelliklere sahip ve farklı inançları olan kişiler olarak tanımlamaktadır. Vizyoner liderler, zor şartlarda dahi başarısızlık hissiyatına kapılmadan başarıya mücadelesi

içinde olan, hep ileriye düşünen, kendilerinin gelişimi için sürekli arayış içinde olan ve yapabileceklerinin en üst düzeyine çıkacaklarına dair güvenleri her zaman tam olan liderler olarak tanımlanabilmektedir (Akt. Bulut ve Uygun, 2014). Liderin vizyonu ancak örgütteki tüm üyeler tarafından paylaşılması durumunda güçlü bir motivasyon oluşmakla beraber örgütü başarıya da taşımaktadır (Dinçer, 1998).

2.3.3.7. Stratejik liderlik

Bu liderlik davranışına göre üst kademedeki yöneticilerin şahsi özellikleri, stratejik kararları alırken kullanmış oldukları bilgi çeşidi ve ölçüsü gibi nedenlerden ötürü örgütün işlerliliğini etkileyebilmektedir. Üst yönetim kuramının kabulüyle Boal ve Hooijberg, 2000; Vera ve Crossan, 2004) beraber liderliğe bakış açısı yönetsel liderlik tarzı çerçevesinde stratejik liderlik tarzına doğru evrilmeye başlamıştır (Boal ve Hooijberg, 2000; Yukl 2002).

Stratejik liderlik, örgütte sorumluluğu üstlenen insanlar üzerine yoğunlaşmakta, ancak örgütün unvanları olan liderlerini değil, aynı şekilde üst yönetimdekileri, örgüt içerisinde baskın durumda olan koalisyonları (Boal ve Hooijberg, 2000).

2.3.3.8. Durumsal liderlik

Durumsal liderlik yaklaşımlarının özünü, farklı durumlarda farklı liderlik davranışlarının gerekliliğidir. Bu davranış modelinde lider konumundaki kişinin içerisinde bulundukları durum itibarıyla astlarının hazır bulunurlukları çerçevesinde hareket ederek duruma göre değişikliğe gidebilmektedirler. Durumsal liderlik yaklaşımlarının temel noktası, farklı durumlarda farklı liderlik tarzlarının kullanılmasının gerekliliğidir (Hersey ve ark., 1979).

Bir başka tanımlamada ise, bu liderlik davranış modelinde, lider kişinin kendisinde var olan özellikler ile bir örgütü harekete geçirme gücüne sahip olamayacağı, bu özellikler ile birlikte hem iç hem de dış çevreye uyum sağlama kabiliyetinin yüksek olmasıyla birlikte bu becerilerin birleşmesi sonucunda etkili liderlik yapabileceği üzerinde durulmaktadır (Dikmen, 2012).

2.3.3.9. Hizmetkâr liderlik

Hizmetkâr lider, hizmet etme duygusu ile hareket eder. Hizmetkâr lider, bilinçli olarak liderlik etmek istemektedir. Bu liderlik tarzını benimseyen kişi bulunduğu konum itibarıyla güce tapanlardan ve maddiyat edinme gereksinimi duyanlardan kesinlikle

farklı bir kişiliktir. Aradaki fark ise hizmetkâr lider, diğer insanların gereksinimlerine göre hizmet ederek kendini gösterebilmektedir (Frick, 2004).

Hizmetkâr lider “önce insan” düşüncesi ile hareket ederek çalışanların çıkarlarını göz önüne alarak hizmet etmektedir. Bu özelliğine göre diğer lider davranış modellerinden ayrılmaktadır. Yapılmakta olan bir işte ruhun öne çıkması bu liderlik davranışının özünü diğer bir deyişle birincil özelliğini oluşturmaktadır (Erdemli, 2009).

2.3.3.10. İşbirlikçi liderlik

İşbirlikçi liderlik davranışında; çalışanlara güvenmek, şeffaf olmak, düşüncelerin paylaşımı, paydaşlar ile iş birliği içinde olmak ve de bu iş birliği içinde olunurken örgüt büyüklüğünden korkmamak önemlidir (Sanaghan ve Lohndorf, 2015).

İşbirlikçi liderler, süreci koruması altında tutabilen ve kolaylaştırabilen lider olarak tanımlanmaktadır. İş birliği ancak sürecin devam ettirilmesi koşuluyla çalışır. İşbirlikçi liderlik konumsal ve de durumsal liderlik tarzından farklıdır. İşbirlikçi lider kontrol yerine yönlendirme yapmaktadır. İşbirlikçi liderin öne çıkan özellikleri risk alma, isteklilik, takipçilerinin düşüncelerine önem vermek, yeni düşüncelere açık olmak, bilgiyi, gücü paylaşma, tutkulu olma ve iyimserlik bulunmaktadır (Carter, 2006).

İşbirlikçi liderlik, örgütün farklı birimlerindeki kişileri veya müşterileri, tedarikçileri, toplulukları, partnerleri ortak amaca ulaşırken etkin bir biçimde kendi çekerek sürece dahil olmalarını sağlayarak onlara rehberlik etmeyi amaçlamaktadır (Ibarra ve Hansen, 2011).

2.3.3.11. Dönüşümcü liderlik

Dönüşümcü liderlik ile ilgi farkı görüşler olsa da herkesin ortak noktada bulunduğu şey “dönüşümcü liderin bir değişim odağı” olmasıdır (Case, 2002). Dönüşümcü liderlik, yenilikçi, değişimci, reformcu ve yaratıcılığı ön planda tutan bu liderlik anlayışı benimsemektedir (Eren, 1998). Bu liderlik tarzında lider, takipçileri açısından örnek olacak davranışlar sergilemektedir. Lider takdir gören, saygı gösterilen ve güven duyulan kişi konumundadır. Dönüşümcü lider, kendi açısından önemli olan değerleri ortaya sürerek bu değerlerin haklılığını ön plana çıkarmaktadır.

Dönüşümcü liderlik, zor süreçleri aşarak takipçilerine güven duygusunu veren hedeflerin, bağlılığın önemliliğini ve kararların etik sonuçlarını takipçilerine açıklamaktadır. Bu durum sonucunda takipçileri liderlerine özenmeye çalışırken ve hem

de ortak hedefler veya vizyon kapsamında lideri ile özdeşleşmektedir (Demir ve Okan, 2008).

2.3.3.12. Otantik liderlik

Kernis (2003), otantik liderlik tarzı, kişinin değer yargılarına, tercih ve gereksinimleri doğrultusunda davranışlar sergilemesi olarak tanımlanmaktadır. Farklı araştırmacıların ortaya koyduğu otantik liderlik tanımlarında ise kurumsal bağlamı ve pozitif liderlik kapasitesinin etkili bir birleşim sonucunda oluşum gösteren bir süreç olarak tanımlanmaktadır (Luthans ve Avolio, 2003).

Otantik liderlik, içtenlik, gerçekçilik ve doğallık üzerine kurulmuştur. Bu liderlik davranışlarına sahip liderler çevrelerinde tek tip insanların olmasından daha çok farklı fikir ve yaratıcılığa sahip kişilerin olmalarını tercih etmektedirler. Otantik liderlik tarzı ilişkilerini karşılıklı güven çerçevesinde, sevgi ve hoşgörü üzerine kurmaktadır. Otantik liderler, egolarını bir kenara bırakarak birlikte çalıştıkları bireylerin iletişimsel olarak güven duygusunun oluşmasını ve kurulmasını sağlayan ve onların destekçisi olarak bunu tüm içtenlikleriyle yapabilen kişilerdir. Bu durum otantik liderlerin sahip oldukları değerler çerçevesinde ve hedeflerin çalışanlar tarafından doğru algılanıp anlaşılması, hangi ölçüde uyum sağladıklarını anlamaya da yardımcı olmaktadır (Yahyagil ve Booms, 2010). Otantik liderler, değer yargıları çerçevesinde inanç ve fikirleri ile birlikte şeffaflık, ilkeli olma ve dürüstlükleri doğrultusunda hakiki ilişkiler kurmaktadır (Gardner vd., 2005; Ilies vd., 2005, Walumbwa vd., 2008; Kernis, 2003).

2.3.3.13. Politik liderlik

Politik liderlik, politika sözcük anlamı olarak, farklı düşünceler ile baş edebilen karşı taraf ile sürdürülen müzakere süreci olarak tanımlanmaktadır (Mullins, 1996). Pisapia'ya (2009) göre, bu davranış tarzının odaklandığı ana amaçlar arasında güçlerini arttırmak ve korumak, örgütte başarının gelebilmesi için gerekli olan kaynağı yaratmak ve bunu etkin bir şekilde kullanmak olarak açıklanmaktadır. Kişiler ve örgütteki hedefleri desteklemek için kişiler karşılıklı birbirine bağımlı ilişkiler içinde olması ve geliştirmesi örgütün temelini oluşturmakta beraber bu kabiliyet liderliğin dengeleyici bölümü olarak tanımlanmaktadır. Politik liderlik davranışına sahip olan bir kişi izleyici pozisyonunda olan bireyleri kendisine rakip olarak görmekle beraber onların ihtiyaçlarını giderme bağlamında görüşme içinde olarak onlarla ilişkilerini geliştirmeyi amaçlamaktadır.

Politik beceri, ilk başlarda inandırma, yönlendirme ve karşılıklı konuşma şekliyle karşı tarafı etkileyebilme kabiliyeti olarak tanımlanmışken, şimdilerde ise çalışma yerinde diğer kişileri etkili bir şekilde anlama ve bu bilgileri örgütün hedeflerine varması maksadıyla diğer kişileri etkileyebilme becerisi olarak tanımlanmaktadır. Dolayısıyla politik liderlik davranışı, sosyal işaretleri rahatlıkla algılayabildikleri ve takipçilerin davranışsal güdülerini okuyabilme kabiliyetine sahip olduklarını, kişiler ve şartlar üzerinden etkileyebilme ve denetleyebilme kabiliyetine haiz olabildiklerini ve örgütün içindeki iletişimi etkili bir biçimde sürdürebildikleri söylenebilmektedir (Treadway et al. 2004).

2.3.3.14. İnsan kaynaklı liderlik

Kişilerle il örgüt arasındaki ilişkinin önemi üzerinde duran bu liderlik tarzı, kişi ile örgütün bir birilerine her zaman ihtiyacı olduğu üzerinde durmaktadır. İnsan kaynakları liderlik tarzı kişilerin ihtiyaçlarının karşılanması üzerine odaklanmakla birlikte kişilerin ihtiyaçlarının karşılanması sonrasında örgütlerin daha başarılı olacağını savunmaktadır. İnsan kaynakları liderlik tarzı örgüt içerisindeki ilişkilere ve duygusal bağlara önem verir, iletişim açık bir şekilde yapılması, güçlendirme, kolaylık ve doğru insanların doğru pozisyonlarda konumlandırılması ve de etkin bir takım çalışması yapılması sonucunda üyelerine önderlik etme gayesi içinde olmaktadır. Bu liderlik tarzı, kişiler ve örgüt arasındaki karşılıklı uyumun olması için çözüm yolları ararken, kararlara katılımı sağlayan, yeni düşüncelere açık bir tutum içinde olan, tutarlılık çerçevesi içinde uygulamalar yapan bir görünüm içerisindeyler (Bolman ve Deal, 1991).

Hümanist bir ton ve insan üzerine bir vurgu yapılmaktadır. İnsanlara bakış iyimserlik çerçevesindedir. Katılımlı ve demokratik yönetim şekli doğası itibarıyla en uygun yönetim şeklidir. Etkili bir insan kaynağı lideri tarzı grubu yükseliş ivmesi kazandırırken bunu yaparken aşırı biçimde insan odağı olması durumu sonrasında lideri astların oyuncağı durumuna da düşürebilmektedir (Şimşek, 2007).

2.3.3.15. Yapısal liderlik

Yapısalcı liderlik davranışı tarzı örgütün yapı boyutu ile ilgilenmektedir. Her örgüt içinde kurulmuş olan bir yapı şekli vardır. Örgütsel yapı, örgüt içindeki görev dağılımı, yetkilerin ve otoritenin nasıl dağıldığı, kurallar, hiyerarşik düzenin yapılması, bölüm ve birimlerin sorumlulukları, hedefler ile birbirleri arasında nasıl

bağlı oldukları, örgütün hedeflerine varmak için izlenmekte olan strateji ve kurumun politikaları anlaşılmaktadır. Her şey açık bir şekilde ifade edilmelidir ki çalışan pozisyonundakilerin örgüte olan sorumlulukları, onlardan beklentinin ve örgüte katkılarının farkına varınlr. Yapısalcı liderlik davranış tarzı gerçekler ve mantıkla ilgilidir. Yanlı tavrı sergileyerek ve de duyguların iş ilişkilerinde kullanılmamasının gerekliliğini savunmaktadır. Tüm bu süreçler zarfından lider, gözlem yapar, dener, değerlendirme yapar, gerekli görürse değiştirir. Yapısalcı liderlik, tüm bu yapısal boyutu unsurları öne çıkaran bir yönetim şekline sahip olarak açıklanmaktadır (Şimşek, 2007).

2.3.4. Liderlikte kullanılan güç kaynakları

Güç kavramı, bireyin bir başkasını hangi yönde etkilediği bir kavram olarak açıklanmaktadır (Koçel, 2010). Lider kişinin etkisinden bahsetmek için astlarını, mevkidaşlarını, üstlerini ve diğer paydaşları durumundakileri etkileme becerisinden bahsedebilmek için güç kavramı ve onların bileşenlerinden bahsetmek gerekmektedir. Örgütlenmenin olabilmesi için mutlaka güç olmalıdır (Zaleznik, 1997). French ve Raven (1993), lider kişilerin izleyici pozisyonundaki kişileri etkileyebilmek için güç kaynaklarını beş başlık altında toplamışlardır. Bunlar; “uzmanlık gücü, yasal güç, zorlayıcı güç, karizmatik güç ve ödül gücüdür.”

2.3.4.1. Karizmatik güç

Liderin veya yöneticinin gücü etkisi ile alakalı bir durumdan ziyade kişiliği ile ilişkili olarak açıklanabilir. Çalışan konumundaki liderini örnek alarak onları gibi davranış ve tutum içerisinde olmaktadırlar. Karizmatik güce haiz yöneticiler örnek kişiler olarak görülür, onlar takdir görürler ve saygı duyulurlar. Karizmatik gücün asıl kaynağı olarak yasalar ve bulunulan pozisyon değil direk benlik ile ilişkilidir (Hoy ve Miskel, 2010).

Çalışan konumundaki bireyler yönetici pozisyonundaki bireylere hayranlık duyması veya onlara benzemeye çalışması yönetici pozisyonun da olan kişinin karizmatik gücünü göstermektedir (Bakan ve Büyükbeşe, 2010).

2.3.4.2. Uzmanlık güç

Uzman gücü çalışma pozisyonundakilerin, ‘yöneticinin iş deneyiminin, özel bir bilgiye sahip olmasının ve iş konusunda uzman olması’ algısı üzerine dayanmaktadır (Rahim, Antonioni ve Psenicka, 2001). Yönetici konumundakilerin bilgi, beceri ve

tecrübelerinden kaynaklanan güç şeklidir. Çalışanların yöneticisinin uzmanlık gücüne inandıklarında, yöneticisinin tutum ve davranışlarından etkilenmekle beraber ona karşı daha olumlu bakmaya ve itaat etmeye meyilli olmaktadır. Yönetici konumundaki kişinin bilgi, eğitim ve sosyal pozisyon itibarıyla bu güce sahip olmaktadır (Aslanargun, 2009; Buluç, 1998). Bir liderin, uzmanlık gücü ortaya koyduğu düşüncelerinin başarıyı getirmesi durumunda artar, liderin başarısızlık durumunda ise azalım göstermektedir (Eraslan, 2004).

2.3.4.3. Yasal güç

Yasal güç, resmi otorite olarak da adlandırılabilir çünkü yönetici bulunduğu pozisyonun gereklerini yerine getirirken veya gerekli çalışmaların bir sistem içerisinde yapılabilmesi için kullanması gereken yetkilerle donatılmıştır. Bu kurallara uyumluluğu doğru ve uygun olarak yönergeleri ve emirleri kapsamaktadır (Shetty, 1978).

Bu güç şekli bireyin örgüt içindeki hiyerarşik yapısı içindeki pozisyonu ile ilişkilidir ve bu nedenden ötürü otorite gücü olarak tanımlanmaktadır. Birey bir yapının içinde yer almasıyla birlikte o örgütün otorite sistemini de kabul etmesi olarak açıklanmaktadır. Bu nedenle yasal güç ast pozisyonundaki bireylerin itaat etmesinin gerekliliğine inanılan güç kaynağı şeklinde tanımlanmaktadır (Gürsoy, 2005).

2.3.4.4. Zorlayıcı güç

Bir grup üyelerinin belli amaçlara ve belli davranışlar sergilemeye zorlamak için kullanılan zorlayıcı yöntemlerin güç şeklini almış hali olarak açıklanmaktadır. Zorlayıcı güç diğer bir ifade ile bireyler üzerinde uygulanan baskı olarak tanımlanmaktadır. Bireyler bulunduğu grupta istemeyerek de olsa, baskılar sonucunda bu güce maruz kalabilmektedir. Yönetici pozisyonunda bireylerin alt kademedeki çalışanlarına psikolojik, fiziksel, tehdit gibi baskıları ve olumsuzluk içeren davranışları bu güce örnek olarak gösterilebilir. Zorlayıcı güçte alt kademedeki bireylerin üstlerine itaat etmemesi durumunda üst kademe pozisyonunda olan yöneticiler astlara yapamayacağı işleri vererek zor duruma düşürebilir hatta kıdem düşürme cezası verebilir (Kızanıklı vd., 2019).

Zorlayıcı güç benzerlik yapılacak olursa ödüllendirme gücüne benzetilebilir. Fakat ödüllendirme gücünün tam tersi bir güçtür. Burada ödülün yerine ceza almıştır. Ödül gücü bağımsız bir sistemde yer almasan rağmen zorlayıcı gücün etkileri

bağımsızdır. Ödül gücü, üstün ast üzerinde etkisini artırırken zorlayıcı güç ise tam tersi daraltacaktır (Özalp, 1990).

2.3.4.5. Ödül gücü

Yönetici konumundaki kişilerin alt kademelerdeki çalışanlarından maksimum verim alması için başvurulmuş ödül yöntemi veya çalışanlarını ödüllendirerek etkileme yeteneği olarak (Hoy ve Miskel, 2010) tanımlanmaktadır. Ödül gücü örgüt yöneticisinin alt kademelerindeki çalışanları istenilen davranışa itmek ve o davranışları sergilemesini sağlaması bağlı olarak onları ödüllendirme becerisi olarak tanımlanmaktadır. Ödül gücünün etkisinin olabilmesi için, ödülün değerinin ve bu ödülü alacak bireyin ödülün kaynağının ne olduğunu kontrol etmesiyle ilişkilidir. Örgüt içinde olan kişilerden istenilen düzeyde verim alınması için veya isteksizlik durumlarını en düşük düzeye indirmek için ödül gücüne başvurulur (Wagner ve Hollenbeck'den 2010 yılında aktaran Atmaca, 2014). Karizmatik güç ve uzmanlık gücünün birbiriyle ilişki içinde olması, yani aynı kişide toplanması söz konusu olabilmektedir. Benzer biçimde ödüllendirme gücüne sahip bir konumdaki kimse aynı şekilde cezalandırma gücünü de elinde bulundurabilmektedir. Ayrıca bu konumdaki kişiye bir nebze de olsa geçerlilik de kazandıracaktır. Biçime dayanan hiyerarşiler tanımları açısından meşru güç, ödüllendirme gücü ve zorlayıcı güç ilişkilerinden oluşum gösteren yapılardır (Bass, 1990).

2.3.5. Liderde bulunması gereken özellikler

Literatürde incelendiğinde lider kişide bulunması gereken özellikler ile ilgili pek çok farklı çalışmaların olduğu görülmektedir. İnsanlar sosyal bir varlık olması ve gruplar şeklinde yaşamaların dolayı kendilerini hedeflerine götürecek bir lidere her zaman ihtiyaç duymaktadır. Dolayısıyla insanlar hedeflerini gerçekleştirme isteği doğrultunda lider vasfına sahip kişilerin peşinde gitme eğiliminde olabilmektedir. Lider kişinin özelliklerinin hangi düzeyde olduğunun tespiti iyi yapılırsa ve kapsamlı bir değerlendirme ile ortaya konması ile beraber sonrasında sahip olunan özelliklerin gelişim sürecinin devamı sağlanabilir veya sürdürülebilir olması devam ettirilebilir (Kress, 2007). Liderlik farklı şekillerde karşımıza çıkabilmektedir; bazen benlik özelliği, bazen mevkiinin mahiyeti veya bir tavır çeşidi şeklinde de karşımıza çıkabilmektedir (Tezel, 2002).

Liderlik ile ilgili araştırmalarda ilk çalışmalar, liderin özelliklerinin belirlenmesi sonrasında liderin özelliklerinden yola çıkarak lideri tanımlamayı amaçlamıştır. Teoriye göre araştırmaların ilk yapılan çalışmalarında, fiziksel özellikler kapsamında (yaş, boy, cinsiyet), psikolojik araştırmalar sonrasında elde edilen kişilik özellikleri kapsamında (bağımsızlık, kendine güvenmek ve saldırganlık) ve çeşitli kişilik testleri yapılarak doğıştan gelen özelliklerin belirlenmesi amaçıyla (yaratıcılık, zeka, kararlılık) incelenmektedir.

Lider kişinin sahip olduğı kabiliyetlerinin liderlik süreci içerisinde en önemli husus olduğı görüşü üzerinde çalışmalar yapılmıştır. Başarılı bir liderin başarılı olmayan lidere göre belli özellikleri ve nitelikleri açısından başarısız liderlere oranla daha yüksektir. Bundan dolayı liderin ortak özelliklerinin belirlenmesi için çalışmalar yapılmıştır (Aykanat, 2010).

zellikler Teorisi değerlendirmesine göre bazı kişiler, doğıştan gelen özelliklerin kişinin hayatında onun farklılığının ortaya çıkması sonucunda lider olarak ön plana çıkmasına neden olmaktadır. Bu teorinin ana amaı, başarılı lider tanımlamasını en açık şekliyle ifade etmektir. Yapılan araştırmalardan çıkan sonuçlar doğıştusunda, liderin sahip olması gereken özelliklerin önemli olanları şu şekilde sıralanabilir (Certo, 1997).

1. Yargılama ve sözlü iletişim kabiliyetini içine alan zekâ,
2. Geçmişten gelen başarılar,
3. Duygusallık açısından olgunluk ve tutarlı olmak,
4. Güven duyulan, sebat eden ve sürekli başarı güdüsü,
5. Farklı gruplara katılma ve uyumsallık açısından becerisi,
6. Statü elde etme işteği

Bir başka araştırmaya göre ise; liderlik ile farklı tanımlardan anlaşılacağı üzere değişik şekillerde yapılan liderliğin özellikleri şu şekilde sıralanmaktadır (Mimir, 2008).

1. lider ile takipçiler sürekli karşılıklı bir etkileşim içerisindedirler. Lider ve takipçileri duygusallık yönünden alışverişte bulunmakla beraber ve duygusallık açısından grup lideri kabullenilmiştir.
2. Grup veya örgütün olduğı yerde mutlaka bir lider ihtiyaç vardır. Bu grubun resmi veya özel olması fark etmek sizin grubun ve örgütün amaçlarına ulaşması için liderinin olması bir gerekliliktir.

3. Liderliğin oluşum aşamasında resmi bir biçimde atanmasının gerekliliği yoktur.
4. Liderlik sadece yöneticilere as bir nitelik olmaması ile birlikte liderliğin farklı boyutları ve kapsamı olmaktadır. Liderlik çerçevesindeki farklılıkların lider pozisyonundakilerin bulunduğu konumdaki takipçi sayısı ve ulaşmamak istedikleri hedefin niteliği ve bulundukları ortam şartlarına göre değişebilmektedir.
5. Lider kişi bakımından bulundukları konum, yüksek maaş elde etmek, ayrıcalıklı olmak, sorumluluk yüklenmesi çok önemlidir.
6. Liderin temel alanını oluşturma aşamasında takipçilerinin gereksinimlerini göz önüne alarak bu doğrultuda hareket etmektedir Lider, ilk önce takipçilerinin bireysel ve duygusal ihtiyaçlarını karşılama çabasında olmaktadır. Kimi durumlarda ise, grupsal hedeflerin dışında veya bu hedeflerin tam tersi ihtiyaçları karşılama yönünde hareket eder.

Farklı bir araştırma çalışmasında ise liderlik özellikleri üç başlık altında toplanmıştır. O başlık şu şekilde sıralanmaktadır (Eren, 1996; Erdoğan, 2004).

2.3.5.1. Entelektüel özellikler

Özelliklerin bir araya toplanması sonucunda oluşan, fikir üretebilme, mantıklı olabilme, herhangi bir durumu tüm yönleriyle ele alıp analiz ve sentez yapabilme, sezgisel gücünün yüksek olması ve muhakeme yapabilirliğinin olması gibi özelliklerin bir arada olması ile açıklanabilir.

2.3.5.2. Karakter özellikler

Uyumlu olabilme, girişkenliğin yüksek olması, kararlı olabilme, doğru yöntemlerle çalışma, dikkatli olma, hafıza gücünün yüksek olması, ileriye düşünerek hareket etme ve ciddiyet içinde olmak gibi özellikleri kapsamaktadır.

2.3.5.3. Sosyal özellikler

Önemli bir unsur olarak ilk etapta dış görünüm, gruplar karşısında hitap edebilme ve karşındakileri anlayabilme, iş disiplininin yüksek olması, işbirliği içinde olma ve kendini ayarlayabilme gibi özelliklerden oluşmaktadır.

2.3.6. Liderlik teorisi

Liderlik teorileri ile ilgili farklı sınıflamalar yapılmıştır. Bir sınıflama da şöyledir; “özellikler teorisi, davranışsal liderlik teorileri, durumsallık/koşul bağımlılık (Contingency) teorileri” biçiminde yapılmıştır (Koçel, 1998). Yine farklı bir

tanımlamada da benzer şekilde liderlik ile ilgili yapılan sınıflamada üç grupta toplandığı görülmüştür. Liderlikle ilgili yaklaşımlar şu şekilde sıralanmıştır; “özellikçi”, “davranışçı” ve “durumsallık” yaklaşımı şeklinde üç başlık altında toplanmıştır (Arıkanlı ve Ulubaş, 2004; Türk ve Süngü, 2004).

Liderlik teorisi, liderlik ile ilgili bazı yönlerin açıklanması olarak tanımlanmaktadır. Teoriler, başarı açısından liderliği daha iyi bir biçimde anlamak, tahminde bulunmak, kontrol etmek şeklinde kullanıldıkları için pratik değere sahiptir. Dolayısıyla, bir teorinin uygulama aşamaları ile ilgili bilgi verebilmektedir (Lussier ve Achua, 2010).

2.3.6.1. Özellikler teorisi

Özellikler yaklaşımı teorisinde bir liderin kabul görmesi o liderin farklı yetenekleri ve birtakım özelliklerinin olmasıyla ilişkilidir (Çetin ve Beceren, 2007). Bu teoride bir bireyin kabul görmesinin en önemli unsuru olarak bireyin bulunmuş olduğu grubun içindeki diğer bireylerden farklı özelliklerinin olması ve ön plana çıkabilme kabiliyetine sahip olmasıdır. Dolayısıyla bu teorinin merkezinde grup üyeleri arasında başarılı lideri başarısız liderden ayıran özelliklerinin olması ve bu özellikleri üzerinden ön plana çıkması ile birlikte önderlik yapabilmesi olarak açıklanabilir (Owens, 1976).

Lider kişinin yetki veriş biçimi, haberleşme şekli, planlama ve kontrol biçimi, hedefleri belirlerken izlemiş olduğu yol gibi davranış ve tutumları liderin etkisini belirleyen faktörler olarak açıklanabilir (Koçel, 2005).

2.3.6.2. Durumsallık/koşul bağımlılık teorisi

Özellikler ve Davranışsal liderlik teorilerini kullanan araştırmacıların etkin bir liderliğin, örgüt kültürü, görevlerin doğası, yönetsel değerler ve tecrübe gibi farklı değişkenlerle ilişkili olabileceğini söylemektedirler. Ancak her özellik bütün etkin liderler için ortak olmamakla beraber, her davranış da bütün durumlar için etkin olmamaktadır. Bundan sebep araştırmacı kişiler belli bir liderlik şeklini araştırmaya çalışmışlar ve etkisini incelemişler, bu sebepten dolayı da durumsallık teorisi meydana çıkmıştır (Stoner ve Freeman 1989).

Bu yaklaşımda söylendiği gibi evrensel bir davranış modelinin olamayacağı görüşüne dayanmaktadır. Lider etkinliği ancak bulunduğu duruma uygun davranışlar sergilemesiyle kazanmaktadır. Bu yaklaşım iyi eğitim almış, sorumluluğunu bilen ve bulunduğu örgüte bağlılığı yüksek çalışanlar olduğunda katılımcı liderliğin, tersi halde

ise otokratik liderliğin uygulanmasının daha doğru olduğunu savunmaktadır (Aslan, 2013). Bu teori olayın oluşum gösterdiği ortama ve şartlara ağırlık verir. Kabul gören varsayım, değişik durumların farklı liderlik tarzı gerekliliği hususudur. Durumsallık teorileri liderlik kavramının tanımlanmasında önemli bir yere sahip olmakla katkılarda da bulunmuştur (Koçel, 2001).

2.3.6.3. Davranışsal liderlik teorileri

Davranışsal teori, lider rolünü yerine getirmesi aşamasında bazı davranış kalıplarına sahip olduğunu savunur ve bu davranışların neler olduğu üzerine incelemeler yapar. Bundan dolayı davranışsal teorinin liderlik teorileri arasında özel bir önemi vardır. Bu teori kapsamında, lider pozisyonundaki bireyin alt kademedeki kişilerle iletişim biçimi, yetki devredip veya etmeme, plan ve denetim biçimi, amaçları belirlemek gibi davranışlar lider konumundaki kişinin etkisini belirleyen önemli faktörler olarak ele alınmıştır (Koçel, 2005).

Fikirler, kişisel güdüler ve tutumlar görünebilir değilken, lider kişinin yapmış olduğu davranışlar doğrudan görünebilir olmaktadır. Liderlerden bazıları zamanın çoğunu yapılacak faaliyetleri planlamaya ve yönetmeye ayırmaktadır. Bunların dışında kalanlar ise, saygı göstermeye, insanlara kabul edilmiş hissiyatı vermeye ve onların iyiliğinin her zaman önemli olduğunun farkına vardırmaya yönelik olarak kendini adamaktadırlar. Bazı liderler otokratik olarak gücü elinde tutarken, bazı lider ise tam tersi gücü astları ile paylaşmaktadırlar (Phillip, 1987). Davranışsal teorinin temelinde, lider bireyin grubun ast konumundaki bireylerin davranışlarını önemsemesi ana faktördür (Küçüközkan, 2015).

2.3.7. Liderlik yönelimleri

Fiedler’egöre “liderlik yönelimi” ile asıl anlatılmaya çalışılan, lider kişinin grup üyelerini yönlendirirken ve yönetirken sergilemiş olduğu özel davranışlar olarak tanımlanmaktadır (House ve Aditya 1997). Liderlik yönelimlerinin özünü, karmaşık olan bir olayı anlamlı bir biçime dönüşmesini sağlamak, sorunları daha iyi anlamaya çalışmak ve problemlerin çözüm aşamasına yönelik etkinliklerin yapılması yer almaktadır (Dereli, 2003).

Bolman ve Deal’e (2003)’e göre etkili olabilen lider farklı çerçeveleri en etkin bir biçimde kullanabilen liderlerdir. Bolman ve Deal (1991)’e göre lider konumundaki kişilerin karmaşık olan bir olayı daha anlamlı, anlaşılır bir tanımlama şekline

dönüşmesini sağlayarak karşılaşılan sorunları daha net bir biçimde anlayabilmelerine ve bu yönde çeşitli etkinlikler düzenlemelerine yardım etmek amacıyla dört farklı liderlik yönelimi tanımlanmıştır. Tanımlanan dört farklı liderlik yönelimleri şu şekilde açıklanmaktadır; “politik perspektif, yapısal perspektif, sembolik perspektif ve insan kaynağı perspektifi” olarak belirlenmiştir.

2.3.7.1. Sembolik perspektif

Sembolik perspektifin bakış açısını, örgüt kültürünü ve değerlerini ortaya çıkarmak olarak açıklanmaktadır. Bu bakış açısında ilk hedef olarak, anlama belirsizliği en aza indirmek ve örgütsel faaliyetleri açıklamak vardır (Dereli, 2003). Sembolik perspektif lider, takipçi pozisyonundakiler arasında heyecan oluşumu yaratarak örgüte olan bağlılığın daha üst düzeye çıkarırlar. Sembolik liderler örneğin; kutlama, örgütsel tören veya farklı unsurların önemliliğini kabul ederler ve bu unsurların gelişiminin sürmesi için katkıda bulunmaktadır (Bilir, 2005).

2.3.7.2. İnsan kaynağı perspektifi

Kişiler ve örgütlerin arasındaki ilişkilerin önemini üzerinde duran bu perspektif, kişilerin ve örgütlerin birbirlerine gereksinim duyduğunu belirtmektedir. İnsan kaynakları perspektifi örgütteki bireylerin ihtiyaçları doğrultusunda hareket ederek ve onların ihtiyaçlarını önceleyerek o doğrultuda hareket etmekte birlikte bireylerin ihtiyaçlarının karşılanması ile örgütlerin daha başarılı olacağı varsayımı üzerinde durur.

İnsan kaynakları perspektifi liderleri, örgütteki ilişki düzeylerine ve duyguları önemserler, iletişimin şeffaflığı, güçlendirme, kolaylaştırma, doğru kişilerin doğru pozisyonda konumlandırılması ve etkili takım çalışmaları yaparak kişilere önderlik etme çabası içinde olur. Bu liderler, örgüt ve kişiler arasında uyumu ortaya çıkarmaya çalışırken aynı şekilde karar alırken katılımı sağlayan, yeni düşüncelere açık olan, tutarlı davranışlar sergileyen bir görünüm içerisindedirler (Bolman ve Deal, 1991).

Genel olarak psikoloji biliminin tesiri altında kalan “insan kaynakları çerçevesi” (humanresourcesframe) bir örgütü gereksinimleri, sezgileri, peşin hükümleri, kabiliyetleri ve sınırlılıkları olan bir insan topluluğundan ibaret kalabalık bir aile gibi görmektedir. Kişiler yüksek bir öğrenebilme yeteneğine sahip olmakla birlikte, eskiden kalan davranış ve inançları koruma konusunda yüksek bir potansiyele de sahiptirler. İnsan kaynakları perspektifini temelini, örgüt ile birey arasındaki uyum oluşturmaktadır.

Bireylere bir işi yaptırırken hem bir işi yaptırmak hem de bireylerin mutlu olmasını sağlamak burada kilit bir faktör durumundadır (Black, 1999).

2.3.7.3. Yapısal perspektif

Yapısal çerçeveye göre örgütün var olmasının sebebi belli hedefleri başarmak olarak açıklanmaktadır. Dolayısıyla örgütün spesifik bir biçimde tanımlanmış olan hedefler doğrultusunda etkililik ve verimlilik özünde başarılması önemli olmaktadır. Hedeflere ulaşmada iş bölümü, uzmanlaşma, eşgüdüm ve denetim gibi unsurlar belirleyici durumdadır (Bolman ve Deal, 2008).

Yapısal perspektif değerlendirmesi çerçevesinde lider olan bireylerin önceliği prosedür ve politikaları her ast'ın iyi anlamasını ve örgütün amaçlarının gerçekleşmesi sağlamak sorumluluk alanını girmektedir. Bu tür lider konumundakiler genel olarak ne yaptığını bilen ve ona göre hareket eden liderler olarak tanımlanmaktadır (Bilir, 2005).

2.3.7.4. Politik perspektif

Politik perspektifte çatışmalar kaçınılmazdır ve kıt kaynaklar ile yapılmaya çalışılan rekabet örgütsel yaşamın temel özelliği olarak görülmektedir. Politik yönelimli liderler pazarlık etme becerisi ve koalisyon oluşturma kabiliyetleri gelişmiş düzeydedir (Arslan ve Uslu, 2014).

Bireyler arasında olan rekabet, yarışmalar, beraber hareket etme ve sosyal yönelimler doğal karşılanmaktadır. Astlar, örgütün iç ve dış paydaşları arasında olan çıkarlar doğrultusunda hareket etme birliktelikleri sağlayarak “koalisyon kurucu rolü” üstlenmektedirler. Politik becerilerini kişileri yanıltmak üzere kullanım çabası içinde olanların foyaları kısa süre için su yüzüne çıkar “şarlatan ve demagog” haline dönüşmektedirler (Şimşek, 2007).

3. MATERYAL VE YÖNTEM

3.1. Araştırma Modeli

Bu araştırmada nicel araştırma yöntemlerinden tarama modeli kullanılmıştır. Desen olarak ise tarama desenlerinden ilişkisel tarama deseni kullanılmıştır. İlişkisel tarama deseni, iki ya da daha fazla sayıdaki değişken arasında birlikte değişimin varlığını veya derecesini belirlemeyi hedefleyen araştırma modelidir (Karasar, 2020).

3.2. Araştırmanın Evren ve Örneklemi

Araştırmanın evrenini Batman İlinde, spor lisesinde okuyan öğrenciler oluşturacaktır. Araştırmanın örnekleme ise, 2023-2024 eğitim öğretim yılında Batman İl Milli Eğitim Müdürlüğü'ne bağlı spor lisesinde okuyan 245 öğrenciden rastgele örnekleme yöntemi ile seçilen 179 öğrenci oluşturmaktadır.

3.3. Veri Toplama Araçları

3.3.1. Demografik bilgi formu

Araştırmacı tarafından oluşturulan “Demografik Bilgi Formu” katılımcıların sosyo-demografik yapılarını ölçümlemeye yönelik dört açık uçlu sorudan meydana gelmektedir. Bilgi formu kapsamında katılımcılara cinsiyetleri, yaşları, okuduğu sınıf, branşları olup olmadığı, sporculuk süresi, bir spor uzmanından yardım alma durumu ve bir takımda bulunma durumu sorulmuştur.

3.3.2. Çok yönlü liderlik yönelimi ölçeği (ÇYLYÖ)

Geçerlik ve güvenilirliği Dursun ve ark., (2019) tarafından yapılmış çok yönlü liderlik yönelimleri ölçeği (ÇYLYÖ): geçerlik ve güvenilirlik çalışmasında toplam 19 madde bulunmaktadır. Ölçeğin alt boyutları ve ölçek alt boyutlarına ait maddeler şöyledir; (Politik Liderlik 3, 6, 9, 10, 11), (İnsan Kaynaklı Liderlik 2, 8, 12, 14, 17), (Karizmatik Liderlik 13, 15, 16, 18, 19), (Yapısal Liderlik 1, 4, 5, 7) maddelerinden oluşmaktadır. Ölçekte ters puanlanan madde bulunmamaktadır. Ölçek alt boyutlar kapsamında değerlendirilmektedir. Ölçeğin alt boyutlarından elde edilen puanların yüksek oluşu bireyin o liderlik yönelimine eğiliminin de yüksek olduğunu göstermektedir. Katılımcılara çok yönlü liderlik yönelimleri ölçeği (ÇYLYÖ): Geçerlik ve güvenilirlik çalışması ilişkin ifadeler ve puanlama şu şekilde yapılmıştır; 5’li likert tipi derecelendirmeye göre “1. Tamamen katılmıyorum, 2. Katılmıyorum, 3. Kararsızım, 4. Katılıyorum, 5. Tamamen katılıyorum” seçenekleri sunulmuştur.

3.3.3. Buss-perry saldırganlık ölçeği (BPSÖ)

Buss ve Perry (1992) tarafından geliştirilen Buss-Perry Saldırganlık Ölçeği (BPSÖ), küresel olarak konu ile ilişkili olarak en sık kullanılan ölçektir (Madran, 2013).

5'li Likert Tipi (1=Tamamen Katılmıyorum, 2=Katılmıyorum, 3=Ne Katılıyorum Ne Katılmıyorum, 4=Katılıyorum, 5=Tamamen Katılıyorum) olarak hazırlanan BPSÖ, fiziksel saldırganlık (2, 5, 8, 11, 13, 16, 22, 25, 29. maddeler), öfke (1, 9, 12, 18, 19, 23, 28. maddeler), düşmanlık (3, 7, 9, 15, 17, 20, 24, 26. maddeler), sözel saldırganlık (4, 6, 14, 21, 27. maddeler) olmak üzere 4 alt ölçek ve 29 maddeden oluşmaktadır. Ölçeğin 9 ve 16. maddeleri ters kodlanarak puanlanmaktadır.

Ölçeğin Türkçe geçerlik ve güvenirlik çalışması Demirtaş Madran (2012) tarafından yapılmış ve özgün ölçekte yer alan dört faktörlü yapıyı desteklediği sonucuna ulaşılmıştır. Araştırmamızda; Tüm ölçek için edinilen alfa değeri 0,87 olarak hesaplanırken; fiziksel saldırganlık alt ölçeği için 0,76, sözel saldırganlık alt ölçeği için 0,68, öfke alt ölçeği için 0,74 ve düşmanlık için 0,77 olarak hesaplanmıştır.

3.4. Verilerin Analizi

Araştırma kapsamında toplanılan anket verilerinin analizi için SPSS 25.0 paket programından yararlanılacaktır. Araştırma dahilinde kişisel verilerin analizi için aritmetik ortalama ($\bar{x}$), frekans (n), standart sapma (SS) ve yüzde (%) değerleri analiz edilecektir. Ölçeklerin normal dağılım gösterip göstermediğini saptamak maksadıyla basıklık (kurtosis) ve çarpıklık (skewness) değerleri ile Shapiro-Wilk değerlerine bakılacaktır.

Ölçekler arası ilişki seviyesini anlamak maksadıyla Pearson Correlation analiz yöntemi değerlerinden yararlanılacaktır. Kullanılan ve değerlendirmeye dahil olan istatistiksel analizlerin bütününde anlamlılık seviyesi olarak $p < 0,05$ olarak alınacaktır. “Söz konusu değer kesin olmamakla beraber, gruplar arasında var olan anlamlı farklılığı belirtir (Hung, vd., 1997).”

Ölçekler arası ilişki seviyesini ve bu ilişkinin ne türde olduğunun saptanması için korelasyon analizi gerçekleştirilecektir. ÇYLYÖ ve BPSÖ için, normal dağılım gösteren verilerin analizi kapsamında iki değişkenin var olduğu hallerde t-testi, ikiden daha çok değişkenin var olduğu hallerde ise “tek yönlü ANOVA” testinden yararlanılacaktır. Anlamlı farklılığın var olduğu haller için ikinci seviye olan “Tukey HSD” değerlerine bakılacaktır.

4. ARAŞTIRMA SONUÇLARI VE TARTIŞMA

4.1. Araştırma Sonuçları

Çizelge 4.1. Katılımcıların demografik bilgileri

Değişken	Grup	n	%
Cinsiyet	Kadın	88	49,2
	Erkek	91	50,8
Yaş	15 yaş	46	25,7
	16 yaş	47	26,3
	17 yaş	45	25,1
	18 yaş	41	22,9
Sınıf	9. sınıf	48	26,8
	10. sınıf	49	27,4
	11. sınıf	41	22,9
	12. sınıf	41	22,9
Spor branşınız var mı?	Evet	125	69,8
	Hayır	54	30,2
Sporcu yılınız	0-1 yıl	41	22,9
	2-3 yıl	64	35,8
	4-5 yıl	74	41,3
Spor uzmanından yardım aldınız mı?	Evet	92	51,4
	Hayır	87	48,6
Bir takımda oynadınız mı?	Evet	108	60,3
	Hayır	71	39,7
Toplam		179	100

Çizelge 4.1'e göre katılımcıların demografik özellikleri ise şu şekilde özetlenebilir. Araştırmaya katılan lise öğrencilerinin cinsiyet değişkenine bakıldığında katılımcıların 88' i (%49,2) kadın iken, 91' i (%50,8) erkektir. Katılımcıların yaş değişkenine bakıldığında; 46' sı (%25,7) 15 yaşında, 47' si (%26,7) 16 yaşında, 45' i (%25,1) 17 yaşında ve 41' i (%22,9) 18 yaşındadır. Katılımcıların okuduğu sınıf değişkenine bakıldığında; 9. Sınıf 48 kişi (%26,8), 10. Sınıf 49 kişi (%27,4), 11. Sınıf 41 kişi (%22,9) ve 12. Sınıf 41 kişi (%22,9)'dir. Katılımcıların branşlarına bakıldığında 125 kişi (%69,8) herhangi bir branşı var iken 54 kişi (%30,2) bir branşı yoktur. Katılımcıların sporculuk yıllarına bakıldığında 41 kişi (%22,9) 0-1 yıl arası sporcu, 64 kişi (%35,8) 2-3 yıl arası sporcu, 74 kişi (%41,3) 4-5 yıl arası sporculuk süresine sahiptir. Katılımcıların bir spor uzmanından yardım alma durumun bakıldığında 92 kişi (%51,4) yardım alırken, 87 kişi (%48,6) bir spor uzmanından yardım almamıştır. Katılımcıların bir takımda oynama durumuna bakıldığında ise 108 kişi (%60,3) bir takımda oynarken, 71 kişi (%39,7) bir takımda oynamadığı görülmektedir.

Çizelge 4.2. Spor lisesinde okuyan katılımcıların çok yönlü liderlik yönetimi ölçeğinin alt boyutlarının cinsiyete göre t-testi sonuçları

Alt Boyutlar	Cinsiyet	n	X	ss	t	p
Politik Liderlik	Kadın	88	17,17	1,49	-0,59	,55
	Erkek	91	17,32	1,86		
İnsan Kaynaklı Liderlik	Kadın	88	17,70	3,26	-0,98	,33
	Erkek	91	18,19	3,29		
Karizmatik Liderlik	Kadın	88	18,78	2,16	-0,22	,82
	Erkek	91	18,85	2,23		
Yapısal Liderlik	Kadın	88	16,18	2,02	-0,41	,68
	Erkek	91	16,30	2,08		
Toplam Ölçek	Kadın	88	69,83	6,75	-0,78	,44
	Erkek	91	70,66	7,44		

Çizelge 4.2 incelendiğinde spor lisesi öğrencilerin çok yönlü liderlik yönetimi ölçeğinin alt boyut puanlarının cinsiyete göre farklılaşıp farklılaşmadığını belirlemek için yapılan analiz sonuçlarına göre bütün alt boyutlarda ve toplam ölçek boyutunda anlamlı farklılık tespit edilmemiştir ($p>0,05$).

Çizelge 4.3. Spor lisesinde okuyan öğrencilerin buss-perry saldırganlık ölçeği alt boyutlarının cinsiyete göre t-testi sonuçları

Alt Boyutlar	Cinsiyet	n	X	ss	t	p
Fiziksel Saldırı	Kadın	88	31,57	2,83	0,36	,72
	Erkek	91	31,41	2,77		
Öfke	Kadın	88	27,57	1,73	0,77	,43
	Erkek	91	27,33	2,31		
Düşmanlık	Kadın	88	29,62	1,92	1,27	,20
	Erkek	91	29,23	2,19		
Sözel Saldırı	Kadın	88	21,12	1,42	0,06	,95
	Erkek	91	21,11	1,80		
Toplam Ölçek	Kadın	88	110,1	6,05	0,74	,45
	Erkek	91	109,3	7,94		

Çizelge 4.3 incelendiğinde spor lisesi öğrencilerin buss-perry saldırganlık ölçeğinin alt boyut puanlarının cinsiyete göre farklılaşıp farklılaşmadığını belirlemek için yapılan analiz sonuçlarına göre bütün alt boyutlarda ve toplam ölçek boyutunda anlamlı farklılık tespit edilmemiştir ($p>0,05$).

Çizelge 4.4. Spor lisesi öğrencilerinin çok yönlü liderlik ölçeğinin alt boyutlarının yaş değişkenine göre anova sonuçları

Alt Boyutlar	Yaş	n	x	Ss	F	p	Fark
Politik Liderlik	15 yaş	46	17,20	1,66	0,15	,92	
	16 yaş	47	17,32	1,59			
	17 yaş	45	17,33	1,83			
	18 yaş	41	17,12	1,70			
İnsan Kaynaklı Liderlik	15 yaş	46	17,76	3,40	1,13	,33	
	16 yaş	47	17,85	3,23			
	17 yaş	45	18,69	3,11			
	18 yaş	41	17,46	3,32			
Karizmatik Liderlik	15 yaş	46	18,96	2,20	0,28	,83	
	16 yaş	47	18,61	2,27			
	17 yaş	45	18,96	2,12			
	18 yaş	41	18,70	2,22			
Yapısal Liderlik	15 yaş	46	15,76	2,17	2,27	,08	
	16 yaş	47	16,06	1,85			
	17 yaş	45	16,82	1,72			
	18 yaş	41	16,37	2,32			
Toplam Ölçek	15 yaş	46	69,67	7,36	0,95	,41	
	16 yaş	47	69,85	7,03			
	17 yaş	45	71,80	7,11			
	18 yaş	41	69,66	6,87			

Çizelge 4.4 incelendiğinde spor lisesi öğrencilerinin çok yönlü liderlik ölçeği alt boyutları puanlarının yaş değişkenine göre farklılaşıp farklılaşmadığını belirlemek için yapılan analiz sonuçlarına göre bütün alt boyutlarda ve toplam ölçek boyutunda bir farklılık tespit edilmemiştir ($p>0,05$).

Çizelge 4.5. Spor lisesinde okuyan öğrencilerin buss-perry saldırganlık ölçeği alt boyutlarının yaş değişkenine göre anova sonuçları

Alt Boyutlar	Yaş	n	x	Ss	F	p	Fark
Fiziksel Saldırı	15 yaş	46	31,28	2,73	0,49	,69	
	16 yaş	47	31,30	2,95			
	17 yaş	45	31,51	2,84			
	18 yaş	41	31,93	2,70			
Öfke	15 yaş	46	27,57	2,00	0,20	,90	
	16 yaş	47	27,55	1,93			
	17 yaş	45	27,29	2,05			
	18 yaş	41	27,37	2,28			
Düşmanlık	15 yaş	46	29,65	1,71	1,16	,32	
	16 yaş	47	29,66	2,08			
	17 yaş	45	28,96	2,08			
	18 yaş	41	29,41	2,36			
Sözel Saldırı	15 yaş	46	21,02	1,47	0,59	,62	
	16 yaş	47	21,04	1,61			
	17 yaş	45	21,02	1,67			
	18 yaş	41	21,41	1,76			
Toplam Ölçek	15 yaş	46	109,4	6,08	0,55	,64	
	16 yaş	47	109,7	7,10			
	17 yaş	45	109,0	7,31			
	18 yaş	41	110,9	7,88			

Çizelge 4.5 incelendiğinde spor lisesi öğrencilerinin buss-perry saldırganlık ölçeği alt boyutları puanlarının yaş değişkenine göre farklılaşıp farklılaşmadığını belirlemek için yapılan analiz sonuçlarına göre bütün alt boyutlarda ve toplam ölçek boyutunda anlamlı bir farklılık tespit edilmemiştir ($p>0,05$).

Çizelge 4.6. Spor lisesi öğrencilerinin çok yönlü liderlik ölçeğinin alt boyutlarının sınıf değişkenine göre anova sonuçları

Alt Boyutlar	Sınıf	n	x	Ss	F	p	Fark
Politik Liderlik	9.sınıf	48	17,29	1,70	0,19	,89	
	10.sınıf	49	17,27	1,58			
	11.sınıf	41	17,34	1,80			
	12.sınıf	41	17,07	1,74			
İnsan Kaynaklı Liderlik	9.sınıf	48	17,83	3,35	0,71	,55	
	10.sınıf	49	17,81	3,19			
	11.sınıf	41	17,58	3,23			
	12.sınıf	41	17,60	3,34			
Karizmatik Liderlik	9.sınıf	48	18,91	2,30	0,41	,74	
	10.sınıf	49	18,57	2,23			
	11.sınıf	41	19,04	1,98			
	12.sınıf	41	18,73	2,24			
Yapısal Liderlik	9.sınıf	48	15,81	2,17	1,57	,19	
	10.sınıf	49	16,12	1,81			
	11.sınıf	41	16,68	1,77			
	12.sınıf	41	16,46	2,34			
Toplam Ölçek	9.sınıf	48	69,85	7,31	0,69	,55	
	10.sınıf	49	69,77	6,87			
	11.sınıf	41	71,66	7,38			
	12.sınıf	41	69,88	6,92			

Çizelge 4.6 incelendiğinde spor lisesi öğrencilerinin çok yönlü liderlik ölçeği alt boyutları puanlarının sınıf değişkenine göre farklılaşıp farklılaşmadığını belirlemek için yapılan analiz sonuçlarına göre bütün alt boyutlarda ve toplam ölçek boyutunda bir farklılık tespit edilmemiştir ($p>0,05$).

Çizelge 4.7. Spor lisesinde okuyan öğrencilerin buss-perry saldırganlık ölçeği alt boyutlarının sınıf değişkenine göre anova sonuçları

Alt Boyutlar	Sınıf	n	x	Ss	F	p	Fark
Fiziksel Saldırı	9.sınıf	48	31,17	2,85	0,56	,64	
	10.sınıf	49	31,40	2,75			
	11.sınıf	41	31,53	2,92			
	12.sınıf	41	31,92	2,70			
Öfke	9.sınıf	48	27,58	2,00	0,11	,95	
	10.sınıf	49	27,44	2,12			
	11.sınıf	41	27,34	1,79			
	12.sınıf	41	27,39	2,30			
Düşmanlık	9.sınıf	48	29,60	1,88	0,86	,46	
	10.sınıf	49	29,63	2,04			
	11.sınıf	41	29,00	2,01			
	12.sınıf	41	29,39	2,35			
Sözel Saldırı	9.sınıf	48	20,98	1,45	0,64	,58	
	10.sınıf	49	21,10	1,70			
	11.sınıf	41	21,00	1,60			
	12.sınıf	41	21,41	1,76			
Toplam Ölçek	9.sınıf	48	109,2	6,28	0,54	,65	
	10.sınıf	49	109,8	7,28			
	11.sınıf	41	109,2	7,03			
	12.sınıf	41	110,9	7,83			

Çizelge 4.7 incelendiğinde spor lisesi öğrencilerinin buss-perry saldırganlık ölçeği alt boyutları puanlarının sınıf değişkenine göre farklılaşıp farklılaşmadığını belirlemek için yapılan analiz sonuçlarına göre bütün alt boyutlarda ve toplam ölçek boyutunda anlamlı bir farklılık tespit edilmemiştir ($p>0,05$).

Çizelge 4.8. Spor lisesinde okuyan katılımcıların çok yönlü liderlik yönetimi ölçeğinin alt boyutlarının spor branşının olup olmadığına göre t-testi sonuçları

Alt Boyutlar	Spor branşınız var mı?	n	X	ss	t	p
Politik Liderlik	Evet	125	17,16	1,69	-0,93	,35
	Hayır	54	17,42	1,67		
İnsan Kaynaklı Liderlik	Evet	125	17,92	3,27	-0,18	,85
	Hayır	54	18,01	3,31		
Karizmatik Liderlik	Evet	125	18,69	2,11	-1,06	,29
	Hayır	54	19,06	2,35		
Yapısal Liderlik	Evet	125	16,36	2,03	1,21	,22
	Hayır	54	15,96	2,07		
Toplam Ölçek	Evet	125	70,15	7,10	-0,28	,77
	Hayır	54	70,48	7,17		

Çizelge 4.8 incelendiğinde spor lisesi öğrencilerin çok yönlü liderlik yönetimi ölçeğinin alt boyut puanlarının spor branşı olup olmadığına göre farklılaşıp farklılaşmadığını belirlemek için yapılan analiz sonuçlarına göre bütün alt boyutlarda ve toplam ölçek boyutunda anlamlı farklılık tespit edilmemiştir ($p>0,05$).

Çizelge 4.9. Spor lisesinde okuyan öğrencilerin buss-perry saldırganlık ölçeği alt boyutlarının spor branşının olup olmadığına göre t-testi sonuçları

Alt Boyutlar	Spor branşınız var mı?	n	X	ss	t	p
Fiziksel Saldırı	Evet	125	31,70	2,75	1,55	,12
	Hayır	54	31,00	2,87		
Öfke	Evet	125	27,44	2,09	-0,07	,94
	Hayır	54	27,46	1,95		
Düşmanlık	Evet	125	29,36	2,19	-0,63	,52
	Hayır	54	29,57	1,75		
Sözel Saldırı	Evet	125	21,18	1,70	0,83	,40
	Hayır	54	20,96	1,42		
Toplam Ölçek	Evet	125	110,0	7,38	0,98	,33
	Hayır	54	108,9	6,29		

Çizelge 4.9 incelendiğinde spor lisesi öğrencilerin buss-perry saldırganlık ölçeğinin alt boyut puanlarının spor branşı olup olmadığına göre farklılaşıp farklılaşmadığını belirlemek için yapılan analiz sonuçlarına göre bütün alt boyutlarda ve toplam ölçek boyutunda anlamlı farklılık tespit edilmemiştir ($p>0,05$).

Çizelge 4.10. Spor lisesi öğrencilerinin çok yönlü liderlik ölçeğinin alt boyutlarının spor yaşı değişkenine göre anova sonuçları

Alt Boyutlar	Spor yaşı	n	x	Ss	F	p	Fark
Politik Liderlik	0-1 yıl	41	17,15	1,70	0,23	,78	
	2-3 yıl	64	17,36	1,67			
	4-5 yıl	74	17,20	1,71			
İnsan Kaynaklı Liderlik	0-1 yıl	41	18,00	3,25	0,07	,93	
	2-3 yıl	64	17,82	3,30			
	4-5 yıl	74	18,02	3,31			
Karizmatik Liderlik	0-1 yıl	41	19,07	2,22	0,88	,41	
	2-3 yıl	64	18,53	2,21			
	4-5 yıl	74	18,90	2,16			
Yapısal Liderlik	0-1 yıl	41	15,95	2,15	1,17	,31	
	2-3 yıl	64	16,12	1,92			
	4-5 yıl	74	16,51	2,08			
Toplam Ölçek	0-1 yıl	41	70,17	6,99	0,22	,80	
	2-3 yıl	64	69,84	7,38			
	4-5 yıl	74	70,64	6,99			

Çizelge 4.10 incelendiğinde spor lisesi öğrencilerinin çok yönlü liderlik ölçeği alt boyutları puanlarının spor yaşı değişkenine göre farklılaşıp farklılaşmadığını belirlemek için yapılan analiz sonuçlarına göre bütün alt boyutlarda ve toplam ölçek boyutunda bir farklılık tespit edilmemiştir ($p>0,05$).

Çizelge 4.11. Spor lisesinde okuyan öğrencilerin buss-perry saldırganlık ölçeği alt boyutlarının spor yaşı değişkenine göre anova sonuçları

Alt Boyutlar	Spor yaşı	n	x	Ss	F	p	Fark
Fiziksel Saldırı	0-1 yıl	41	31,09	2,89	1,79	,16	
	2-3 yıl	64	31,20	2,82			
	4-5 yıl	74	31,95	2,69			
Öfke	0-1 yıl	41	27,63	2,00	0,28	,75	
	2-3 yıl	64	27,33	1,96			
	4-5 yıl	74	27,45	2,15			
Düşmanlık	0-1 yıl	41	29,68	1,77	0,49	,61	
	2-3 yıl	64	29,42	2,00			
	4-5 yıl	74	29,28	2,28			
Sözel Saldırı	0-1 yıl	41	21,07	1,40	1,16	,31	
	2-3 yıl	64	20,90	1,65			
	4-5 yıl	74	21,32	1,70			
Toplam Ölçek	0-1 yıl	41	109,3	6,17	0,99	,37	
	2-3 yıl	64	109,0	7,21			
	4-5 yıl	74	110,6	7,40			

Çizelge 4.11 incelendiğinde spor lisesi öğrencilerinin buss-perry saldırganlık ölçeği alt boyutları puanlarının spor yaşı değişkenine göre farklılaşıp farklılaşmadığını belirlemek için yapılan analiz sonuçlarına göre bütün alt boyutlarda ve toplam ölçek boyutunda anlamlı bir farklılık tespit edilmemiştir ($p>0,05$).

Çizelge 4.12. Spor lisesinde okuyan katılımcıların çok yönlü liderlik yönetimi ölçeğinin alt boyutlarının bir spor uzmanından yardım alma durumuna göre t-testi sonuçları

Alt Boyutlar	Spor uzmanından yardım aldınız mı?	n	X	ss	t	p
Politik Liderlik	Evet	92	17,14	1,73	-0,85	,39
	Hayır	87	17,35	1,64		
İnsan Kaynaklı Liderlik	Evet	92	17,89	3,29	-0,24	,80
	Hayır	87	18,01	3,26		
Karizmatik Liderlik	Evet	92	18,75	2,11	-0,37	,70
	Hayır	87	18,87	2,28		
Yapısal Liderlik	Evet	92	16,38	2,13	0,90	,36
	Hayır	87	16,10	1,95		
Toplam Ölçek	Evet	92	70,16	7,35	-0,17	,86
	Hayır	87	70,34	6,86		

Çizelge 4.12 incelendiğinde spor lisesi öğrencilerin çok yönlü liderlik yönetimi ölçeğinin alt boyut puanlarının spor uzmanından yardım alma durumuna göre farklılaşıp farklılaşmadığını belirlemek için yapılan analiz sonuçlarına göre bütün alt boyutlarda ve toplam ölçek boyutunda anlamlı farklılık tespit edilmemiştir ($p>0,05$).

Çizelge 4.13. Spor lisesinde okuyan öğrencilerin buss-perry saldırganlık ölçeği alt boyutlarının spor uzmanından yardım alma durumuna göre t-testi sonuçları

Alt Boyutlar	Spor uzmanından yardım aldınız mı?	n	X	ss	t	p
Fiziksel Saldırı	Evet	92	31,82	2,78	1,65	,10
	Hayır	87	31,13	2,79		
Öfke	Evet	92	27,40	2,03	-0,30	,76
	Hayır	87	27,49	2,08		
Düşmanlık	Evet	92	29,34	2,09	-0,51	,61
	Hayır	87	29,50	2,11		
Sözel Saldırı	Evet	92	21,13	1,68	0,11	,91
	Hayır	87	21,10	1,56		
Toplam Ölçek	Evet	92	110,1	7,24	0,78	,43
	Hayır	87	109,3	6,90		

Çizelge 4.13 incelendiğinde spor lisesi öğrencilerin buss-perry saldırganlık ölçeğinin alt boyut puanlarının spor uzmanından yardım alma durumuna göre farklılaşıp farklılaşmadığını belirlemek için yapılan analiz sonuçlarına göre bütün alt boyutlarda ve toplam ölçek boyutunda anlamlı farklılık tespit edilmemiştir ($p>0,05$).

Çizelge 4.14. Spor lisesinde okuyan katılımcıların çok yönlü liderlik yönetimi ölçeğinin alt boyutlarının bir takımda oynayıp oynamadığına göre t-testi sonuçları

Alt Boyutlar	Bir takımda onadınız mı?	n	X	ss	t	p
Politik Liderlik	Evet	108	17,20	1,75	-0,41	,68
	Hayır	71	17,30	1,60		
İnsan Kaynaklı Liderlik	Evet	108	18,05	3,18	0,52	,59
	Hayır	71	17,78	3,41		
Karizmatik Liderlik	Evet	108	18,81	2,17	0,03	,97
	Hayır	71	18,80	2,24		
Yapısal Liderlik	Evet	108	16,42	1,98	1,45	,14
	Hayır	71	15,97	2,12		
Toplam Ölçek	Evet	108	70,50	6,91	0,57	,56
	Hayır	71	69,87	7,41		

Çizelge 4.14 incelendiğinde spor lisesi öğrencilerin çok yönlü liderlik yönetimi ölçeğinin alt boyut puanlarının bir takımda oynayıp oynamadığına göre farklılaşıp farklılaşmadığını belirlemek için yapılan analiz sonuçlarına göre bütün alt boyutlarda ve toplam ölçek boyutunda anlamlı farklılık tespit edilmemiştir ($p>0,05$).

Çizelge 4.15. Spor lisesinde okuyan öğrencilerin buss-perry saldırganlık ölçeği alt boyutlarının bir takımda oynayıp oynamadığına göre t-testi sonuçları

Alt Boyutlar	Bir takımda onadınız mı?	n	X	ss	t	p
Fiziksel Saldırı	Evet	108	31,61	2,81	0,70	,48
	Hayır	71	31,30	2,78		
Öfke	Evet	108	27,39	2,12	-0,39	,69
	Hayır	71	27,52	1,94		
Düşmanlık	Evet	108	29,28	2,24	-1,10	,27
	Hayır	71	29,63	1,77		
Sözel Saldırı	Evet	108	21,12	1,70	0,12	,90
	Hayır	71	21,09	1,50		
Toplam Ölçek	Evet	108	109,8	7,53	0,13	,89
	Hayır	71	109,6	6,35		

Çizelge 4.15 incelendiğinde spor lisesi öğrencilerin buss-perry saldırganlık ölçeğinin alt boyut puanlarının bir takımında oynayıp oynamadığına göre farklılaşıp farklılaşmadığını belirlemek için yapılan analiz sonuçlarına göre bütün alt boyutlarda ve toplam ölçek boyutunda anlamlı farklılık tespit edilmemiştir ($p>0,05$).

Çizelge 4.16 Spor lisesi öğrencilerinin çok yönlü liderlik ölçeği ve buss-perry saldırganlık ölçeği alt boyutlarının korelasyon analizi sonuçları

		Politik Liderlik	İnsan Kaynaklı Liderlik	Karizmatik Liderlik	Yapısal Liderlik
Fiziksel Saldırı	r	-0,373**	-0,659**	-0,346**	-221**
	p	,00	,00	,00	,00
	n	179	179	179	179
Öfke	r	-0,209**	-0,331**	-158*	-0,05
	p	,00	,00	,03	,48
	n	179	179	179	179
Düşmanlık	r	-0,231**	-0,389**	-171*	-0,137
	p	,00	,00	,02	,06
	n	179	179	179	179
Sözel Saldırı	r	-0,281**	-457**	-221**	-0,117
	p	,00	,00	,00	,11
	n	179	179	179	179

$p<0,01$ **

Çizelge 4.16’ da araştırmaya katılan spor lisesi öğrencilerinin çok yönlü liderlik ölçeği ve buss-perry saldırganlık ölçeği alt boyutları arasındaki ilişkiyi incelemek için yapılan Pearson korelasyon sonucuna göre; Politik liderlik alt boyutu ile fiziksel saldırı, öfke, düşmanlık, sözel saldırı alt boyutları arasında negatif yönde anlamlı bir ilişki saptanmıştır. İnsan kaynaklı liderlik alt boyutu ile fiziksel saldırı, öfke, düşmanlık, sözel saldırı alt boyutları arasında negatif yönde anlamlı bir ilişki saptanmıştır. Karizmatik liderlik alt boyutu ile fiziksel saldırı ve sözel saldırı arasında negatif yönde anlamlı ilişki bulunurken öfke ve düşmanlık alt boyutlarında 0,01 düzeyinde anlamlı bir ilişki saptanmamıştır. Yapısal liderlik alt boyutu ile fiziksel saldırı arasında negatif yönde anlamlı bir ilişki bulunurken öfke, düşmanlık ve sözel saldırı alt boyutları arasında 0,01 düzeyinde anlamlı bir ilişki saptanmamıştır.

4.2. Tartışma

Bu çalışmada araştırma verilerine göre spor lisesinde öğrenim gören öğrencilerin çok yönlü liderlik düzeylerinin ve buss-perry saldırganlık ölçeğinin alt boyutlarında anlamlı değişiklikler tespit edilmemiştir. Lise öğrencilerinin cinsiyet, yaş, sınıf, branş, spor yaşı, bir uzmandan yardım alma durumu ve bir takımında oynama durumu değişkenlerine göre incelenmiştir.

4.2.1. Spor lisesinde okuyan öğrencilerin çok yönlü liderlik ölçeğinin cinsiyet değişkeni ile ilgili tartışma

Katılımcıların cinsiyet değişkenine göre çok yönlü liderlik puan ortalamalarında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık saptanmamıştır. Bu durumun cinsiyet faktörünün kişilerin liderlik etme davranışları üzerinden bir etkisi olmadığı şeklinde açıklanabilir.

Alan yazın incelendiğinde, Bayrakdaroğlu vd. (2022) sporcular üzerinde yapmış oldukları çalışmada cinsiyetler arasında liderlik özelliklerinde anlamlı farklılık olmadığını tespit etmişlerdir. Cengiz ve Güllü (2018) spor bilimleri fakültesi öğrencilerinin liderlik yönelimleri ve fiziksel saygı düzeylerinin incelenmesi isimli çalışmalarında cinsiyetler arasında liderlik özelliklerinde anlamlı farklılık olmadığını tespit etmişlerdir. Çalışmamızda çıkan sonuçlardan farklı sonuçlar çıkan çalışmalarda bulunmaktadır. Literatürdeki benzer çalışmalar incelendiğinde; Çetintaş (2019) yaptığı çalışmada yapısal liderlik ve insan kaynaklı liderlik yönelimleri arasında anlamlı bir farklılık bulunurken, sembolik (karizmatik) liderlik ve politik liderlik alt boyutları ortalama puanlarının ise cinsiyete göre farklılık gösterdiği sonucuna ulaşılmıştır. Lider özelliklerin cinsiyet faktörüne göre değerlendirildiği birçok çalışma görmekle beraber, yapılan araştırma bulguları genelde lider özelliklerin cinsiyete göre anlamlılık göze çarpmaktadır (Özdenk, 2015; Güllü ve Arslan, 2009; Senger, 2014).

4.2.2. Spor lisesinde okuyan öğrencilerin buss-perry saldırganlık ölçeğinin cinsiyet değişkeni ile ilgili tartışma

Katılımcıların cinsiyet değişkenine göre buss-perry saldırganlık puan ortalamalarında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık saptanmamıştır. Bu durumun cinsiyet faktörünün kişilerin saldırgan davranışları üzerinden bir etkisi olmadığı şeklinde açıklanabilir.

Alan yazın incelendiğinde, Tutkun ve ark. (2010)'nın yaptıkları çalışma bu çalışma ile benzer nitelikte olup bireysel sporlar ve takım sporları ile uğraşan kadın ve erkek sporcuların saldırganlık boyutu puanları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir fark olmadığını saptamışlardır. Balkaya ve Şahin (2003) yetişkin kadın ve erkek bireylerin öfke düzeyini inceledikleri çalışmada çalışmamızı destekler nitelikte olup, cinsiyet değişkenine göre fizyolojik durumlar içeren öfke belirtileri açısından farklılık saptanmamıştır. Olmuş (2001) yaptığı çalışmada destekler nitelikte olup ergenlerde sürekli öfke düzeyi ve öfke davranışlarının cinsiyete göre farklılaşmadığını saptamıştır.

Demir ve ark. (2017) yaptığı çalışmada çalışmamızı destekler nitelikte olup sporcuların cinsiyet ve yaşları açısından öfke ifade tarzlarında farklılığın olmadığını saptamışlardır. Çalışmamızda çıkan sonuçlardan farklı sonuçlar çıkan çalışmalarda bulunmaktadır. Literatürdeki benzer çalışmalar incelendiğinde; Osterman ve arkadaşları (1998) tarafından saldırganlık ve cinsiyet arasındaki ilişkinin incelendiği araştırmada, kızlar daha çok dolaylı ve sözel saldırganlığa başvururken, erkeklerin daha çok fiziksel saldırganlık kullandığı belirtilmiştir. Bir başka araştırmada, erkeklerin kızlara oranla daha fazla fiziksel saldırganlığa başvurdukları belirtilmiştir (Khatrı ve Kupersmidt, 2003). Kadınların öfkeyi erkekler kadar hissedip, fiziksel saldırganlıkta erkeklerin daha gerisinde olmaları biyolojik açıdan, kadınların bilişsel ve sosyal yeteneklerinin erkeklere oranla daha erken gelişip daha sağlam olması, daha yüksek sözel becerilere sahip olmaları sayesinde dili daha iyi kullanabilmeleri, duygularını daha rahat ifade edebilmeleri ve böylece onları öfkelendiren durumlarda fiziksel saldırganlık yerine konuşarak sorunu çözmeye çalışmaları gösterilebilir (Yalçın ve Erdoğan, 2013). Toplumsal olarak, toplumlar tarafından şekillenen roller ve beklentilerle açıklanabilir. Çocukluklarından itibaren kadınlara, şefkatli, sakin ve sessiz olmaları öğretilirken, erkeklere rekabetçi ve cesur olmaları öğretilmektedir (Atay, 2004). Bilir (2018) yaptığı çalışma ise bu çalışmanın aksine bireysel ve takım sporcularının öfke ve öfke alt boyutları ve toplam puan ortalamalarının cinsiyete göre farklılık gösterdiğini saptamıştır. Keskin (2015) liselerarası müsabakalara katılan öğrencilerin saldırganlık durumlarını incelediği çalışmada yine çalışmamızın aksine; erkek sporcuların kadın sporculara göre genel saldırganlık düzeylerinin daha yüksek olduğunu saptamıştır. Baygöl (1997) ergenlerin öfke tepkilerini incelediği tez çalışması ise araştırmamızı destekler nitelikte olup, kadın ve erkek ergen bireylerde cinsiyetin öfke puanları üzerinde bir etkisinin olmadığını ortaya koymuştur.

4.2.3. Spor lisesinde okuyan öğrencilerin çok yönlü liderlik düzeyinin yaş değişkeni ile ilgili tartışma

Katılımcıların yaş değişkenine göre çok yönlü liderlik puan ortalamalarında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık saptanmamıştır. Bu durumu yaş faktörünün liderlik etme stilleri üzerinde bir farklılığa sebep vermediği görülmektedir.

Alan yazın incelendiğinde, Tahaoğlu ve Gedikoğlu (2009) ilköğretim okulu müdürlerinin liderlik rolleri adlı çalışmalarında liderlik rollerine ilişkin algıları yaş değişkenine göre anlamlı bir farklılık tespit etmemişlerdir. Şirin ve Yetim (2009) beden

eğitimi ve spor yüksekokulu yöneticilerinin dönüşümcü liderlik stiline ilişkin, yönetici algıları ile ilgili yaptıkları çalışmada yöneticilerin liderlik stillerinin yaş gruplarına göre anlamlı bir farklılık göstermediğini bulmuşlardır. Karataş, (2017), Aydın, (2016), Cevahircioğlu ve Çakıcı (2022)'in yapmış oldukları çalışma liderlik ölçeği yaş değişkeni açısından mevcut araştırma bulguları ile benzerlik göstermektedir.

4.2.4. Spor lisesinde okuyan öğrencilerin buss-perry saldırganlık ölçeğinin yaş değişkeni ile ilgili tartışma

Katılımcıların yaş değişkenine göre buss-perry saldırganlık puan ortalamalarında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık saptanmamıştır. Bu durumun cinsiyet faktörünün kişilerin saldırgan davranışları üzerinden bir etkisi olmadığı şeklinde açıklanabilir.

Alan yazın incelendiğinde; Demir ve diğ. (2017) tarafından yapılan çalışmada ise sporcuların yaşlarına bağlı olarak öfke alt boyutlarında istatistiksel olarak anlamlı farklılık olmadığı belirtilmiştir. Çalışmamızda çıkan sonuçlardan farklı sonuçlar çıkan çalışmalarda bulunmaktadır. Literatürdeki benzer çalışmalar incelendiğinde; Güner (1995) yapmış olduğu araştırmada lise öğrencilerinde yaş durumu ile saldırganlık düzeyi arasında anlamlı bir ilişkinin varlığına rastlamıştır. Erdoğan ve Oto (2004) tarafından yapılan araştırmada da benzer olarak ergenlikte saldırganlık düzeyinin arttığını ifade edilmiştir. Yalçın (2009) tarafından yapılan araştırmada ise ergenlik döneminde saldırganlık düzeyinin arttığı, yetişkinlik döneminde ise saldırganlık düzeyinde bir azalmanın meydana geldiği sonucuna ulaşılmıştır. Kalkava ve diğ. (2022) tarafından yapılan çalışma sonucunda futbol oynayan sporcuların öfke kontrollü ile yaş arasında pozitif yönlü ilişki olduğu ve yaşın öfke boyutunda etkili olmasının sebebinin yaşı büyük olan sporcuların çevresel şartlara daha hızlı adapte olmasıyla öfkelerini daha iyi kontrol edebileceği sonucuna ulaşılmıştır.

4.2.5. Spor lisesinde okuyan öğrencilerin çok yönlü liderlik düzeyinin yaş değişkeni ile ilgili tartışma

Katılımcıların yaş değişkenine göre çok yönlü liderlik puan ortalamalarında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık saptanmamıştır. Bu durumun yaş faktörünün kişilerin liderlik etme davranışları üzerinden bir etkisi olmadığı şeklinde açıklanabilir.

Alan yazın incelendiğinde; Çalışmamızın aksine, Tatlılıoğlu (2010), yaptığı doktora tezinde üniversite öğrencilerinin karar vermede öz saygı, karar verme stilleri ve kişilik özellikleri alt boyutları puan ortalamalarının öz-anlayış düzeyi, cinsiyet, sınıf,

üniversiteye giriş puan türü, yaşamının çoğunun geçirildiği yer, ailenin gelir düzeyi, aile yapısı ve anne-baba tutumu değişkenlerine göre anlamlı düzeyde farklılaşıp farklılaşmadığı ilişkisel olarak incelenmiştir öğrencilerinin karar vermede öz saygı ve karar verme stilleri puan ortalamaları aile yapısı değişkenine göre anlamlı düzeyde farklılaşmadığını ifade etmiştir. Çalışmamızda çıkan sonuçlardan farklı sonuçlar çıkan çalışmalarda bulunmaktadır. Literatürdeki benzer çalışmalar incelendiğinde; Tapşın (2019), boş zamanlarında spor yapma ve yapmama değişkenine göre liderlik becerilerinin incelendiği çalışmada spor yapmanın liderlik becerilerinin gelişiminde etkili olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Ersoy (2019), spor yapan öğrencilerin cinsiyeti, yaşı ve sınıf değişkenine göre öğrencilerin liderlik özelliklerinin farklılık gösterdiğini dile getirmiştir.

4.2.6. Spor lisesinde okuyan öğrencilerin buss-perry saldırganlık ölçeğinin sınıf değişkeni ile ilgili tartışma

Katılımcıların yaş değişkenine göre buss-perry saldırganlık puan ortalamalarında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık saptanmamıştır. Bu durumun cinsiyet faktörünün kişilerin saldırgan davranışları üzerinden bir etkisi olmadığı şeklinde açıklanabilir.

Alan yazın incelendiğinde; Çavdar (2018) Trabzon İlinde merkez ve merkeze bağlı ilçelerde öğrenim gören 842 öğrenci katılımıyla lise öğrencilerinin öfke kontrolleri, saldırganlık eğilimleri ve tolerans düzeylerinin spora katılım açısından değerlendirilmesi üzerine yapmış olduğu çalışmasında sınıf değişkenine göre anlamlı farklılık tespit edilmemiştir. Uluişik'in (2015) Burdur'da farklı ortaöğretim kurumlarında toplam 365 öğrencinin katılımı ile yapmış olduğu spor yapan ve yapmayan ortaöğretim lise öğrencilerinin stres ve saldırganlık düzeylerinin incelenmesi çalışmasında sınıf değişkenine göre anlamlı bir fark bulunmamıştır. Çalışmamızda çıkan sonuçlardan farklı sonuçlar çıkan çalışmalarda bulunmaktadır. Literatürdeki benzer çalışmalar incelendiğinde; Özgür ve arkadaşları (2011), lise öğrencilerinin saldırganlık eğilimlerini incelemişlerdir. Öğrencilerin sınıfları yükseldikçe saldırganlık eğilimlerinin arttığı tespit edilmiştir. Kılıkış (2019) Adana ilinde ortaöğretim kurumlarına öğrenim gören 221 kız 449 erkek toplam 670 öğrenci katılı ile yapmış olduğu "okul takımlarında faaliyet gösteren öğrencilerin şiddet ve saldırganlık eğilimlerinin incelenmesi" isimli çalışmasında sınıf değişkenine göre saldırganlık düzeylerinde anlamlı farklılık tespit etmiştir. Bilgiç (2020), Mardin İli Lise Öğrencilerinin Spor Yapma Durumları ve Bazı Demografik Özelliklerine Göre

Saldırganlık ve Sosyalleşme Düzeylerinin İncelenmesi adlı çalışmasında öğrencilerin öğrenim gördüğü sınıf değişkenine saldırganlığın anlamlı düzeyde farklılaştığı görülmektedir. Ayrıca Balcı (2019) 2018-2019 eğitim öğretim yılında Hatay il merkezi ile Antakya ve Defne ilçelerindeki ortaöğretim kurumlarında öğrenim gören 1044'ü kız 1095'i erkek öğrenci olmak üzere toplamda 2139 öğrenci üzerinde yapmış olduğu Öğrencilerin saldırganlık düzeylerinin sınıf değişkeni açısından fark olup olmadığını belirlemek amacıyla yapılan analizlere göre anlamlı farklılık tespit edilmiştir.

4.2.7. Spor lisesinde okuyan öğrencilerin çok yönlü liderlik düzeyinin spor branşı değişkeni ile ilgili tartışma

Katılımcıların spor branşı değişkenine göre çok yönlü liderlik puan ortalamalarında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık saptanmamıştır. Bu durumun spor branşı faktörünün kişilerin liderlik etme davranışları üzerinden bir etkisi olmadığı şeklinde açıklanabilir.

Alan yazın incelendiğinde; Canaydın (2019) spor bilimleri fakültesi öğrencilerinin üniversitelerinin örgütsel imajına ilişkin algılarında yapmış oldukları spor türüne göre anlamlı bir farklılık tespit edilememiştir. Toprak, (2019) rekreatif ve rekabetçi olarak spor yapan genç sporcuların değer tiplerinin ve değer sistemlerinin belirlenmesi adlı çalışmalarında takım sporu yapan sporcuların ahlak değeri alt boyutlarında bireysel spor yapan sporculara göre anlamlı bir farklılık bulunmasına rağmen statü ile yetkinlik alt boyutlarında ve rekabetçilik seviyesinde yapmış oldukları spor türüne göre istatistiksel olarak anlamlı bir fark bulunamamıştır. Çalışmamızda çıkan sonuçlardan farklı sonuçlar çıkan çalışmalarda bulunmaktadır. Literatürdeki benzer çalışmalar incelendiğinde; Yaşın ve Tan (2022) beden eğitimi öğretmenleri ile farklı branşlardaki öğretmenlerin liderlik yönelimlerinin incelenmesi adlı çalışmalarında, öğretmenlerin idarecilik yapma durumlarına göre politik liderlik ve karizmatik liderlik alt boyutlarında beden eğitimi öğretmenleri arasında idarecilik yapan beden eğitimi öğretmenleri lehine anlamlı farklılıklar elde edilmiştir. Dinçer (2020) spor bilimlerinde öğrenim gören lisans öğrencilerinin yapmış oldukları spor branşı değişkenine göre istatistikî açıdan anlamlı fark bulmuşlardır.

4.2.8. Spor lisesinde okuyan öğrencilerin buss-perry saldırganlık ölçeğinin spor branşı değişkeni ile ilgili tartışma

Katılımcıların spor branşı değişkenine göre buss-perry saldırganlık puan ortalamalarında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık saptanmamıştır. Bu durumun spor branşı faktörünün kişilerin saldırgan davranışları üzerinden bir etkisi olmadığı şeklinde açıklanabilir.

Alan yazın incelendiğinde; Tutkun vd. (2010), Afyon'un (2015), Russel vd., (1979), Demirel, P., Kalkavan, A., Acet, M., Koç, H., Şinoforoğlu, O.T. (2006), Güner (2006) ve Tutkun, E., Güner, B.Ç., Ağaoğlu, S.A., Soslu, R. (2010) yapmış olduğu araştırmalar Takım sporu yapan sporcuların saldırganlık düzeylerinin düşük olduğu belirlenmiş araştırmaları bu araştırma ile örtüşmektedir. Çalışmamızda çıkan sonuçlardan farklı sonuçlar çıkan çalışmalarda bulunmaktadır. Uluışık (2015), “spor yapan ve yapmayan ortaöğretim öğrencilerinin stres ve saldırganlık düzeylerinin incelenmesi” araştırmasında, katılımcıların düşmanlık puanları sınıf düzeyine göre anlamlı farklılık göstermezken, fiziksel, sözel ve öfke puanları sınıf düzeylerine göre istatistiksel olarak anlamlı düzeyde farklılık göstermektedir. Literatürdeki benzer çalışmalar incelendiğinde; Kırımoğlu, vd., (2008). Lise öğrencilerinin saldırganlık düzeylerinin spora katılım düzeylerine göre spor yapan ve spor yapmayan lise öğrencilerinin saldırganlık düzeylerinde yapmış olduğu analizler sonucunda anlamlı farklar tespit edilmiştir. Yıldız (2015) çalışmasında sadece 4. sınıfta eğitim alan kişiler ile 1., 2. ve 3. sınıfta eğitim alan kişiler arasında anlamlı bir farklılık olduğunu belirtmektedir. Şahan (2007), çalışmasında öğrencilerin, sınıf düzeylerine göre saldırganlık düzeyleri arasında anlamlı bir farkın olduğu ve saldırganlık düzeyine ilişkin en yüksek ortalamanın son sınıfta okuyan öğrencilere ait olduğunu ifade etmektedir.

4.2.9. Spor lisesinde okuyan öğrencilerin çok yönlü liderlik düzeyinin spor yaşı değişkeni ile ilgili tartışma

Katılımcıların spor yaşı değişkenine göre çok yönlü liderlik puan ortalamalarında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık saptanmamıştır. Bu durumun spor yaşı faktörünün kişilerin liderlik etme davranışları üzerinden bir etkisi olmadığı şeklinde açıklanabilir.

Alan yazın incelendiğinde; Nacar ve ark., (2020), Eskiyecek ve ark., (2015)'in yapmış oldukları çalışmalar liderlik ölçeği spor yaşı değişkeni açısından mevcut

araştırma bulguları ile benzerlik göstermektedir. Çalışmamızda çıkan sonuçlardan farklı sonuçlar çıkan çalışmalarda bulunmaktadır. Literatürdeki benzer çalışmalar incelendiğinde; Turhal, Tutkun ve Çelik, (2019) spor yöneticisi adaylarının liderlik yönelimleri üzerine yapmış oldukları çalışmada liderlik yönelimleri açısından aktif sporla ilgilenenlerin puan ortalamalarının ilgilenmeyenlere kıyasla anlamlı düzeyde yüksek olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

4.2.10. Spor lisesinde okuyan öğrencilerin buss-perry saldırganlık ölçeğinin spor yaşı değişkeni ile ilgili tartışma

Katılımcıların spor yaşı değişkenine göre buss-perry saldırganlık puan ortalamalarında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık saptanmamıştır. Bu durumun spor yaşı faktörünün kişilerin saldırgan davranışları üzerinden bir etkisi olmadığı şeklinde açıklanabilir.

Alan yazın incelendiğinde; Ersoy, Tazegül ve Sancaklı (2012) tarafından yapılan araştırmada erkek güreşçilerin saldırganlık seviyeleri sosyo-demografik niteliklere göre incelenmiştir. Araştırma sonucuna göre katılımcıların spor yaşı, elde ettikleri en yüksek derece değişkenleri ile saldırganlık seviyeleri arasında istatistiki açıdan anlamlı bir farklılık bulunamamıştır. Çalışmamızda çıkan sonuçlardan farklı sonuçlar çıkan çalışmalarda bulunmaktadır. Literatürdeki benzer çalışmalar incelendiğinde; Certel ve Bahadır (2012) takım sporları yapan sporcuların öfke düzeylerini inceledikleri çalışmada, spor yapma yılına göre öfke alt boyutlarında anlamlı farklılıklar bulmuşlardır. Spor yılı açısından bakıldığında sporcuların ilk yıllarında öfke alt boyutlarının daha yüksek olduğu, ilerleyen yıllarda deneyim arttıkça öfke alt boyutlarında azalma olduğu görülmektedir. Bu durum sporcuların spor deneyimlerinin daha düşük olması ve ileriye dönük başarı hedeflerinin daha uzun soluklu olmasından dolayı; karşılaştıkları sorunlara ve şartlara yönelik tutumlarında duygularını kontrol etmekte zorlanmış olmalarından kaynaklanabilir (Budak ve diğ., 2023). Dervent ve arkadaşlarının (2010) lise öğrencilerinde sportif aktivitelere katılımları ile saldırganlık seviyeleri arasındaki ilişkinin incelendiği araştırmalarında, sportif faaliyetlerde bulunan bütün öğrencilerin sportif faaliyetlerde bulunmayan öğrencilere göre atılganlık seviyelerinin anlamlı biçimde daha yüksek olduğu saptanmıştır.

4.2.11. Spor lisesinde okuyan öğrencilerin çok yönlü liderlik düzeyinin bir takımda oynama değişkeni ile ilgili tartışma

Katılımcıların bir takımda oynama değişkenine göre çok yönlü liderlik puan ortalamalarında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık saptanmamıştır. Bu durumun bir takımda oynama faktörünün kişilerin liderlik etme davranışları üzerinden bir etkisi olmadığı şeklinde açıklanabilir.

Alan yazın incelendiğinde; Canaydın (2019) spor bilimleri fakültesi öğrencilerinin üniversitelerinin örgütsel imajına ilişkin algılarında yapmış oldukları spor türüne göre anlamlı bir farklılık tespit edilememiştir. Toprak, (2019) rekreatif ve rekabetçi olarak spor yapan genç sporcuların değer tiplerinin ve değer sistemlerinin belirlenmesi adlı çalışmalarında takım sporu yapan sporcuların ahlak değeri alt boyutlarında bireysel spor yapan sporculara göre anlamlı bir farklılık bulunmasına rağmen statü ile yetkinlik alt boyutlarında ve rekabetçilik seviyesinde yapmış oldukları spor türüne göre istatistiksel olarak anlamlı bir fark bulunamamıştır. Çalışmamızda çıkan sonuçlardan farklı sonuçlar çıkan çalışmalarda bulunmaktadır. Literatürdeki benzer çalışmalar incelendiğinde; Yaşın ve Tan (2022) beden eğitimi öğretmenleri ile farklı branşlardaki öğretmenlerin liderlik yönelimlerinin incelenmesi adlı çalışmalarında, öğretmenlerin idarecilik yapma durumlarına göre politik liderlik ve karizmatik liderlik alt boyutlarında beden eğitimi öğretmenleri arasında idarecilik yapan beden eğitimi öğretmenleri lehine anlamlı farklılıklar elde edilmiştir. Dinçer (2020) spor bilimlerinde öğrenim gören lisans öğrencilerinin yapmış oldukları spor branşı değişkenine göre istatistikî açıdan anlamlı fark bulmuşlardır. Murray (2006) Lise takımlarında spor yapan ve liderlik davranışlarının araştırıldığı çalışmada lise öğrencilerinin liderlik düzeyleri yüksek ve sosyal becerilerinde güçlü olduğu sonucuna ulaşmıştır.

4.2.12. Spor lisesinde okuyan öğrencilerin buss-perry saldırganlık ölçeğinin bir takımda oynama değişkeni ile ilgili tartışma

Katılımcıların bir takımda oynama değişkenine göre buss-perry saldırganlık puan ortalamalarında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık saptanmamıştır. Bu durumun bir takımda oynama faktörünün kişilerin saldırgan davranışları üzerinden bir etkisi olmadığı şeklinde açıklanabilir.

Alan yazın incelendiğinde; Keeler (2007) tarafından 161 kulüp sporcusu üzerinde gerçekleştirilen araştırmada, sporcular, spor türüne göre temas içeren ve içermeyen, çarpışma gereken ya da tamamını içeren spor türleri olarak ayrılmışlardır. Araştırma kapsamında kadın ve erkek katılımcıların spor türüne göre, düşmansal ve araçsal saldırganlık sergileme düzeyleri karşılaştırılmıştır. Araştırma sonucuna göre fiziksel temas olan sporlar ile düşmansal ve araçsal saldırganlık arasında anlamlı bir farklılık bulunmamıştır. Lee ve arkadaşlarının (2007) farklı ölçme metotları ve farklı sayıdaki katılımcılarla gerçekleştirdikleri araştırmalarında, takım sporlarıyla ilgilenen katılımcıların sportmenlik davranışı sergileme eğilimlerinin, bireysel sporlarla ilgilenen katılımcılardan daha yüksek olduğu görülmektedir. Tsai ve Fung (2005) tarafından basketbol ve voleybol oynayan 302 lise öğrencisi üzerinde yapılan araştırmada, temassız sporlardan voleybol müsabakalarına katılan öğrencilerin, basketbol müsabakalarına katılanlara göre sportmenlik değerlerinin daha yüksek olduğu; kadınların erkeklere göre daha yüksek sportmenlik değerlerine sahip oldukları görülmektedir. Çalışmamızda çıkan sonuçlardan farklı sonuçlar çıkan çalışmalarda bulunmaktadır. Literatürdeki benzer çalışmalar incelendiğinde; Coulomb-Cabagno ve Rascle (2006) tarafından futbol ve hentbol branşlarındaki sporcuların saldırganlık seviyelerinin değerlendirildiği araştırmalarında, cinsiyet, yarışma düzeyi ve spor türü değişkenleri ile saldırganlık düzeyi arasındaki ilişki incelenmiştir. Araştırma sonucuna göre hem futbol hem de hentbol oynayan erkek katılımcıların, kadın katılımcılara göre daha fazla saldırganlık gösterdiği görülmektedir.

5. SONUÇLAR VE ÖNERİLER

5.1 Sonuçlar

Bu araştırmada spor lisesi öğrencilerinin çok yönlü liderlik yönetimi ölçeği ve Buss-Perry saldırganlık ölçeği alt boyutlarının çeşitli demografik ve sportif değişkenlere göre farklılaşıp farklılaşmadığı incelenmiştir. Yapılan analizler sonucunda, cinsiyet, yaş, sınıf, spor branşı, spor yaşı, spor uzmanından yardım alma durumu ve takımda oynayıp oynamama gibi değişkenler açısından hem çok yönlü liderlik ölçeği hem de Buss-Perry saldırganlık ölçeği alt boyutlarında anlamlı bir farklılık tespit edilmemiştir. Özellikle Pearson korelasyon analizi sonuçlarına göre, çok yönlü liderlik ölçeği alt boyutları ile saldırganlık ölçeği alt boyutları arasında negatif yönde anlamlı ilişkiler bulunmuştur. Politik liderlik ve insan kaynaklı liderlik alt boyutları ile fiziksel saldırı, öfke, düşmanlık ve sözel saldırı alt boyutları arasında negatif yönde anlamlı ilişkiler saptanmıştır. Ayrıca, karizmatik liderlik alt boyutu ile fiziksel saldırı ve sözel saldırı arasında negatif yönde anlamlı ilişkiler bulunurken, öfke ve düşmanlık alt boyutlarında anlamlı bir ilişki bulunamamıştır. Yapışan liderlik alt boyutu ile fiziksel saldırı arasında negatif yönde anlamlı bir ilişki bulunurken, öfke, düşmanlık ve sözel saldırı alt boyutlarında anlamlı bir ilişki tespit edilmemiştir. Bu da, öğrencilerin liderlik özelliklerinin artmasıyla saldırganlık düzeylerinin azalabileceğini göstermektedir.

5.2 Öneriler

- Liderlik Eğitimi ve Gelişimi: Spor lisesi öğrencilerine yönelik liderlik eğitimleri düzenlenmeli ve bu eğitimlerde farklı liderlik stilleri ve saldırganlık arasındaki ilişkiler üzerinde durulmalıdır. Öğrencilere liderlik becerileri kazandırılırken, saldırgan davranışların önlenmesi ve yönetilmesi konusunda da farkındalık kazandırılmalıdır.
- Destek Programları: Saldırganlık eğilimlerini azaltmak için öğrencilerin duygu yönetimi ve stresle başa çıkma becerilerini geliştirecek destek programları uygulanmalıdır. Özellikle öfke ve düşmanlık gibi duyguların yönetilmesine yönelik rehberlik hizmetleri sunulmalıdır.

- Takım Çalışması ve Spor Aktiviteleri: Öğrencilerin takım çalışması ve spor aktivitelerine aktif katılımı teşvik edilmelidir. Takım sporları, öğrencilerin sosyal becerilerini geliştirebilir ve saldırganlık eğilimlerini azaltabilir.
- Kapsamlı Araştırmalar: Farklı demografik ve sportif değişkenlerin etkilerini daha ayrıntılı incelemek için daha geniş kapsamlı ve uzun süreli araştırmalar yapılmalıdır. Bu araştırmalar, liderlik ve saldırganlık arasındaki ilişkiyi daha iyi anlamamıza yardımcı olabilir.
- Okul Ortamının İyileştirilmesi: Spor liselerinde olumlu bir okul iklimi oluşturulmalı ve öğrencilerin liderlik potansiyellerini destekleyecek ortamlar yaratılmalıdır. Öğrencilerin kendilerini ifade edebileceği ve duygusal destek bulabileceği güvenli alanlar sağlanmalıdır.
- Psikolojik Destek ve Danışmanlık Hizmetleri: Öğrencilerin psikolojik sağlıklarını desteklemek için okul bünyesinde danışmanlık ve rehberlik hizmetleri artırılmalıdır. Özellikle saldırganlık düzeyleri yüksek olan öğrencilere yönelik özel programlar ve bireysel destekler sağlanmalıdır.

Bu öneriler, spor lisesi öğrencilerinin liderlik becerilerini geliştirirken, saldırganlık eğilimlerini azaltmaya yönelik stratejilerin belirlenmesinde yol gösterici olabilir.

KAYNAKLAR

- Açak, M., 2011, “İşitme engelli ve işitme engelli olmayan futbolcuların benlik saygıları ve saldırganlık düzeylerinin incelenmesi”, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Fırat Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Elazığ.
- Afyon, Y., Metin, S., 2015, Muğla Süper Amatör Ligi’ndeki futbolcuların saldırganlık düzeylerinin incelenmesi. Spor ve Performans Araştırmaları Dergisi, 6(1), 5-11.
- Aksoy, R., Bakış, M. ve Ünveren, M., 2018, Spor Sosyolojisi, Ankara, Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları.
- Akşit, H., 2008, Yönetim ve Yöneticilik. (1. Baskı): Kum Saati Yayınları. İstanbul.
- Allen, J.J, Anderson, C.A, 2017, The Wiley Handbook Of Violence And Aggression, In: Aggression and violence; Definitions and distinction, Ed: Sturmey P, UK, John Wiley and Sons, p.1-28.
- Altınbaş, H. K., Aslan, G. K., Ayyıldız, T. K., Ayoğlu, F. N., ve Veren, F., 2016, Üniversite öğrencilerinin çocukluk döneminde yaşadıkları örseleyici davranışların öfke durumları üzerine etkisi. TAF Preventive Medicine Bulletin, 15(6).
- Anderson, C.A., Bushman, B.J, 2002, Human aggression. Annual Psychology Review, 53, 27-51.
- Arıkanlı, A. ve Ulubaş, B., 2004, Yönetim fonksiyonları ve yönetici davranışları, Ankara, Tarım ve Köyişleri Bakanlığı, Elektronik versiyon, Tarım ve Köyişleri Bakanlığı Personel Genel Müdürlüğü sitesinden alınmıştır. (Erişim tarihi 20.03.2008:<http://www.tarimpersonel.gov.tr/organizasyon/yayinlar/bekirulubasKitap.doc>
- Arslan, H., & Uslu, B., 2014, Öğretmen Adaylarının Liderlik Yönelimlerinin İncelenmesi. E-Journal of Educational Research, 5: 42-60. DOI: <https://doi.org/10.17719/jisr.2014.42-60>
- Aslan, Ö. M., ve Tuğrul, B., 2013, Anaokuluna devam eden çocukların oyun davranışları ve oyunlarında ortaya çıkan zorbalık davranışlarının incelenmesi. Akdeniz Eğitim Araştırmaları Dergisi, 13, 27-41.
- Aslan, Ş., 2013, Geçmişten günümüze liderlik kuramları sağlık yönetimi bakış açısıyla. Eğitim Yayınevi, Konya.
- Aslanargun, E., 2009, İlköğretim ve lise müdürlerinin okul yönetiminde kullandığı güç türleri, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Ankara Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Asma, M., 2008, “Okullar arası karşılaşmalara katılan sporcu öğrencilerin saldırganlık algılarının sosyal-bilişsel öğrenme kuramı açısından incelenmesi-Ankara ili örneği”, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Gazi Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.

- Atay, S., 2015, “Kocaeli üniversitesi tıp fakültesi 1. ve 5.- 6. sınıf öğrencilerinin travmatik stres düzeyleri ile saldırganlık, dürtüsel davranış ve akademik başarıları arasındaki ilişkinin incelenmesi”, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), T.C. Kocaeli Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü. Kocaeli.
- Atay, T., 2004, Erkeklik en çok erkekleri ezer. Toplum ve Bilim, 101, Birikim yayınları, 11-30.
- Atmaca, T., 2014, Okul yöneticilerinin kullandıkları güç türleri ile öğretmenlerin yaşadıkları yıldırma, örgütsel bağlılık ve örgütsel sinizm arasındaki ilişki. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Gazi Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Ay, M., 2021, “Bireysel spor yapan sporcuların saldırganlık düzeyleri ile benlik saygısı düzeylerinin bazı değişkenler altında incelenmesi”, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), T.C. Süleyman Demirel Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Isparta.
- Ayan, S., 2007, Aile içinde şiddete uğrayan çocukların saldırganlık eğilimleri. *Anatolian Journal of Psychiatry*, 8, 206-214. DOI: <https://doi.org/10.5455/apd.10174>
- Aydın, E., 2022, “Ortaokul öğrencilerinde TV bağımlılığı ve saldırganlık arasındaki ilişkinin incelenmesi”, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), T.C. Üsküdar Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- Aydın, R., 2016, Beden eğitimi ve spor yüksekokullarında eğitim gören bireysel ve takım sporlarıyla uğraşan öğrencilerin liderlik özelliklerinin karşılaştırılması (Master's thesis), Bartın Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Bartın.
- Aykanat, Z., 2010, Karizmatik liderlik ve örgüt kültürü ilişkisi üzerine Bir uygulama. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Karaman.
- Bakan, İ., ve Büyükbeşe, T., 2010, Liderlik “türleri” ve “güç kaynakları” na ilişkin mevcut-gelecek durum karşılaştırması. Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi, 2010(2), 73-84.
- Balcı, M., 2019, Ortaokul öğrencilerinin saldırganlık düzeylerinin açıklanmasında sahip oldukları değerlerin rolü, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Rize.
- Balkaya, F., ve Şahin, H.N., 2003, Çok Boyutlu Öfke Ölçeği. *Türk Psikiyatri Dergisi*. 14(19), 2202.
- Bass, B. M., & Bass, R., 2008, *The Bass Handbook of Leadership: Theory, Research, and Managerial Applications* (4th ed.). New York: Free Press.
- Bass, B.M., 1990, *Bass & Stogdill's Handbook of Leadership, Theory, Research, and Managerial Applications*, 3.Edition, The Free Press, New York.
- Başbakanlık Aile Araştırması Kurumu. (1998). Aile içinde ve toplumsal alanda şiddet. Aile Araştırma Kurumu Yayınları.

- Baygöl, E., 1997, Ergenin öfke tepkilerinin incelenmesi, (Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi), Uludağ Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Bursa.
- Bayrakdaroglu, S., et al. 2022, An Analysis of Leadership Characteristics Among Athletes: A Gender Comparison. Sports Journal. DOI: [10.5296/jsss.v8i2.19212](https://doi.org/10.5296/jsss.v8i2.19212)
- Bayraktar, F., Kındap, Y., Kumru, A., Sayıl, M., 2010, Olumlu sosyal ve saldırgan davranışlar ölçeği'nin ergen örnekleminde psikometrik açıdan incelenmesi. Türk Psikoloji Yazıları, 13(26), 1-13.
- Bennis, W., & Nanus, B., 1985, Liderler: Sorumluluğu üstlenme stratejileri. New York: Harper & Row.
- Berna, L. T., 2021, Erken dönem uyumsuz şemaların ve şema modlarının saldırganlık türleri üzerindeki etkilerinin incelenmesi, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Kent Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, İstanbul.
- Bilgiç, H., 2020, Mardin ili lise öğrencilerinin spor yapma durumları ve bazı demografik özelliklerine göre saldırganlık ve sosyalleşme düzeylerinin incelenmesi, (Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi). Uşak Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Uşak.
- Bilir, N., 2018, Bireysel ve takım sporcularının çeşitli değişkenlere göre öfke ve saldırganlık düzeylerinin araştırılması, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Dumlupınar Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Kütahya.
- Bilir, P., 2005, Sembolik Liderlik ve Örgütsel Bağlılık. Nobel Yayın Dağıtım. Ankara.
- Black, J.S., 1999, Organizational Behavior. Prentice Hall.
- Boal, K. B., & Hooijberg, R., 2000, Strategic leadership research: Moving on. The Leadership Quarterly, 11(4), 515-549.
- Bolman, L., Deal, T. E., 1991, Images of leadership. NCEL Occasional Paper No. 7, January, Nashville, TN: National Center for Educational Leadership.
- Bolman, L.G., & Deal, T.E., 2003, Reframing Organizations: Artistry, Choice, and Leadership. Jossey-Bass.
- Bolman, L.G., & Deal, T.E., 2008, Reframing Organizations: Artistry, Choice, and Leadership (4th ed.). Jossey-Bass.
- Budak, D., Belli, E., & Kandil, N., 2023, Spor Bilimleri Fakültesi Öğrencilerinin Saldırganlık ve Öfke Durumları ile Mizah Yaşantıları Arasındaki İlişkinin İncelenmesi. Anatolia Sport Research, 4(2), 28-37.
- Budak, S., 2017, Psikoloji Sözlüğü. Bilim ve Sanat Yayınları, s.26, Ankara.
- Buluç, B., 1998, Bilgi çağı ve örgütsel liderlik. Yeni Türkiye Dergisi, 4(20), 1205-1213.
- Bulut, Y. B., & Uygun, S., 2014, Etkin bir yönetim için vizyoner liderliğin önemi: Hatay'daki kamu kurumları üzerinde bir uygulama/Importance Of Visionary Leadership For An Active Administration: An Application In Public Institutions

- In Hatay. Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 7(13), 29-47.
- Burger, J. M., 2006, Kişilik, Çev. İnan Deniz Erguvan Sarioğlu, Kaknüs Yayınları. İstanbul.
- Bushman, B.J, Huesmann, L.R, 2010, Aggression, In: Handbook of social psychology, Ed: Fiske ST, Gilbert DT, Lindzey.5th ed, New York: John Wiley Sons, s.833-63.
- Buss, A., 1961, The Psychology Of Aggression. New York, John Wiley.
- Buss, A.H, Warren, W.L, 2000, Aggression questionnaire:(AQ). Torrence, CA: Western Psychological Services.
- Can, N., 2013, Eğitim Yönetimi: Teori, Araştırma ve Uygulama. Pegem Akademi. Ankara.
- Canaydın, A., 2019, Spor bilimleri fakültesi öğrencilerinin üniversitelerinin örgütsel imajına ilişkin algıları, (Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi). Hitit Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Çorum.
- Canbolat, S., 2016, Yöneticilerin liderlik tarzlarına ilişkin çalışan algıları, çedaş grup şirketleri örneği. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Hitit Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Çorum.
- Carter, M., 2006, The importance of collaborative leadership in achieving effective criminal justice outcomes, Center for Effective Public Policy, 1-5.
- Cengiz, R., & Güllü, S., 2018, Spor Bilimleri Fakültesi Öğrencilerinin Liderlik Yönelimleri ve Fiziksel Saygı Düzeylerinin İncelenmesi. Gaziantep Üniversitesi Spor Bilimleri Dergisi, 3(4), 94-108.
- Centers of Disease Control, 2011.Youth risk behavior surveillance. Date of Access: 13 Nisan 2021, Access address, <http://www.nchealthyschools.org/data/yrbs/>.
- Certel, Z., ve Bahadır, Z., 2012, Analysis of the relationship between self esteem, trait anger and anger expression in athletes making team sports. Selçuk Üniversitesi Beden Eğitimi ve Spor Bilim Dergisi, 14(2), 157-164.
- Certo, S. C., 1997, Modern Management. USA: Prentice Hall.
- Cevahircioğlu, B., ve Çakıcı, H. A., 2022, Sporcuların karakter özelliklerine göre liderlik yönelimlerinin incelenmesi. Gümüşhane Üniversitesi Sağlık Bilimleri Dergisi, 11(2), 688-701.
- Chung-Wen, Y., 2008, The relationships among leadership styles, entrepreneurial orientation, and business performance, Managing Global Transitions, 6(3), 257-275.
- Cogliser, C. C., & Schriesheim, C. A., 2000, Exploring work unit context and leader-member exchange: A multi-level perspective. *Journal of Organizational Behavior*, 21(5), 487-511. DOI: [https://doi.org/10.1002/1099-1379\(200008\)21:5<487::AID-JOB42>3.0.CO;2-R](https://doi.org/10.1002/1099-1379(200008)21:5<487::AID-JOB42>3.0.CO;2-R)

- Corey, G., 2005, Psikolojik Danışma, Psikoterapi Kuram ve Uygulamaları, Ayhan Sağlam (Ed.), Mentis Yayıncılık. Ankara.
- Coulomb -Cabagno, G. ve Rascle, O., 2006, "Team Sports Players' Observed Aggression as a Function of Gender, Competitive Level and Sport Type", Journal of Applied Social Psychology, sayı 36, ss. 1980- 2000. DOI: <https://doi.org/10.1111/j.0021-9029.2006.00090.x>
- Cüceloğlu, D., 2016, İnsan ve Davranışı, Remzi Kitapevi, 28. Baskı. İstanbul.
- Çalışal, S., & Yücel, L., 2019, Hizmetkar liderlik: Refik Saydam örneği. Sağlık Akademisyenleri Dergisi, 6(3), 167-172.
- Çavdar, S., 2018, Lise öğrencilerinin öfke kontrolleri, saldırganlık eğilimleri ve tolerans düzeylerinin spora katılım açısından değerlendirilmesi (Yayınlanmış Doktora Tezi). Trabzon Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Trabzon.
- Çelik, H., & Otrar, M., 2013, Saldırganlık envanterinin türkçeye uyarlanması: geçerlik ve güvenilirlik çalışmaları. Marmara Üniversitesi Atatürk Eğitim Fakültesi Eğitim Bilimleri Dergisi, 29(29), 101-120.
- Çelik, V., 2000, Eğitimsel liderlik. Pegem Akademi. Ankara.
- Çetin, N.B., ve Beceren, E., 2007, Lider Kişilik: Gandi. Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi. 3(5): 110-132.
- Çetintaş, Y., 2019, Karate antrenörlerinin liderlik yönelimlerinin incelenmesi (Master's thesis), Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Bartın Üniversitesi.
- Çobanoğlu, M. G., 1993, "Sporda saldırganlık olgusu ve bu olgunun sportif performans üzerine etkisi", (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Dokuz Eylül Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, İzmir.
- Davis, K., 1988, İşletmede İnsan Davranışı: Örgütsel Davranış, (Çev.: Kemal Tosun vd.), 3.Baskı, İstanbul Üniversitesi İşletme Fakültesi İşletme İktisadı Enstitüsü Yayınları, İstanbul.
- Demir, H. ve Okan, T., 2008, "Etkileşimsel ve Dönüşümsel Liderlik: Bir Ölçek Geliştirme Denemesi", İstanbul İktisadı Enstitüsü Dergisi, Yıl:19,Sayı:61: 72-90.
- Demir, H., Sezan, T., Demirel, H., Yalçın, Y. G., & Altın, M., 2017, Sporcuların Öfke İfade Tarzları. Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 9(19), 408-414.
- Demir, Y., ve Kumcağız, H., 2015, Öğrencilerin anne baba tutumlarını algılama biçimleri ve şiddete eğilimleri. Turkish Studies, 10(2), 221-134. <http://dx.doi.org/10.7827/TurkishStudies.7696>
- Demirtaş-Madran, H. A., 2020, "Cinsiyet ve Saldırganlık İlişkisi: Görgül ve Kuramsal Çalışmalara Güncel Bir Bakış", Türk Psikoloji Yazıları, cilt 23, sayı 45, ss. 97-114.

- Dereli, M., 2003, A survey research of leadership styles of elementary school principals. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Orta Doğu Teknik Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Dervent, F., 2007, “Lise öğrencilerinin saldırganlık düzeyleri ve sportif aktivitelere katılma ilişkisi”, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Gazi Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Dervent, F., Arslanoğlu, E. ve Şenel, Ö., 2010, “Lise Öğrencilerinin Saldırganlık Düzeyleri ve Sportif Aktivitelere Katılımla İlişkisi (İstanbul İli Örneği)”, Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi, cilt 7, sayı 1, ss. 521-533.
- Dikmen, B., 2012, Liderlik kuramları ve dönüştürücü liderlik kuramının çalışanların örgütsel bağlılık algıları üzerindeki etkisine yönelik uygulamalı bir araştırma. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul Aydın Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Dinçer, Ö., 1998, Stratejik Yönetim ve İşletme Politikası. 5. Baskı. Beta Yayınları. İstanbul.
- Dinçer, U., 2020, Spor Bilimlerinde Öğrenim Gören Lisans Öğrencilerinin Macera Davranışı Arama ve Akademik Başarılarının İncelenmesi. Uluslararası Dağcılık ve Tırmanış Dergisi, 3(2), 53-63.
- Doğan, B., 2007, Spor Sosyolojisi ve Uygulamalı Spor Sosyolojisine Giriş, Nobel Yayın Dağıtım, 1. Baskı. Ankara.
- Dursun, M., Günay, M., & Yenel, İ. F., 2019, Çok Yönlü Liderlik Yönelimleri Ölçeği (ÇYLYÖ): Geçerlik ve Güvenirlilik Çalışması. Uluslararası Yönetim Akademisi Dergisi, 2(2), 333-347.
- ElendU, I. C. ve Dennis, M. I., 2017, “Over-Emphasis on Winning, host-to-win and Winning-at-all-cost Syndrome in Modern Sports Competitions: Implications for Unsportsmanship Behaviours of Sports Participants”, International Journal of Physical Education, Sports and Health, cilt 4, sayı 5, ss. 104-107. <https://web.archive.org/web/20180422102752/http://www.kheljournal.com/archives>
- Eraslan, L., 2004, Liderlik olgusunun tarihsel evrimi, temel kavramlar ve yeni liderlik paradigmasının analizi. Millî Eğitim Dergisi, (162). (Erişim tarihi: 05.02.2008. <http://yayim.meb.gov.tr/dergiler/162/eraslan.htm>).
- Erçetin, Ş., 2000, Lider Sarmalında Vizyon (2.Baskı). Nobel Yayın Dağıtım. Ankara.
- Erdemli, E.O., 2009, Hizmetkar lider. <http://www.derki.com/politik/hizmetkar-lider/>
- Erdoğan, İ., 2004, Okul yönetimi öğretim liderliği, Sistem Yayıncılık. İstanbul.
- Erdoğan, M. Y. ve Oto, R., 2004, “Sokakta Çalışan ve Çalışmayan Çocukların Atılma ve Saldırganlık Davranışları Açısından Karşılaştırılmaları”, Kriz Dergisi, cilt 12, sayı 3, ss. 11-23.

- Eren, E., 1996, Yönetim ve Organizasyon, 3. Baskı, İktisadi Enstitüsü yayınları, İstanbul.
- Eren, E., 2001, Örgütsel Davranış ve Yönetim Psikolojisi, Genişletilmiş 7. Baskı, Beta Basım Yayın Dağıtım Aş, 376. İstanbul.
- Ergun, T., 1981, türk Kamu Yönetiminde Önderlik Davranışı, TODAİE yayım, Ankara.
- Ergül, A., 2009, “Bir grup süreci olarak akran zorbalığı katılımcı rolü gruplarında tepkisel amaçlı saldırganlık ve toplumsal konum”, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Ersoy, A., Tazegül, Ü. ve Sancaklı, H., 2012, “Güreşçilerin Saldırganlık Düzeylerinin Sosyodemografik Açıdan İncelenmesi (Ankara Örneği)”, Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi, cilt 1, sayı 9, ss. 386-397.
- Ersoy, M., 2019, Aktif spor yapan ortaöğretim öğrencilerinin liderlik özelliklerinin problem çözme becerilerine etkisinin araştırılması. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Kütahya Dumlupınar Üniversitesi, Spor Bilimleri Fakültesi, Kütahya.
- Erşan, E., Dogan, O., & Doğan, S., 2009, Beden eğitimi ve spor yüksekokulu öğrencilerinin saldırganlık düzeylerinin sosyodemografik açıdan değerlendirilmesi. Cumhuriyet Medical Journal (CMJ), 31(3), 231-238. DOI: <https://doi.org/10.7197/cmj.1110121>
- Esentürk, O., 2014, “Lise düzeyinde öğrenim gören ve okullararası spor müsabakalarına katılan sporcu öğrencilerin güdülenme ve saldırganlık düzeylerinin incelenmesi”, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Gazi Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Eskiyecek, C. G., Bayazıt, B., ve Sarı, İ., 2015, sporcularda tercih edilen antrenör liderlik davranışlarının yaş, cinsiyet ve spor dalı açısından incelenmesi (Diyarbakır Örneği). SSTB International Refereed Academic Journal of Sports, Health & Medical Sciences, 15(5). <https://doi.org/10.33459/cbubesbd.1098234>
- Estévez, E., Jiménez, T.I., Moreno, D., 2018, Aggressive behavior in adolescence as a predictor of personal, family, and school adjustment problems. Psicothema, 30(1), 66-73.
- Felicity, H., 2002, Eğitimde Etik, Çev. Semra Kunt-Akbaş, Ayrıntı Yayınları. İstanbul.
- Ferrell, O.C. ve Fraedrich, J., 1994, Business Ethics: Ethical Decision Making and Cases, Houghton Mifflin Company, Boston.
- Fındıkçı, İ., 2009, Bir gönül yolculuğu: Hizmetkâr liderlik. Alfa Yayın. İstanbul.
- Flannery, D. J., 1997, “School Violence: Risk, Preventive Intervention, and Policy”, Urban Diversity Series No. 109.
- Frick, D.M., 2004, Robert K. Greenleaf: a life of servantleadership. San Francisco, Calif: Berrett Koehler Publishers.

- Fromm, E., 1993, *İnsandaki Yıkıcılığın Kökenleri*, Çev. Şükrü Alpagut, Payel Yayınları, 2. Basım. İstanbul.
- García-Sancho, E., Dhont, K., Salquero, J.M., Fernández-Berrocal, P., 2017, The personality basis of aggression: The mediating role of anger and the moderating role of emotional intelligence. *Scandinavian Journal of Psychology*, 58(4), 333-40. DOI: <https://doi.org/10.1111/sjop.12380>
- Gardner, W. L., Avolio, B. J. ve Walumbwa, F. O., 2005, *Authentic leadership theory and practice: Origins, effects and development*. (Vol. 3). (Monographs in Leadership and Management). Boston: Elsevier JAI.
- Garofalo, C., Gillespie, S.M., Velotti, P., 2020, Emotion regulation mediates the relationships between awareness sides and dimensions of aggression. *Aggr Behav*, 46(1), 60–71.
- Gencheva, N., Angelcheva, M., Marinov, T. ve Ignatov, I., 2017, “Assessment of Sportsmanship in Case of Institutionalized Adolescents, Deprived of Parental Cares”, *Journal of Health, Medicine and Nursing*, sayı 42, ss. 103-109. DOI: [10.55142/jogser.1189526](https://doi.org/10.55142/jogser.1189526)
- Gerrig, R. C., ve Zimbardo, P. G., 2012, *Psikoloji ve yaşam*, Çev. Gamze Sart, Nobel Yayınevi. Ankara.
- Gillespie, S.M., Mitchell, I.J., Fisher, D., Beech, A.R., 2012, Treating disturbed emotional regulation in sexual offenders: The potential applications of mindful self-regulation and controlled breathing techniques. *Aggression and Violent Behavior*, 17(4), 333–43.
- Gökbüzoğlu, B., 2008, “Ergenlerin saldırganlık düzeyleri ile problem çözme becerileri arasındaki ilişkinin incelenmesi”, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Marmara Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- Gül, H., 2003, *Karizmatik liderlik ve örgütsel bağlılık ilişkisi üzerine bir araştırma*. (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Sosyal Bilimler Enstitüsü. Gebze.
- Güllü, M. & Arslan, C., 2009, *Beden eğitimi öğretmenlerinin liderlik stilleri*. Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 6 (11): 353-368.
- Güner, İ., 2007, “Çatışma çözme becerilerini geliştirmeye yönelik grup rehberliğinin lise öğrencilerinin saldırganlık ve problem çözme becerileri üzerine etkisi”, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), İnönü Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Malatya.
- Güner, N., 1995, “Ergenlerin Dinledikleri Müzik Türünün Depresyon ve Saldırganlık Düzeyine Etkisi”, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Gürsoy, O., 2005, *Small ruminant breeds of Turkey*. In: *Characterization of the Small Ruminant Breeds in West Asia and North Africa*. Vol. 1. West Asia (L.Iniguez ed.). International Center for Agricultural Research in the Dry Areas (ICARDA), Aleppo, Syria. p: 239-416.

- Haşımoğlu, A., Aslandoğan, A., 2018, Lise öğrencilerinin ergenlik dönemi sorunları ve duygu düzenleme stratejileri arasındaki ilişkinin incelenmesi, ARHUSS, 1(2), 71-78.
- Hersey, P., Blanchard, K. H. ve Natemeyer, W. E., 1979, Situational leadership, perception, and the impact of power. *Group & Organization Studies*, (pre-1986), Dec 1979, 4, pg. 418.
- Hicks, H., 1978, Örgütlerin Yönetimi: Sistemler ve Beşeri Kaynaklar Açısından, Çeviren, Osman Tekok, 1. Cilt, Turhan Kitabevi: Ankara.
- House, R.J., & Aditya, R.N., 1997, The Social Scientific Study of Leadership: Quo Vadis? *Journal of Management*, 23(3), 409-473. DOI: <https://doi.org/10.1177/014920639702300306>
- Hoy, W. K., ve Miskel, C. G., 2010, Eğitim Yönetimi: Teori, Araştırma Uygulama, S. Turan, (Çeviri Edt.), Nobel Yayınları. Ankara.
- Ibarra, H., ve Hansen, M. T., 2011, Are You a Collaborative Leader?. *Harvard Business Review*, July-August, 69-74.
- Ilies, R., Morgeson, F. P. ve Nahrgang, J. D., 2005 Authentic leadership and eudaemonic well-being: Understanding leader-follower outcomes. *The Leadership Quarterly*, 1(6), 373-394.
- İbicioğlu, P., Özmen, Ö. İ., & Taş, Y., 2009, Liderlik Davranışı Ve Toplumsal Norm İlişkisi: Ampirik Bir Çalışma. *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 14(2), 1-23.
- Jogulu, U.D., ve Wood, G.J., 2008, Kadınların liderlik etkinliğinin akran değerlendirmelerine yönelik kültürler arası bir çalışma. *Liderlik ve Organizasyon Geliştirme Dergisi*, 29 (7), 600-616.
- Kağıtçıbaşı, Ç., 2005, Yeni İnsan ve İnsanlar, Evrim Yayınevi, Onuncu Basım. İstanbul.
- Kalkavan, A., Çakır, H. İ., Acet, M. ve Abdurrahman, K., 2015, “Rize’de Liselerarası Spor Müsabakalarına Katılan Öğrencilerin Saldırganlık Durumlarının Araştırılması”, *International Journal of Sports Research*, sayı 5, ss. 25-41. Doi: <https://doi.org/10.58648/inciss.1297621>
- Karasar, N., 2020, Bilimsel araştırma yöntemi. Nobel Yayıncılık. Ankara.
- Karataş, E. Ö., 2017, Beden eğitimi ve spor yüksekokulu öğrencilerinin liderlik yönelimleri ve öz güven davranışlarının incelenmesi (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İnönü Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Malatya.
- Kayaoğlu, A., 2014, Saldırganlık, S. Ünlü (Ed.), *Sosyal Psikoloji 1 içinde*, Eskişehir, Anadolu Üniversitesi A.Ö.F. Yayınları.
- Keeler, L. A., 2007, Yetişkin erkek ve kadın çarpışma, temas ve temassız spor sporcuları arasında spor saldırganlığı, yaşam saldırganlığı ve yaşam iddiasındaki farklılıklar. *Spor Davranışı Dergisi*, 30 (1), 57.-77

- Kernis, M. H., 2003, Toward a conceptualization of optimal self-esteem. *Psychological Inquiry*, 14, 1-26. https://doi.org/10.1207/S15327965PLI1401_01
- Keskin, C., 2015, Liseler arası müsabakalara katılan sporcu öğrencilerin saldırganlık durumlarının araştırılması (Zonguldak-Kozlu örneği). (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Dumlupınar Üniversitesi, Spor Bilimleri Fakültesi, Kütahya.
- Khatri, P., & Kupersmidt, J.B., 2003, Agression, peer victimisation and social relationships among Indian youth. *International Journal of Behavioral Development*, 27(1), 87-95. <https://doi.org/10.1080/01650250244000056>
- Kılınç, E., 2012, “Genel Lise 9. Sınıf Öğrencilerinin Bazı Değişkenlere ve Sürekli Kaygı Düzeylerine Göre Saldırganlık Düzeylerinin İncelenmesi”, *Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, cilt 11, sayı 3, ss. 835-853.
- Kılıkış, S., 2019, Okul takımlarında faaliyet gösteren sporcu öğrencilerin saldırganlığa ve şiddete eğilimlerini incelenmesi (Adana ili örneği), (Yayımlanmış Yüksek Lisans Tezi). Ömer Halis Demir Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Niğde.
- Kırımoğlu, H., Gezer, E., Deveci, A., & Gülle, M., 2016, An investigation related to the aggression and empathic tendency levels of the university students according to their genders and sport education Üniversite öğrencilerinin cinsiyet ve spor eğitimi alma durumlarına göre saldırganlık ve empatik eğilim düzeylerinin incelenmesi. *Journal of Human Sciences*, 13(3), 5623-5635. DOI: <https://doi.org/10.14687/jhs.v13i3.3991>
- Kızanlıklılı, M. M., Koç, H. ve Kılıçlar, A., 2016, “Örgütsel Güç ve Gücün Kaynakları Üzerine Kavramsal Bir İnceleme”, *İşletme Araştırmaları Dergisi*, 8(4), 488-504.
- Kocaman, O., Aktepe, E., Sönmez, Y., 2017, Isparta il merkezi lise öğrencilerinde olası internet bağımlılığı ile saldırganlık ve empati düzeyleri arasındaki ilişkinin incelenmesi, *Anatolian Journal of Psychiatry*, 18(6), 602-10. DOI: <https://doi.org/10.5455/apd.273695>
- Koçel, T., 1998, İletme Yöneticiliği, Yönetim ve Organizasyonlar da Davranış Klasik-Modern-Çağdaş Yaklaşımlar, Beta Basım Yayma A.Ş. İstanbul.
- Koçel, T., 2001, İşletme Yöneticiliği. Beta Basım Yayım. İstanbul.
- Koçel, T., 2005, İşletme Yöneticiliği, Beta Yayınları, Yay. No: 1382, 9. Baskı, İstanbul.
- Koçel, T., 2010, İşletme Yöneticiliği. Beta Yayıncılık. İstanbul.
- Kotan, R., 2004, “Profesyonel futbol takım taraftarlarının sportmenlik anlayışları üzerine bir araştırma (Trabzon İl Örneği)”, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Gazi Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Krahé, B., 2013, The Social Psychology Of Aggression, Chapter 1, In: Aggression as social behavior :definition and measurement , 2nd ed, New York, Psychology Press, s.19-39.

- Kress, E.E., 2007, Self Efficacy and The Impact of Challenging Behavior on The Psychological Well-Being of Special Educators, Northcentral University, Prescott, Arizona.
- Küçüközkan, Y., 2015, Liderlik ve motivasyon teorileri: Kuramsal bir çerçeve. Uluslararası Akademik Yönetim Bilimleri Dergisi, 1(2), 85-116.
- Lansford, J.E., 2018, Development of aggression. Current Opinion in Psychology, 19(1), 17-21.
- Lee, M. J., Whitehead, J. ve Ntoumanis, N., 2007, “Development of the Attitudes to Moral Decision Making in Youth Sport Questionnaire (AMDYSQ)”, Psychology of Sport and Exercise, cilt 8, sayı 3, ss. 369-392.
- Loeber, R., & Hay, D., 1997, Key issues in the development of aggression and violence from childhood to early adulthood. Annual review of psychology, 48(1), 371-410.
- Lussier, R. N., & Achua, C. F., 2010, Leadership: Theory, Application, & Skill Development (4th ed.). Mason, OH: South-Western Cengage Learning.
- Luthans, F. ve Avolio, B., 2003, Authentic leadership: A positive development approach. In Positive Organizational Scholarship: Foundation of a new discipline, K.S. Cameron, J. E. Dutton ve R.E. Quinn (Eds.) (pp.241-261). San Francisco: Berrett-Koehler.
- Madran, H. A. D., 2013, Buss-perry saldırganlık ölçeğinin Türkçe formunun geçerlik ve güvenirlik çalışması. Türk Psikiyatri Dergisi, 24(2), 1-6. <https://doi.org/10.5080/u6859>
- Mercy, J. A., Krug, E. G., Dahlberg, L. L., & Zwi, A. B., 2002, The world report on violence and health. The lancet, 360(9339), 1083-1088.
- Mimir, M., 2008, Liderlik tarzlarının firma performansı ve çalışanların kuruma olan bağlılıklarına etkisi üzerine bir araştırma, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Gebze Teknik Üniversitesi, Gebze Yüksek Teknoloji Enstitüsü, Kocaeli.
- Mullins, L. J., 1996, Management and Organizational Behavior, Sixth Edition, Prentice Hall, s.651.
- Murray, N. P., 2006, Lise sporlarında takım tutkunluğu ve liderlik davranışının farklı etkileri. Bireysel Farklılıklar Araştırması, 4, 216-225.
- Nacar, E., ve İsmail, A. G. E. B. A., 2020, Farklı branşlardaki sporcular gözüyle antrenörlerin liderlik tarzlarının incelenmesi. The Journal of Social Sciences, 25(25), 35-47. DOI : [10.16990/SOBIDER.4362](https://doi.org/10.16990/SOBIDER.4362)
- Nair, B., Ercan, H., 2019, Ergenlerde saldırganlığın çeşitli değişkenler açısından incelenmesi. Journal of Theoretical Educational Science, 12(3), 1067-094. DOI: <https://doi.org/10.30831/akukeg.544869>
- Newstrom, J. W. & Davis, K., 1993, Organizational Behavior: Human Behavior At Work, 9. Edition, NewYork: McGraw Hill Inc.

- Olmuş, G. Ö., 2001, Ergenlerin aile içi psikolojik örüntülere göre sürekli öfke ve öfke ifade tarzlarının incelenmesi, (Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi), Marmara Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- Osterman, K., Björkquist, K., Lagerspetz, K. M., Kaukiainen, A., Landau, S. F., Fraczek, A., & Caprara, G. V., 1998, Cross-cultural evidence of female indirect aggression. *Aggressive Behavior: Official Journal of the International Society for Research on Aggression*, 24(1), 1-8. [https://doi.org/10.1002/\(SICI\)1098-2337\(1998\)24:1%3C1::AID-AB1%3E3.0.CO;2-R](https://doi.org/10.1002/(SICI)1098-2337(1998)24:1%3C1::AID-AB1%3E3.0.CO;2-R)
- Owens, R.G., 1976, *Organizational Behavior in Education*. Prentice Hall.
- Önder, F.C., Ayazseven, Ö.C., 2020, Aggression in adolescents: the role of emotion regulation and emotional coping. *Kastamonu Education Journal*, 283, 1198-208. DOI: <https://doi.org/10.24106/kefdergi.732527>
- Önel, S., 2021, “Ortaöğretim öğrencilerinin sportmenlik davranışları ile saldırganlık düzeyi arasındaki ilişkinin incelenmesi”, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), T.C. Aydın Adnan Menderes Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Aydın.
- Özalp, İnan., 1990, *İşletmelerde Yönetim Fonksiyonlar ve Organizasyon*, Vergi Yayınları, Ankara.
- Özdenk, S., 2015, Bireysel ve takım sporuyla uğraşan sporcular ile spor yapmayan bireylerin duygusal zekâ ve liderlik özelliklerinin incelenmesi. (Yayınlanmamış Doktora Tezi). Spor Bilimleri Fakültesi, Gazi Üniversitesi: Ankara.
- Özerkan, K. N., 2004, *Spor psikolojisine giriş*, Nobel Yayınları. Ankara.
- Özgür, G., Yörükoğlu, G., ve Arabacı, L. B., 2011, Lise öğrencilerinin şiddet algıları, şiddet eğilim düzeyleri ve etkileyen faktörler. *Psikiyatri Hemşireliği Dergisi*. 2(2), 53-60.
- Öztürk, M., O, 1993, *Ruh Sağlığı ve Bozuklukları*, (4.Basım). Hekimler Yayın Birliği. Ankara.
- Pehlivan, Z., 2004, “Fair play kavramının geliştirilmesinde okul sporunun yeri ve önemi”, *Spormetre Beden Eğitimi ve Spor Bilimleri Dergisi*, cilt 2, sayı 2, ss. 49-53.
- Perdecı, Z., Gulsun, M., Celik, C., Erdem, M., Ozdemir, B., Ozdag, F., & Kilic, S., 2010, Aggression and the Event-Related Potentials in Antisocial Personality Disorder. *Klinik Psikofarmakoloji Bülteni-Bulletin of Clinical Psychopharmacology*, 20 (4), 300–306. <https://doi.org/10.1080/10177833.2010.11790676>
- Phillip, T., 1987, *Leadership: Theory and Practice*. Houghton Mifflin.
- Pisapia, J., 2009, *The strategic leader*. Charlotte: Information Age Publishers.
- Rahim, M. A., Antonioni, D., & Psenicka, C., 2001, A structural equations model of leader power ,subordinates’ steyles of handling conflict, and job performance.

- The International Journal of Conflict, Management, 12(3),191-211. DOI: <https://doi.org/10.1108/eb022855>
- Rasclé, O., Coulomb-Cabagno, G. ve Delsarte, A., 2005, “Perceived Motivational Climate and Observed Aggression as a Function of Competitive Level in Youth Male French Handball”, Journal of Sport Behavior, cilt 28,sayı 1, ss. 51-66. DOI: [10.37609/akya.3019](https://doi.org/10.37609/akya.3019)
- Raven, B. H., 1993, The bases of power: Origins and recent developments. Journal of Social Issues, 49(4), 227-251. DOI: https://doi.org/10.1111/j.1540-4560.1993.tb01191.x(<https://doi.org/10.1111/j.1540-4560.1993.tb01191.x>)
- Rieffe, C., Broekhof, E., Faber, M.K.J., Tsutsui, M.M., Güroğlu, B., 2016, Disentangling proactive and reactive aggression in children using a self-report. Development Psychology European Journal, 13(4), 439-51. DOI: <https://doi.org/10.5964/ejop.v13i4.1386>
- Roadburg, A., 1980, Taraftar şiddetini hızlandıran faktörler: İngiltere ve Kuzey Amerika'daki profesyonel futbolun karşılaştırılması. İngiliz Sosyoloji Dergisi, 20(3), 265-276.
- Roadburg, A., 1980, Taraftar şiddetini hızlandıran faktörler: İngiltere ve Kuzey Amerika'daki profesyonel futbolun karşılaştırılması. İngiliz Sosyoloji Dergisi, 20(3), 265-276.
- Rubin, R. S., Dierdorff, E. C., Bommer, W. H., & Baldwin, T. T., 2009, Do leaders reap what they sow? Leader and employee outcomes of leader organizational justice enactment. *Personnel Psychology*, 62(4), 951-981.
- Sakallı, N., 2001, Sosyal Etkiler, İmge Kitap Evi. Ankara.
- Sala, G., 1997, Zonguldak karaelmas üniversitesi öğrencilerinin öfke ifade etme biçimlerinin incelenmesi, (Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi). Hacettepe Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Sanaghan, P., and Lohndorf, J., 2015, Collaborative leadership; The new leadership stance. Collaborative Leadership in Higher Education Conference, Philadelphia.
- Sears, D. O., Taylor, S. E., ve Peplau, L. A., 2016, Sosyal Psikoloji, Çev. Ali Dönmez, İmge Kitapevi, 4. Baskı, İstanbul.
- Senger, K., 2014, Öğretmenlerin liderlik yönelim algılarının incelenmesi (Kars ili örneği). (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Kars Kafkas Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Fakültesi, Kars.
- Serinkan, C., 2008, Liderlik ve Motivasyon İlişkisi. 1. Baskı, Nobel Yayınları. Ankara.
- Seven, S., 2010, “Saldırganlık Eğilimi Ölçeği’nin Türk Çocuklarına Uyarlanması”, Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi, cilt 5, sayı 1, ss. 75-84.
- Shetty, Y. K., 1978, Managerial power and organizational effectiveness: A contingency analysis, Journal of Management Studies, 15(2), 176-186 DOI: [10.1111/j.1467-6486.1978.tb00918.x](https://doi.org/10.1111/j.1467-6486.1978.tb00918.x)

- Shokoufeh, S., 2018, "Türkiye’de elit erkek ve bayan güreşçiler ile spor yapmayan bireylerin zihinsel yetenek, liderlik ve saldırganlık düzeylerinin incelenmesi", (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Samsun.
- Siyez, D.M., Soylu, Y., 2018, Liselerde görev yapan öğretmenlerin ergenlik dönemine ilişkin görüşlerinin incelenmesi. Çocuk ve Gençlik Ruh Sağlığı Dergisi, 25(1), 30-43.
- South Richardson, D., 2014, Everyday aggression takes many forms. Current Directions in Psychological Science, 23 (3), 220-224.
- Stogdill, R., 1974, Liderlik el kitabı: Teori ve araştırmanın bir incelemesi. New York: The Free Press.
- Stoner, J.A.F., & Freeman, R.E., 1989, Management. Prentice Hall.
- Şahan, H., 2007, Üniversite öğrencilerinin sosyalleşme sürecinde spor aktivitelerinin rolü. (Yayınlanmamış Doktora Tezi). Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.
- Şanlı, S., 2014, Futbol müsabakalarında olaylarda yer alan seyircilerin saldırganlık düzeylerinin belirlenmesi, (Yayınlanmış Doktora Tezi). Gazi Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Şenyüzlü, E., 2013, Üniversite öğrencilerinde spora katılımın saldırgan davranışlar üzerine etkilerinin incelenmesi, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Dumlupınar Üniversitesi, Spor Bilimleri Fakültesi, Kütahya.
- Şimşek, Ö.F., 2007, Yapısal Eşitlik Modellemesine Giriş: Temel İlkeler ve Lisrel Uygulamaları, Ekinoks Yayınları, Ankara.
- Şirin, E. F., & Yetim, A. A., 2009, Beden Eğitimi ve Spor Yüksekokulu Yöneticilerinin Dönüşümcü Liderlik Stiline İlişkin Yönetici Algıları. Beden Eğitimi ve Spor Bilimleri Dergisi, 3(1), 69-84.
- Tahaoğlu, F., & Gedikoğlu, T., 2009, İlköğretim Okulu Müdürlerinin Liderlik Rollerini Kuram ve Uygulamada Eğitim Yönetimi, 58 (58), 274-298.
- Tapşın, F. O., 2019, Serbest zamanlarında spor yapan ve yapmayan ortaokul öğrencilerinin liderlik becerilerinin incelenmesi. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Kocaeli Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Kocaeli.
- Tarhan, N., 2017, 10 adımda pozitif psikoloji. Timaş Yayınları.
- Taş, A., & Önder, E., 2010, Liderlik ve Yönetim. Detay Yayıncılık, Ankara.
- Tatlıoğlu, K., 2010, Farklı öz-anlayış düzeylerine sahip üniversite öğrencilerinin karar vermede öz-saygı, karar verme stilleri ve kişilik özelliklerinin değerlendirilmesi. (Yayınlanmamış Doktora Tezi). Selçuk Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Konya.
- Tekarslan, E., 1989, Hüner Şencan, Tanıl Kılınç, Can Baysal, Sosyal Psikoloji, Filiz Kitabevi, İstanbul.

- Tekin, A., & Zorba, E., 2001, Spor ve Rekreasyon Organizasyonlarında Etkili Liderlik. *Beden Eğitimi ve Spor Bilimleri Dergisi*, 1(2). ss, 28-34.
- Tezel, N., 2002, “Liderlik Yaklaşımları ve Türk Kamu Yönetiminde Liderlik Araştırmaları”, *Türk İdare Dergisi*, 218-254. Balıkesir.
- Tiryaki, S., 1996, Spor yapan bireylerin saldırganlık düzeylerinin Belirlenmesi (Takım ve bireysel sporlar açısından bir inceleme). (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Mersin Üniversitesi, Spor Bilimleri Fakültesi, Mersin.
- Toksöz, B., 2022, “Yetişkin bireylerde saldırganlık düzeylerinin yordayıcıları olarak çocukluk çağı travmaları, bilişsel duygu düzenleme stratejileri ve sosyal destek düzeylerinin incelenmesi”, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), T.C. Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Toprak, S., 2019, Rekreatif ve rekabetçi olarak spor yapan genç sporcuların değer tiplerinin ve değer sistemlerinin belirlenmesi. (Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi). Akdeniz Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Antalya.
- Topuz, R., 2008, “Amatör futbol oyuncularının saldırganlık düzeylerinin incelenmesi”, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Selçuk Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Konya.
- Treadway, D.C., Hochwarter, W.A., Ferris, G.R., 2004, “Leader Political Skill and Employee Reactions”. *The Leadership Quarterly*, 15:493-513.
- Tsai, E. ve Fung, L., 2005, Genç basketbol ve voleybol oyuncularında sportmenlik. *Çevrimiçi Spor Psikolojisi Dergisi*, 7(2), 37-46.
- Turhal, S. N., Tutkun, E., & Çelik, A., 2019, Spor yöneticisi adaylarının liderlik yönelimleri ve sosyal zeka düzeyleri arasındaki ilişkinin incelenmesi. *Spormetre Beden Eğitimi ve Spor Bilimleri Dergisi*, 18(4), 193-202.
- Tutkun, E., Güner, B. Ç., Ağaoğlu, S. A., & Soslu, R., 2010, Takım sporları ve bireysel sporlar yapan sporcuların saldırganlık düzeylerinin değerlendirilmesi. *Spor ve Performans Araştırmaları Dergisi*, 1(1), 23-29.
- Türk, Z. ve Süngü, A., 2004, İşletmelerde liderlik ve çatışma yönetimi (Elektronik Versiyonu). *Mevzuat Dergisi*, Sayı: 75, Mart 2004.
- Uluişik, V., 2015, Spor yapan ve yapmayan ortaöğretim öğrencilerinin stres ve saldırganlık düzeylerinin incelenmesi: Burdur ili örneği (Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi). Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Burdur.
- Ustabaş, S., 2011, “İlköğretim 8. sınıf öğrencilerinin saldırganlık ve algılanan sosyal destek düzeylerinin bazı değişkenlere göre incelenmesi”, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Gazi Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Uysal, H., ve Dinçer, Ç., 2012, Okul öncesi dönemde akran zorbalığı. *Kurumsal Eğitimbilim Dergisi*, 5(4), 468-483.

- Van de Vliert, E., 2008, *Climate, Affluence, and Culture*. Cambridge University Press. DOI: [10.1017/CBO9780511575297](https://doi.org/10.1017/CBO9780511575297).
- Vera, D., ve Crossan, M., 2004, Strategic Leadership And Organizational Learning. *Academy of Management Review*. 29(2): 222-240.
- Walumbwa, F.O., Avolio, B.J., Gardner, W., Wernsing, T. ve Peterson, S., 2008, Authentic leadership: development and validation of a theory-based measure. *Journal of Management*, 34(1), 89-126. DOI: <https://doi.org/10.1177/0149206307308913>
- Westley, F. & Mintzberg, H., 1989 Visionary leadership and strategic management. *Strategic Management Journal*, 10, 17-32. DOI: <https://doi.org/10.1002/smj.4250100704>
- Yahyagil, M., Ceri-Booms, M., 2010, *Leadership Behaviors: The Turkish Case*. Lap Lambert Academic Publishing. ISBN: 3838363469
- Yalçın, Ö., ve Erdoğan, A., 2013, Şiddet ve agresyonun nörobiyolojik, psikososyal ve çevresel nedenleri. *Psikiyatride Güncel Yaklaşımlar*, 5(4), 388-419. <https://doi.org/10.5455/cap.20130526>
- Yalçın, Y., 2009, “Spor tatmininin sporcuların stres ve saldırganlık düzeyleri üzerindeki etkisi: antrenör cinsiyetinin rolünü belirlemeye yönelik antalya ilinde bir uygulama”, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Erciyes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kayseri.
- Yaşın, İ., & Tan, M., 2022, Beden Eğitimi Öğretmenleri ile Farklı Branşlardaki Öğretmenlerin Liderlik Yönelimlerinin İncelenmesi. *Akdeniz Spor Bilimleri Dergisi*, 5.4: 1016-1034.
- Yavuzer, Y., & Karataş, Z., 2012, Ergenlerde otomatik düşünceler ile fiziksel saldırganlık arasındaki ilişkide öfkenin aracı rolü. *Türk Psikiyatri Dergisi*, 24(2), 17-23.
- Yavuzer, Y., 2011, “Okullarda Saldırganlık/Şiddet: Okul ve Öğretmenle İlgili Risk Faktörleri ve Önleme Stratejileri”, *Milli Eğitim Dergisi*, sayı 192, ss. 43-61.
- Yetim, A., 1996, Spor yönetiminde liderlik. *Gazi Beden Eğitimi ve Spor Bilimleri Dergisi*, 1(3), 85-94.
- Yıldız, E., ve Erci, B., 2011, “Anne Baba Tutumları İle Adölesan Saldırganlığı Arasındaki İlişkinin İncelenmesi”, *Düzce Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü Dergisi*, cilt 1, sayı 3, ss. 6-11.
- Yorulmaz, M. (2019). “Bireysel ve takım sporcularının dindarlık ile saldırganlık düzeyleri arasındaki ilişkinin incelenmesi”, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Samsun.
- Yörük, D., ve DüNDAR, S., 2011, Türkiye’deki yerel yöneticilerin benimsedikleri liderlik tarzlarına göre boyun eğici davranışlarının incelenmesi. *Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 25(1), 93-106.

- Yukl, G., 2002, *Leadership in Organizations* (5th ed.). Upper Saddle River, NJ: Prentice Hall.
- Zaleznık, A., 1997, *Managers and Leaders: Are They Different?*
- Zhang, Q., Tian, J., Cao, J., Zhang, D., Rodkin, P., 2016. Exposure to weapon pictures and subsequent aggression during adolescence. *Personality and Individual Differences*, 90, 113–118. <https://doi.org/10.1016/j.paid.2015.09.017>
- Zor, S., 2021, “Lisanslı olarak okul sporlarına katılan ortaöğretim öğrencilerinin sportmenlik yönelimi ve sporda saldırganlık-öfke düzeyleri”, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Abant İzzet Baysal Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Bolu.

EKLER**EK-1 Kişisel Bilgi Formu****Cinsiyet**

Kadın ()

Erkek ()

Yaş

15 yaş ()

16 yaş ()

17 yaş ()

18 yaş ()

Okuduğu Sınıf

9. Sınıf ()

10. Sınıf ()

11. Sınıf ()

12. Sınıf ()

Spor branşınız var mı?

Evet ()

Hayır ()

Sporcu yılınız

0-1 yıl ()

2-3 yıl ()

4-5 yıl ()

Spor uzmanından yardım aldınız mı?

Evet ()

Hayır ()

Bir takımda oynadınız mı?

Evet ()

Hayır ()

EK-2 Çok Yönlü Liderlik Yönelimi Ölçeği

Ek: Çok Yönlü Liderlik Yönelimleri Ölçeği (ÇYLYÖ)

Çok Yönlü Liderlik Yönelimleri Ölçeği (ÇYLYÖ)	Tamamen Katılmıyorum	Katılmıyorum	Kararsızım	Katılıyorum	Tamamen Katılıyorum
1. Mantıklı düşünürüm.					
2. Başkalarının sorunlarına karşı duyarlıyım.					
3. İnsanları harekete geçirme yeteneğine sahibim					
4. Dikkatli plan yaparım.					
5. Planlanan işlerin zamanında bitirilmesine önem veririm.					
6. İnsanları ikna etmede başarılıyım.					
7. Problemleri mantıklı düşünerek çözerim.					
8. Başkasının fikirlerini önemserim.					
9. Güç sahibi insanların desteğini almada başarılıyım.					
10. İnsanları etkileme yeteneğine sahibim.					
11. İnsanlar için ilham kaynağıyım.					
12. İnsanlar arasındaki sorunları çözme konusunda gayretliyim.					
13. Yaratıcı bir insanımdır.					
14. İnsanlara yardım etmeyi severim.					
15. Kendimi karizmatik bulurum.					
16. Heyecan verici yeni fikirler yaratırım.					
17. İyi bir dinleyiciyim.					
18. Zorluklara rağmen başarıya ulaşıyorum.					
19. Doğru kararlar vermede başarılıyım.					

Uluslararası Yönetim Akademisi Dergisi, 2019, C.2, S.2, ss.333-347

EK-3 Buss-Perry Saldırganlık Ölçeği

	"SALDIRGANLIK ÖLÇEĞİ" Lütfen aşağıdaki ifadeleri "doğru", "yanlış" veya "bilmiyorum" olarak işaretleyiniz.	Kesinlikle Katılmıyorum	Katılmıyorum	Kararsızım	Katılıyorum	Kesinlikle Katılıyorum
1	Bazı arkadaşlarım benim öfkeli biri olduğumu söylerler					
2	Gerekirse hakkımı korumak için şiddete başvurabilirim					
3	Birisi bana fazlasıyla iyi davrandığında "acaba benden ne istiyor" diye düşünürüm					
4	İnsanlar benim görüşlerine katılmadıklarında onlarla tartışmaktan kendimi alıkoyamam					
5	Tanımadığım insanlar bana fazla yakın davrandıklarında onlara şüpheyle yaklaşırım					
6	İnsanlar sinirimi bozduklarında kolaylıkla onlar hakkında ne düşündüğümü söyleyebilirim					
7	Zaman zaman insanların arkamdan iş döndürdüğü duygusuna kapılırım					
8	Arkadaşlarımla arkamdan konuştuklarını biliyorum					
9	Bazen olmadık şeylere ortada mantıklı bir neden yokken aniden sinirlenir, tepki veririm					
10	Çoğu insana kıyasla daha sık kavgaya karıştığımı söyleyebilirim					
11	Daha önce, tanıdığım insanları tehdit ettiğim oldu.					
12	Çok çabuk parlar ve hemen sakinleşirim.					
13	Birisi bana sataşırsa kolaylıkla onu itip tartaklayabilirim.					
14	İnsanlar sinirimi bozduklarında kolaylıkla onlar hakkında ne düşündüğümü söyleyebilirim.					
15	Zaman zaman kıskançlık beni yiyip bitirir					
16	Bir insana vurmanın mantıklı bir gerekçesi olamayacağını düşünüyorum.					
17	Bazen hayatın bana adaletsiz davrandığını düşünürüm.					
18	Öfkemi kontrol etmekte zorluk çekerim.					
19	Yapmak istediğim bir şey engellendiğinde kızgınlığımı açıkça ortaya koyarım.					
20	Zaman zaman insanların arkamdan güldüğü duygusuna kapılırım.					
21	İnsanlarla sıkça görüş ayrılığına düşerim.					

22	Birisi bana vurursa ben de karşılık veririm.					
23	Bazen kendimi patlamaya hazır bir bomba gibi hissediyorum.					
24	Diğer insanların her zaman çok iyi fırsatlar yakaladıklarını düşünüyorum.					
25	Birisi beni iterse onunla kavgaya tutuşurum.					
26	“Arkadaşlarım”ın arkamdan konuştuklarını biliyorum.					
27	Arkadaşlarım münakaşacı/tartışmayı seven biri olduğumu söylerler.					
28	Bazen olmadık şeylere ortada mantıklı bir neden yokken aniden sinirlenir, tepki veririm.					
29	Çoğu insana kıyasla daha sık kavgaya karıştığımı söyleyebilirim.					

EK-4 Etik Kurul İzni

T.C. BATMAN ÜNİVERSİTESİ ETİK KURUL KARARI			
Toplantı Tarihi	: 30.05.2024		
Toplantı Sayısı	: 2024/04		
Toplantıda Alınan Karar Sayısı	: 06		
Üniversitemizin Etik Kurulu, Rektör Yardımcısı Prof. Dr. Ömer Faruk ERTUĞRUL Başkanlığında toplanarak aşağıdaki karar alınmıştır. Karar 2024/04-05 Üniversitemiz Beden Eğitimi ve Spor Yüksekokulunda görev yapan Dr. Öğr. Üyesi Mihraç KÖROĞLU'nun "Spor lisesi öğrencilerinin çok yönlü liderlik yönetimi ve saldırganlık düzeylerinin incelenmesi" başlıklı araştırmasını (anket), danışmanlığını yürüttüğü yüksek lisans öğrencisi Ganime ÖZTÜRK ÇELİK ile birlikte yapma talebine ilişkin 08.05.2024 tarihli ve 160652 sayılı yazı görüşüldü; Yapılan görüşmeler sonucunda: Üniversitemiz Beden Eğitimi ve Spor Yüksekokulunda görev yapan Dr. Öğr. Üyesi Mihraç KÖROĞLU'nun "Spor lisesi öğrencilerinin çok yönlü liderlik yönetimi ve saldırganlık düzeylerinin incelenmesi" başlıklı araştırmasını (anket), danışmanlığını yürüttüğü yüksek lisans öğrencisi Ganime ÖZTÜRK ÇELİK ile birlikte yapma talebinin etik açıdan uygun görüldüğüne toplantıya katılanların oy birliği ile karar verilmiştir.			
BAŞKAN (İmza) Prof. Dr. Ömer Faruk ERTUĞRUL			
ÜYE Prof. Dr. Hamit ADIN	(İmza)	ÜYE Prof. Dr. Bilal ŞEKER	(İmza)
ÜYE Prof. Dr. Filiz AKBAŞ	(İmza)	ÜYE Prof. Dr. Ömer Faruk ERTUĞRUL	(İmza)
ÜYE Prof. Dr. Ferhat KORKMAZ	(Katılamadı)	ÜYE Prof. Dr. Halil İbrahim AYDIN	(Katılamadı)
ÜYE Doç.Dr. Veyssel ERATİLLA	(İmza)	ÜYE Doç.Dr. Ümit DİLEKÇİ	(Katılamadı)
ÜYE Doç.Dr. Reşat ARICA	(Katılamadı)	ÜYE Doç.Dr. Yusuf ÇINAR	(İmza)
ÜYE Dr.Öğr.Üyesi Özlem BEZEK GÜRE	(İmza)	Raportör Erkan ZENGİN	(İmza)

ÖZGEÇMİŞ**KİŞİSEL BİLGİLER**

Adı Soyadı : Ganime ÖZTÜRK ÇELİK
Uyruğu : T.C.

EĞİTİM

Derece	Adı	Bitirme Yılı
Üniversite	Ahi Evran Üniversitesi	2017
Yüksek Lisans	Batman Üniversitesi	2024

İŞ DENEYİMLERİ

Kurum	Görevi	Yıl
Kırşehir Çiçekdağ Halk Eğitim Merkezi	Halk Oyunları Antrenörü	2018
Emniyet Genel Müdürlüğü	Polis Memuru	2019
Milli Eğitim Bakanlığı	Beden Eğitimi ve Spor Öğretmeni	2020

UZMANLIK ALANI

Halk Oyunları Antrenörlüğü
Voleybol İl Hakemliği
Atletizm Hayat Boyu Öğrenme